

RIMSKI
KATOLIK

OSMI TEČAJ

I. ZVEZEK

VREJUJE IN IZDAJA
dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja

V GORICI
HILARIJANSKA TISKARNA
1896

Izhaja vsak tretji mesec. — Velja cel tečaj 2 gl.

Na znanje.

Vse gg. naročnike „Rimskega Katolika“ prosimo, naj bi nam brž, ko prejmejo I. zvezek, blagovolili poslati naročnino, da nam je ne bo treba vedno izterjevati, kakor druga leta. Tudi so nekateri še zdaj na dolgu za pretekla leta.

S I. zvezkom smo ob enem razposlali tudi 4. številko lanskega letnika akademiške „Zore“. Naznanjemo, da odslej se bo „Zora“ dobivala neposredno z Dunaja. Nekaj malo naročnikov nam je poslalo vže naročnino za drugi letnik „Zore“, katero pa odrajtamo vpravnistvu tega lista na Dunaji. Izvrstno vrejevano glasilo kat. slov. akademikov prav toplo priporočamo v obilno naročbo.

Gospode slovenske bogoslovce opozarjamo na „prilogo“, v kateri se bodo priobčevali njih spisi. Želimo, da bi se razpravljala, kar mogoče, znanstvena in filozofična vprašanja.

Gospode sotrudnike prosimo, da bi nam svoje spise dopošiljali najpozneje do 10. dne tistega meseca, v katerem izide list; drugače smo prisiljeni, spis odložiti za prihodno številko.

Naročnina, katera za celo leto znaša dva goldinarja, naj se pošilja vpravnistvu „Rimskega Katolika“ v Gorici, Nunske ulice, št. 10.

Gospode somišljenike, posebno častite duhovnike, vljudno prosimo, da bi širili list mej izobraženci, posebno tudi mej lajiki, katerim zna veliko pripomoči, da si versko prepričanje ohranijo ali omajeno zopet vtrdijo. Mi bomo skušali ostati v svojih načelih vselej trdni in dosledni do zadnje pičice. Ker je „R. K.“ edin slovenski filozofičen list, bi se moral nahajati v rokah vsakega omikanega Slovenca, prijatelja in neprijatelja; prvi naj se uči, časovna vprašanja načelno razreševati, kakor se spodobi za modrega; poslednji pa naj se uči, nas in stvar, ki jo zagovarjamo, bolje poznavati; prepričani smo, da marisikedo bi potem začel vse drugače soditi o „Rinskem Katoliku“ in njega vredniku, ker sovraži se nas najbolj tam, kjer se nas najmanj ali nikakor ne bere.

Listnica vredništva.

G. T. n. D. — Odpustite vendar! Imeli smo vedno esmolo. Morda se reč obrne na bolje. — Podédoxani naš greh je, da niti dva Slovenca ne moreta biti enih misli. To bi bila prava Babilonija — združena Slovenija, ko še v mali Goriški imamo tri ali ne vem koliko strank! No pa veste, nekaterim se vse od-

Metafizično ozadje političkih metamorfoz.

„Dvo radikalni sili, ki brez vsakega polovičarstva, brezobzirno in dosledno, težiti za svojimi smotri, vladati danes časovni duh in določujeti s tem tok zgodovine. . . . prva je ultramontanska cerkev, druga socialna demokracija“.

Dr. Schultze: *Der Zeitgeist in Deutschland.*

I. Pomen našega vprašanja.

Današnji vek se po pravici zove vek političkega strankarstva. Dan na dan se porajajo nove stranke; ena z drugo tekmuje za vodstvo, ena drugo spodriva, dokler ne zadene vseh ista vsoda — razpad.

Koliko političkih strank imamo vže v Avstriji! Vsak klub v državnem zboru zastopa svojo. In vsaka teh strank izpoveda svoja načela, vsaka teži po svojih smotrih, vsaka ima svojo taktiko! Nič boljše ni drugje.

V toliki zmedi političke gonje je človeku pač težko, z jasnim, mirnim duhom motriti in razsojati javne zadeve ali z določeno namero vanje posegati. Zatorej se marsikedo, ki ga je volja volivcev ali druga sila iz privatnega življenja pahnila v javnost, rad vda breznačelnosti in brezsmotrenosti; politikovanje poistoveti z gonjo po vspehu, načelo izključi iz politike, edino vodilo mu je koristnost. Drugi se dajo voditi sreč; snujejo stranke ali se vže osnovanim pridružujejo iz sočustva ali drugačnih osebnostnih ozirov. Ne vodijo jih umstveni razlogi, vse prepuščajo slučajju. Marsikedo se pridruži stranki, ki je nezmožna doseči to, kar si je postavil za svoj politički ideal. Predno se zave, stranka razpade — spodrine jo druga, čvrstejša. Prehajanje od stranke do stranke, nedoločno omahovanje je danes navadna prikazen v parlamentarnem življenju. Zatorej se zdi drugim bolje k nobeni stranki pristopiti, nobene barve izpoznavati: izpovedajo raji političko „divjaštvo“.

Po naših mislih si mora pravi mož v politiki obvarovati vedno jaseu pogled ter zavestno, vstrajno težiti za določenim smotrom, a nikakor ne sme sebe in svojo delavnost prepustiti trenutnemu slučaju ali čustvu. Varno, v svesti svojega smotra pa hodi v politiki le tisti, ki pozna zakone, po katerih se vrši politiški proces, po katerih se politiške stranke snujejo pa razsnavljaajo.

Dà, kakor se naravna presnova (proces) v fizičnem svetu vrši po določenih, nespremenljivih zakonih, kakor naravne sile vselej tako delujejo, pa nepogrešno proizvedejo določeno tvorbo, tako se nahajajo zakoni tudi za sile delujoče v javnem življenji; seveda sile so tukaj moralične, in zakoni, ki tu gospodujejo, so zakoni etični. Človeku je sicer prosto, tem zakonom se pokoriti ali ne; toda ali človek to hoče ali noče — v obeh slučajih doseže Bog svoj smoter — poveličanje samega sebe. Nasledke pokorščine ali nepokorščine nosi le človek: ako se prosto podvrže, doseže v tem svoj blagor in srečo, ako se upira, mora trpeti kazen, s katero ga pokori Bog, pravični zakonodajec.

Mi namerjavamo v pričujoči razpravi izsledovati one stalne zakone, po katerih se vrši proces politiškega presnavljanja po raznih strankah. Hočemo osvetiti sedanji politiški „tohu-yabohu“, ki vlada ne le pri nas, ampak več ali manj po vsi Evropi, osvetiti ga v žaru metafizičnega razmotrivanja. Tu velja znani pesnikov rek: „Felix, qui potuit rerum cognoscere causas“. Bodi luč! da nam bo mogoče v toliki zmešnjavi varno hoditi, da vsakedo ve, česa se ima v politiki ogibati, česa se poprijeti, ako noče brezvspešno svoje moči gubiti ter svoj cilj zgrešiti.

II. Politika ni npravstveno in versko indiferentna.

Polje politiško je etiško polje, ker na njem deluje s prosto voljo obdarjeni človek. Politika se sestavlja iz človeških dejanj, ki se javno izvršujejo.

Nrivoslovje uči, da nobeno človeško dejanje ni indiferentno, ampak je ali dobro ali slabo. Dobroto ali slaboto dejanj pa določuje Božji zakon, ki je izraz Božje volje: dobro je, kar se ž njim zлага, slabo, kar se mu protivi.

Zakon Božji se pa človeku razodeva po razumu, katerega glas za posamezna dejanja se zove vest. Kar delamo v soglasji z razumom ali vestjo, je dobro; kar činimo v nasprotji ž njima, je slabo.

Potemtakem stopi človek z vsakim dejanjem v neko razmerje z Bogom, ali v prijateljsko ali v nasprotno; recimo: vsako človeško dejanje dobi nekak *verski* znæk. V dobrem dejanju se dejanski izraža pokorščina do Boga, česčenje; v slabem nasprotno: nepokorščina, zaničevanje. Z dobrim dejanjem se človek obrača k Bogu in se mu bliža, sè slabim se od njega odvræa, oddaljuje.

Dosledno, vstrajno delovanje po zakonu Božjem, po vesti vtrjuje človeka v ljubezni do Boga; kedor pa deluje proti vesti in zakonu, se vjačuje v njem sovraštvo do Boga.

Akoravno razum vodi voljo, vender tudi volja vpliva na razum: sili ga iskati opravičevalnih razlogov za to, po čemer teži. Človek nima miru, dokler ne najde pri razumu opravičbe za svoja dela. Volja, ki se noče pokoriti Božjemu zakonu, ki Boga sovraži, sili razum vstvariti in vtemeljiti naziranje, katero dá človeku mirno nadaljevati pregrešno življenje. Kedor trajno Boga sovraži, ne miruje, dokler ga ni razum — vsaj navidezno — prepriçal, da ali Boga ni ali da ni tak, da bi se ga moral bati, ali pa da človek nima proste volje, tako da bi bil odgovoren za svoja dejanja; v kratkem: da to, kar se zove vera, je prazen strah, izmišljotina.

Iz volje se porajajo verski in filozofični nazori: človek si stvarja Boga in vero po željah svojega srca. V slabem dejanju vstrajajoča volja prisili razum, da ji odstrani Boga; praktični ateizem pelje k teoretičnemu; ravno tako tirja v dobrem vstrajajoča volja od razuma, da ji teoretično ali umstveno vtemelji resnico o Božjem bivanju. Dejanje vleče ali k Bogu ali od Boga, k veri ali ateizmu, potem, kakor je dobro ali slabo. Vse politiške evolucije se skončavajo pri Bogu, dobivajo konečno rešitev v verskem vprašanju, bodisi v veri vgodnem ali nasprotnem smislu.

Nekatera politiška vprašanja se zdijo sicer nasproti veri povsem indiferentna; a vender reč ni tako. Res morebiti, da se tako blizo ne dotikajo vere kakor druga, pa konečno

zahtevajo vender, da jih odnašamo na vero. Sèm spadajo narodno-gospodarstvena vprašanja. Tu je n. pr. v novejšem času obveljalo načelo prostega, brezbrzdnega tekmovanja. Kedor se hoče vstrajno, dosledno do skrajne meje držati tega načela in je zagovarjati, mora priti do trditve, da človek na vse strani popolnoma neodvisen, ter da sme vse, kar se mu izljubi, brez ozira na Boga in na bližnjega, t. j. mora tajiti zakon Božji in njega obvezavnost; kakor hitro pa prizna, da človek se mora pokoriti Božjemu zakonu ter pri teženji po zemeljskih dobrotah ozirati se na Boga in na bližnjega, ki je vstvarjen po Božji podobi, bo moral ono načelo obsoditi kot napačno. Misel o Bogu, *verski* razlog je torej, ki končno določuje tudi tukaj.

Po političkih dejanjih torej, kakor po vsakaterih drugih stopa človek v nekako razmerje z Bogom, bodi da se tudi s početka tega jasno ne zaveda. Do spoznanja tega razmerja pridejo narodi prej ali kasneje, in ko pridejo, se morajo odločiti za Boga ali proti Bogu, za vero ali proti veri. Božja ali verska ideja končno duhove razspaja in loči; o Božji ideji se vrši ločilni proces, razsodba, vsled katere se ljudje razdružijo: eni na desno, drugi na levo. Oni, ki ljubijo dobro, se odločijo za Boga; kedor ljubi slabo, se odloči proti Bogu. Vsi, ki ljubijo dobro, se ob verski misli čutijo sorodne ter se združijo; oni pa, ki ljubijo slabo, se združijo ob Bogu sovražni misli. Najočitniši dokaz za toresnico imamo pač v dejstvu, da pri spajanji in razspajanji političkih strank končno ne odločujejo niti gospodarstvene niti celó narodnostne koristi, celó pri takih ne, ki baje narodnost stavijo nad vse drugo, ampak verstvena ideja. Liberalci ali radikalci vseh narodov, tudi naši slovenski, akoravno se ustijo za narodne nad vse, pozablajo vender na narodnost in se čutijo sorodniše z narodnimi nasprotniki, kakor z domačini, ko gre za sovraštvo proti cerkvi in duhovstvu ali za obrambo nenarodnih liberalnih načel. Slovenski liberalci so dosledno prišli do tega, da se zavezujejo z nemškimi liberalci, da bi z njih pomočjo tlačili slovenske katoličane. Seveda ravno tako — ni nas sram izpovedati — so tudi nam po duhu sorodniši in ljubši *katoliški* Nemci

nego liberalni Slovenci. Verska misel nadvladuje, razsoja in loči tudi v politiki!

Verska ideja ostane tudi dandanes mej vsemi vprašanji najvažniša. „Ni ga časovnega vprašanja, ki bi se glede važnosti dalo primerjati verskemu . . .“ Zopet: „Katero vprašanje sploh se nahaja, ki bi ne bilo v najožjiši zvezi z verskim? Res sicer, da se hočemo pri reševanju vsakega časovnega vprašanja s posebno boječnostjo, ako le mogoče, izogniti razpravljanju važne verske strani. Ker se bojimo, stvari priti do dna, se veči del časovnih vprašanj od naših teoretikov in praktikov razpravlja nezadostno“. Ni mož našega mišljenja, ki tako piše, a mož je zdravega razuma, mož, ki zna ceniti, kolike važnosti je za človeštvo vprašanje vseh vprašanj — vprašanje versko. Mož je Nemeč, ki se ne klanja pozitivnemu krščanstvu, a vendar odreka filozofiji in vedi zmožnost, človeštvu stvariti naziranje, ki bi moglo nadomeščati vero. „Znanstveno svetovno naziranje, ne more zadovoljiti človeškega duha, ker se tudi ono izogiblje razpravljanju *najvišjih* vprašanj“. Ta „najvišja“ so verska vprašanja.¹⁾

III. Vsoda tako zvanih srednjih strank.

Ločilni proces — smo rekli — se vrši v politiki ob verski misli. Bog je znamenje, kateremu se vporeka, on je vsemogočni ločilni princip. Lehko se potemtakem razume, da ta ločilni proces se vrši na dvojno stran: za Boga in proti Bogu. Zatorej se konečno in dosledno vse politiške stranke razločijo in razpeljejo na dve: na stranko dobrih in na stranko slabih. Razlog te razdvoje se nahaja v tem, da je vsako dejanje in tedaj vsaka politiška smer ali Bogu prijazna ali njemu nasprotna, dobra ali slaba; verstvene indiferentnostni v politiki ni.

Srednje stranke imenujemo one, katere sprejmejo od vsake nasprotnih strank nekaj. Nekatero srednjih strank se bolj nagibljejo na desno, druge bolj na levo. Vendar vsem je več ali manj skupno: da hočejo v sebi spajati načela

¹⁾ Dr. W. Heinrich: Die religiöse Frage die wichtigste aller Zeitfragen.

liberalna in katoliška, verska in brezverska, težnje konservativne in naprednjaške, spajati resnico in laž, pravico in krivico, Boga in hudiča.

Srednje stranke, ali bolje — ljudje, ki jim pripadajo, se navadno ne zavedajo teh prekoslovij. Spojitev takih strank omogočuje tedaj prvič negativen faktor — nevednost. Ne spajajo jih jasno vpoznana načela; kajti ako bi ljudje vzrli načelnostno nezmisljenost, na kateri slonijo take stranke, bi se pač težko družili. Pri spajanju srednjih strank delujejo pa tudi pozitivni razlogi. Sèm spada pred vsem trenutna korist, ki si jo ljudje obetajo od združenja; druge nagiblje mejsebojno sočustvo; drugi se zopet zavezujejo po narodnih skupinah: merodajen je jezik ali krvna sorodnost.

Toda ker Božja ideja kot najvišji razlog vse presega in razločuje, zato se tudi srednje stranke raztapljajo pod vplivom te ideje. Sila logične doslednosti jih zavleče ali na desno ali na levo, potem kakor prevaguje v njih dobri ali slabi element. Razpad srednjih strank je le vprašanje časa. Mogoče, da životarijo dolgo; a tako životarjenje brezbarvenega polovičarstva je vedno znamenje duševne lenobnosti in spanja v javnem življenju narodovem. Kakor hitro se duhovi vzdramijo k logičnemu mišljenju in krepkemu delu, začnejo uvidevati logično nezmisljenost takih strankarskih spojb; in čim bolj se vjasnjuje to uvidevanje, tem hitreje se vrši tudi ločitev duhov na dvojno nasprotno stran — na desno in na levo.

Resnica, ki izpoznava Boga in njegov zakon, vleče nase iz srede vse dobro misleče; levica pa privlekava vse, ki se upirajo Bogu in njegovemu zakonu. Obeh nasprotnih strank privlačnost je pa tem silniša, čim globokejše in dosledniše je nju radikalstvo t. j. čim čistejše, brez vsake primesi od nasprotniških nazorov, čim odločniše in brezobzirniše, izpoznava prva svojo vero v Boga, druga svoje bogotajstvo in sovraštvo proti Bogu. Višje vodstvo političkih sil in političkega gibanja prehaja konečno vedno na radikale bodisi krščanske ali antikrščanske. Kar je v sredi mej obema radikalnima ekstremoma, prej ali slej izgine, ker se ali zamalgami z eno ali drugo dveh radikalnih strank ali pa v svoji nezmisljenosti zamre ostanši brez duha in moči. Konec vseh političnih in politično-socijalnih evolucij je vedno tak, da si stopita na-

proti — v boj na življenje in smrt: Bog in hudič, resnica in laž, Kristus in Antikrist.

IV. To resnico potrjuje zgodovina.

Francoska revolucija je po svojem izvoru izhajala pravzaprav iz popačenih gospodarstvenih in socijalnih razmer francoskega društva. In vendar je tudi ona dobila eminentno verski (antikristjanski) značaj. Čim dalje se je razvijala, tem bolj je pokazovala sovraštvo proti cerkvi in krščanstvu, in dosepeši do vrhunca svojega razvoja, je vradno odpravila krščanstvo in oklicala vero čiste človečnosti. Z izrečnim ateizmom je tedaj venčala svoje delo. Ravno tako se je pričel obrat francoske revolucije z verskim činom. Ko se je uvidelo, da se družba ne more vzdržati na podlagi ateizma, je Robespierre vradno oklical bivanje najvišjega bitja. Torej je zopet verska ideja zgodovino Francoske spravila v drug tok. Francija in ž njo Evropa ste si tem bolj politično pomirili in vtrdili, čim bolj ste se vračali k „stari“ veri.

„Sveta alijanca“, ki je imela po revoluciji razrušeni svet znova vrediti, je postavila za podlago mejnarodnih odnošajev in politike naravno pravo, katero se izraža v dekalogu. Toda mislila ni na to, da bi ob enem izrula iz sre tedanjega roda protikrščanske nazore, ki jih je bila zasejala revolucija. Radikalstvo Kristusu in cerkvi sovražnih sil je segalo globokejše kakor radikalstvo „svete aljanca“, ki ni razumela, da Antikrista more zmagati le Kristus t. j. njegova cerkev. Da celó tej cerkvi so skrbno povezali roke in jo še dalje držali uklenjeno v jarem državnega birokratizma. Državo in društvo naj bi pa obranil dekalog, ki je brez Kristusa mrtva črka! Zatorej so se sovražne radikalne sile prosto razraščale, kajti krotiti more take sile le cerkev — dokler niso vsega razrile; pride leto 1848, in revolucija bruhne zopet na dan. Bila je to socijalno-politična revolucija. Zmajati, podreti je hotela vladarske prestole ter vstvariti nov političen in socijalen red. A tudi ta revolucija ni mogla potajiti svojega protiverskega značaja. Tudi ona je iskala v višjih razlogih, v razlogih, ki se tičejo Boga in vere, umstvene vtemeljitve in opravičbe za to, kar je namerjala in počejala. Najvišji razlog, od katerega

se je dala voditi, iz katerega je zajemala krepost in vstrajnost, ji je navdihoval oni, ki je nasprotnik Božji od početka. „Zdelo se je, da je Satan in ves pekel strl svoje verige ob koncu 18. veka, in skoro vsi zgodovinarji francoske prekucije so čutili, da v onem veku je vladala neka vsodna sila; sami katoliški zgodovinarji, zdi se, da niso spoznali onega duha; oni dolžijo zdaj to, zdaj ono dejstvo; toda zveze ne najdejo in vse ostane skrivnost. Iste prikazni so se opazovale l. 1848, povsod se je kazala neka nevidna oblast, ki je vidno delovala . . . . Ne recimo, kakor bi vsi tisti prekucuhi bili vtelešeni hudiči . . . Slabo je vspevalo, ne da bi se vedelo, kako in kje, zdelo se je, da duh prekucustva, kakor je bilo res, se podi po zraku. *Brez mene in mojih zaveznikov* — ne boste razumeli l. 1848.¹⁾ Delala je neka oblast, iz katere so si „veliki duhovi“ norce brili, ki jo je veda tajila . . . v katero so sami duhovni komaj še verovali; bila je oblast tistega, ki se je nekedaj predrznil Vsemogočnemu kratiti gospodstvo nebes, ki se je o vseh časih zval satan, ki ga kristjani imenujejo hudobnega in človekoljubi dobrega . . . Francija in Evropa ste bili *magnetizovani*. Tako je bilo l. 1848.“²⁾)

„Vladarji so iztirali Kristusa iz politike, sprijeni narodi so vanjo vpeljali satana.“³⁾)

Bogotajni filozof Proudhon, glavni apostelj revolucije 1848, je te misli očitno izpovedal: smoter te revolucije ni drug, kakor Boga vreči s prestola in razdejati njegovo kraljestvo, a na njega mesto postaviti satana. Te misli razvija v delu o *ekonomičnih* prekoslovjih. V svesti si je bil, da ne more razrušiti starih gospodarstvenih in socijalnih razmer, ako prej ne vniči Boga in vero. Tedaj tudi sèm sega verska ideja! Proudhon pozdravlja satana kot prijatelja, katerega so duhovni in kralji obrekavali; satan oploja delo, od njega prihaja človeštvu ves blagoslov. Bogu pa se roga: Bog je bedarija, Bog je tiranstvo in beda, Bog je zlo! Zatorej proč ž njim! Gospodstvo tiče satanu!⁴⁾)

¹⁾ Tako govori duh trkavec (Klopfgeist) pri: Browson: *L'Esprit frappeur*, chap. 11.

²⁾ Browson ibi.

³⁾ Balan, *Cont. d. Storia univ. d. Chiesa catt. I.*

⁴⁾ *Système des contradictions économiques* c. 6, 9.

Nič drugačnega lica ne kaže najnovejša faza socijalne revolucije, ki se javlja pod različnimi imeni: demokratični socijalizem, komunizem, anarhizem. Socijalizem sicer vero večkrat proglašča še za privatno zadevo, a v resnici jo popolnoma izključuje. Ateizem, izrečno sovraštvo do Boga označuje vse socijalistične težnje. V imenu socijalistov naj govori eden njih glavarjev, Bakunin: „ . . . Na naši strani stoji revolucija, stojijo drzni tajiveci Boga, nadnaravnega reda, avtoritetnega principa . . . On (Mazzini) nam očita, da smo materijalisti in ateisti; nimamo ničesar odgovoriti, ker taki smo v resnici in se ponašamo, da smo . . . . Da bo naša reforma trdna, mora povsod do *zadnjega sledu izbrisati spomin na božanstvo* . . . mora vničiti avtoritetni princip z vsemi *verskimi, političnimi, ekonomičnimi, socijalnimi posledicami*, da zamore na njegovem mestu razvijati se človeška prostost le na podlagi vzajemnega dela, znanstva, mejsebojnega spoštovanja, pravice in enakosti.“¹⁾ Zatorej se ost socijalističnih napadov povsod obrača proti katoliški cerkvi, katera je edina nositeljica avtoritetnega principa, slonečega na pozitivnem razodenju Božj-m; v svesti so si, da si podvržejo svet, kakor brž se jim posreči, cerkev razdejati. „Mi socijalisti imamo enega samega na-protnika — katolicizem“ — besede Ledru Rollina.²⁾

Socijalizem in komunizem imata navidezno versko indiferentno lice, kajti ona težita najpred po socijalni in politični reformi; a po konečnem smotru sta bolj ko vsak drug sistem protiverska in ant-krščanska; dà, ravno to antikrščanstvo je nju smoter, iz katerega jima prihaja moč in življenje. Antikrščanstvo pa izpoznavajo socijalisti zato, ker je krščanstvo v vsem dijametralno nasprotno njih nameram. A ravno to nam zopet potrjuje gorenjo resnico, da je versko vprašanje merodajno in odločilno tudi v politiki in se njegovemu vplivu nič ne more odtegniti.

Najnovejši dokaz za to resnico nam daje komunistična revolucija l. 1871 v Parizu za časa nemškega obsedanja,

¹⁾ La théologie politique de Mazzini et la Internationale. Prem. part. p. 4 ss.

²⁾ Longhaye: Suis-je français? p. 114.

katera je tudi svoje delo venčala s preganjanjem in moritvijo nadškofa, jezuitov in drugih duhovnov.

Nova Italija je sama na sebi čisto politična tvorba. Mislil bi človek, in tako so nekateri kratkovidneži dolgo časa tudi mislili: kaj ima politika, kaj ima narodno zedinjenje Italijanov v eno državno celoto z vero in cerkvijo opraviti! Toda zgodovina nam kaže, da temu ni tako. Politično gibanje, ki je doseglo svoj cilj v zedinjeni Italiji, je od prvega početka naše vzelo protiverski znak. Sovrašstvo do krščanstva in papeštva je rastlo od leta do leta; vradna Italija je pre-mišljeno in z določenim smotrom vsestransko povspeševala in gojila antikrščanstvo, ateizem; in v kakem razmerji s cerkvijo se nahaja dandanes, je nam vsem znano. Zakaj tako? Stvariteljem nove Italije je bilo očitno, da pred vero in pred krščanstvom ne morejo zagovarjati svojega dela — zatorej proč z vero, proč z Bogom! Tedaj tudi to je nov dokaz, da vera sega globoko tudi v politiko; in da torej nobena politika ne more biti indiferentna nasproti Bogu in veri, kakor ni nobeno človeško dejanje indiferentno, ampak je ali dobro ali slabo.

V. Katoliški liberalizem.

Kot nekak pravzor srednjih strank smatramo po pravici tako zvani katoliški liberalizem, kateri tudi nekako obsega vse druge srednje stranke. Katoliški liberalizem je zmes krščanskih in liberalnih ali protikršćanskih nauk. Trudi se spojiti resnico z lažjo, Boga s hudičem, katolicizem z idejami francoske revolucije. Zatorej se postavlja v sredo mej obe radikalni stranki, da bi duhove pomirjal, nasprotstva vblaževal ter obe stranki združeval v skupno, složno delovanje. Ravno zato sprejme od vsake stranke nekaj, od nobene vsega.

Devetnajsti vek se po pravici imenuje vek katoliškega liberalizma, ker se je dal v resnici večinoma od njega vladati. Skoro vsa Evropa, vkolikor je katoliška, se mu je pokorila: Francija, Španija, Belgija, Italija, Avstrija. Nič ni po teh deželah bolj zaviralo prostega razvoja in zmage katoliške ideje kakor katoliški liberalizem. Vstalo je od ča-a do časa dovolj odločnih in pogumnih katoliških mož, osnovala se je

marisikatera katoliška stranka s celim, čistim programom, vstanovili so se mnogi listi, ki so z živim ognjem pravega prepričanja in z logično doslednostjo bodrili katoliško zavest; marsikje n. pr. v Franciji, v Belgiji so bili katoličani večkrat blizo popolne zmage nad liberalizmom in prostožidarstvom — toda njih delo, njih vspehe so navadno prekratili liberalno navdihnjeni bratje-katoličani ter Božjo stvar potisnili nazaj za deset, dvajset let. Oni so odločne moze sumičili, obrekovali, oni njih načrte izdajali nasprotnikom, oni so premamljali občinstvo z vednim priporočanjem krščanske ljubezni in miru, oni, ko drugače ni šlo, tajno ali očitno se zavezavali z liberalci, zagovarjali njih grehe, opravičevali njih namene. Z eno besedo: kat. liberalci so bili vedno in so prava zavornica katoliške stvari; oni so vselej zavlekavali katoliški voz v blato liberalizma. Zatorej pa katoliška ideja ni mogla niti v politiki niti sploh v javnem življenji nikjer prodreti.

Še le zadnjih let je začel kat. liberalizem pojemati; to pa posebno, odkar ga je Pij IX. obsodil in njegovo pogubljivost svetu razkril. Pijevo delo nadaljuje Leon XIII.

Eden glavnih stavkov kat. liberalizma je, da vera se nima mešati s politiko; oblast evangeljskega zakona ne sega v javno življenje, v slovstvo; tu imajo veljati glasoviti principi leta 1789; papež, škofje, cerkev naj se omejijo na svoj strogo cerkveni delokrog! Pri takih naukih gotovo katoliška ideja ni mogla obveljati v politiki in javnem življenji.

A odkar je za Pijem nastopil modri Leon, pojema — rekli smo — gospodstvo kat. liberalizma, in v isti meri zmaguje katoliška ideja. Zakaj? Ker papež rešuje tudi časovna in svetna vprašanja, kakor je politiško, socialno, delavsko in druga — z najvišjega t. j. z verskega stališča. Z lučjo verskih resnic osvitljuje javne zadeve, pokazuje, kako ena, nedeljiva resnica, cela, brez primesi liberalne laži, rešuje socialne in politiške probleme ter odpira narodom pot ne le do večne, ampak tudi do časne, zemeljske sreče. Liberalizem je največa laž, ki nima nič skupnega s katoliško resnico nego slepilen videz; zatorej se moti, kedor si obeta koristi od zveze z njim; liberalizem le kvari vse dobro, zavira pravi napredek. Te verske logike ne more ovreči nihče, ki hoče veljati še za kristjana; osramočen ob-

molkne katoliški liberalec. In res, čim bolj prodirajo nauki Leonovi, tem bolj zginuje nestvor katoliškega liberalizma: kar je liberalnega, odpada na levo, kar je katoliškega, prehaja na desno — sreda ostaje prazna. Dà, katoliški liberalizem pojema povsod, oddajaje svojo snov na dve radikalni stranki. Povsod se vjačuje od ene strani antikrščansko radikalstvo, od druge radikalstvo katoliško — kar je v sredi mej obema, skopneva in se izgublja. Kar je v sredi, bo skopnelo!

VI. Prihodnost verskih in političkih strank v Evropi. V Avstriji.

Na čelo temu zadnjemu poglavju postavimo nekaj besedij pisatelja, katerega ime smo deli zgorej pod naslov pričujoče razprave. „Dve radikalni sili, kateri brez vsakega polovičarstva, brezobzirno in dosledno, težiti za svojimi smotri, vladati danes časovni duh in določujeti s tem tok zgodovine . . . prva je ultramontanska cerkev, druga socijalna demokracija. Vse druge stranke so doslej nedosledne in polovičarske; njihova praksa se ne krije z njihovo teorijo; njihovo znanostno mišljenje oporeka njih delovanju; za to razmišljenostjo boleha danes ves protestantski del nemškega ljudstva, bolehaajo vse one *politiške*, gospodarstvene in verske stranke v njem, katere se ne morejo vjunačiti, da bi z odločnostjo *le po starem* ali *le po novem* težile, ampak se, mej obojim omahovaje in neprenehoma išoč kompromisov, neprenehoma kompromitujejo, ker ne izvršijo nič, kar bi bilo dosledno in trdno, pač pa zapravljajo svojo moč in zaupanje svojih pristašev. Zatorej je brezdvomno, da bo ta polovičarski protestantizem od ultramontanizma še veliko bolj na zid potisnjen, kakor je bil dozdej, akoravno mu je vže tesn. Živimo vže dolgo v tej proti duhu protestantstva, proti njegovemu življenju in delom obrnjeni reakciji, ki jo rimska cerkev prireja z največim vspehom; in ta *reakcija* se bo v nekoliko desetletjih tako *neizmerno razširila, da bo protestantizmu sapa vhaajala*. Kot kvarto, na katero mora dobiti, izigrava rimska cerkev socijalizem, ker se postavlja kot edino mogočno zavetje, ki mora braniti prestole . . . Na to računaa in se *ne bo varala v svojem pričakovanji*. V

prvi polovici 20. veka bo katoliška cerkev obhajala najsijajniša zmagoslavja . . ."

Mož, ki tako piše, zopet ni naš; a mož ta pozna moč logične doslednosti, katera vleče duhove za seboj z neizprosljivo silo, pozna moč dvojnega radikalizma, kateri vršiči v dveh absolutno mej seboj se izključujočih skrajnostih, ki ste Bog in satan, resnica in laž. Nam ni do tega, na kateri strani išče resnico: dovolj, kar prerokuje o bodoči vsodi verskih in političskih strank v Evropi. Mi se v tem popolnoma zlagamo ž njim, in deloma vidimo vže v naših dneh, kako se je začelo to prerokovanje vresničevati.

Resnično je, da srednje strankovstvo v Evropi močno propada in da, ako reč tako napreduje, v malo letih se ne bo moglo več govoriti v „zmernih“ ali o „konservativnih“ liberalcih, o „liberalnih katoličanih“, o „koalirancih“ itd. V Italiji bo v kratkem izginila ona srednja stranka, kateri so za časa revolucije pripadali malone vsi katoliški možje omikanih stanov, večina katoliških učenjakov in pesnikov, kakor P. Ventura, Rosmini, Cesare Cantù, Manzoni itd. Kako močno prodira duh radikalnega katoličanstva in umira misel združljivosti katoliških principov z revolucijo, kažejo n. pr. političke in administrativne volitve lanskega leta. V Italiji si boste v kratkem nasproti stali dve radikalni stranki: odločno katoliška brez vsake liberalne primesi pod vodstvom papeževim in socijalno-demokratska pod vodstvom prosto-zidarskih lož.

Katoliški liberalizem na Francoskem je zaprečil, da se ni po veliki nesreči l. 1870-71 vtrdila katoliška monarhija; njemu ima radikalstvo zahvaliti svojo zmago. Zdaj še le francoski katoličani uvidevajo, koliko so zamudili sè svojim popuščanjem nasproti idejam l. 1789. Zatiranje, katero trpi danes katoliška stvar v Franciji, mora provzročiti odločen odpor na katoliški strani; iz teh stisk bodo izšli katoličani očiščeni liberalnih peg; to bo smrt liberalnega katoličanstva na Francoskem. Kristus in Antikrist si bosta stala nasproti.

Nemški katoličani so vže prebili svoje vice v „kulturkampfu“. Prezreli, premodri so, da bi se dali slepiti od liberalnih public. Pa tudi nemški protestanti imajo svoje vice; od leta do leta rastoči socijalno-demokratski tok jih

žene pred alternativo: ali odpovedati se pozitivnemu krščanstvu ter na milost nemilost vdati se socijalni revoluciji ali vrniti se h katoliški cerkvi. Gotovo je, da odkar se je rodila reformacija, niso resno misleči duhovi na Nemškem nikedar bolj kot sedaj vpoznali netrdnosti polovičarskega protestantstva nasproti radikalnim silam. Polovičarstvo izgublja tla tudi na Nemškem; tudi tam se vrši duhovni proces v smislu dvoskrajnostnega radikalizma.

Kaj pa pri nas v Avstriji?

Avstrija je po svojem početku, po svojih narodih in po poklicu katoliška. Liberalizem, ki ga je zasejal Jožef II in je pod varstvom birokratičnega krščanstva životaril do l. 1848, ta liberalizem je imel odpraviti sè sv. Stolico l. 1855 sklenjeni konkordat. Toda l. 1868 je Avstrija pretrgala vez, ki jo je prijateljski vezala s cerkvijo: nehala je biti katoliška država, ker je zopet vpeljala liberalizem v svoje zakonodajstvo. S početka so avstrijski katoličani precej pokorno se podvrgli gospodstvu liberalnega zakona. Papež in škofje so sicer krepko povzdignili glas — a ta glas ni našel odmeva pri katoliških možeh, ki so bili poklicani delovati na političnem polju. Katoliška Avstrija je ostala brez katoliške stranke v javnem življenju. Liberalizem se je prosto na vse strani, navzgor in navzdol, razvil in razrastel. Še le za nekaj let se je pojavila nekaka konservativna stranka, na koji so se dale zapaziti pač tudi nekatere krščanske poteze. Ta stranka je dobila konkretno obliko v Hohenwartevem klubu. Katoliške odločnosti in načelnostne čistosti ni bilo v tej stranki nikedar, dasi so se posamezniki od časa do časa unemali za katoliško stvar. Stranka kot taka je bila zmes iz liberalnih in krščanskih snovij, in se dá pač najbolje primerjati s katoliško-liberalnimi skupinami drugih narodov. Še pred kratkim, v koaliciji, se je ta stranka formalno zavezala z liberalno, potisnivši v kot vsa vprašanja načelnostne važnosti!

Toda ločilni proces se je pričel tudi v Avstriji. Iz liberalizma se je izločila radikalna stranka, izvajajoč skrajnostne posledice iz liberalnih doktrin. Tudi v organizmu českega konservatizma, ki je bil vtelesen v tako zvani staročeski stranki, je začelo vreti: iz staročestva se je porodilo liberalno mladočestvo, ki je očeta umorilo in pokopalo; iz

mladočestva samega pa se je zopet porodila česka radikalna stranka, katera se krepko razrašča in večvrščuje. Enako se vrši proces tudi po drugih avstrijskih pokrajinah. Konservativni stranki stoji povsod nasproti liberalna, a iz poslednje same se poraja radikalna vključujoč svoji materi. Tako se je zgodilo tudi na Slovenskem: radikalstvo v nas rapidno napreduje.

Pa kaj se bo zgodilo? Sila logike bo zmagala. Srednje, polovičarske stranke se morajo razdružiti, izginiti. Tako je vže razpadla staročeska stranka; razpadla bo v kratkem tudi stranka Hohenwartovega konservatizma. Nobena moč je ne bo rešila! Potem pride na vrsto zmernejši liberalizem: pogoltnil ga bo radikalizem. Mladočestvo se bo potopilo v českem radikalstvu. Tako bo tudi liberalizem slovenskih narodnjakov vtonil v radikalni politiki „Slovanskega Sveta“. V kratkem bodo naši liberalci poslušni sluge Podgornikovi; „Slovanski Svet“ in „Edinost“ imata politiško prihodnost.

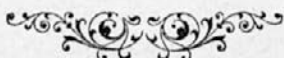
Pa tudi na desno stran se izvršuje radikalni proces. Iz srednje konservativne stranke so izišli krščanski socialisti. Previdnost Božja jim je izročila nalogo, streti židovski liberalizem. Ta stranka ni pa povsem čista, ima na sebi marksikaj, kar se ne zлага s katoliškim načelom. Zatorej ni ona vzor-stranka; je le prehodna. Kar je v njej liberalnega, odpasti mora na levo, kar je katoliškega, se mora približati, se mora pridružiti višji, vzorniši, radikalno katoliški stranki, *Ta sama ima prihodnost*. Nje porod pozdravljamo v novi katoliški ljudski stranki. Nje geslo je: *Bog in vera nad vse drugo, narodom pravica, krščanskemu ljudstvu vstajenje*. Kakor verujemo v Boga, tako verujemo v zmago stranke, ki izpoznava in dejanski izvaja ta načela. Stranka s takim programom mora nase povleči duhove, ki so vdani Bogu in Avstriji. Avstrija — ali vstane s to stranko, ali ne vstane nikedar!

Slovenci smo liberalizem vže vkrotili; a drug nasprotnik se vzdiguje proti nam: radikalizem. Njegove korenike segajo globokejše kakor korenike liberalizma, on je krepkeji, huji nasprotnik. Če ga hočemo torej vkrotiti, streti, moramo tudi mi globokejše zajeti: postati moramo do skrajne meje dosledni, brezobzirni katoliški radikalci. Na Dunaji in doma

se moramo odkrižati polovičarske, kompromisne politike Hohenwartovega breznačelnega, gujilega konservatizma. Poprijeti se moramo *celih* načel. Radikalstvo se dá zmagati le z radikalstvom; Antikristu je kos le Kristus. Ali bomo zmagali kot katoliški radikalci, ali pa ne bomo nikoli zmagali — v večno sramoto se bomo pokorili našim nasprotnikom.

Christus venit — discedite! Dà, sodba se bliža, Sodnik-Kristus stoji pred vrati: ločimo se! Naj li odstopijo na levo-liberalci, po katerih družbi nas glava in vest boli; a mi stopimo na desno, pod zastavo Onega, katerega načelo je Resnica. Sèm nas neodoljivo vleče logika naravnega razuma in logika krščanske vere. Tu je naša prihodnost, naša zmaga, naše vstajenje!

Dr. Mahnič.

Naša bodočnost.

1. Zakaj se gre?

Razpravica ni nastala brez povoda.

Rodoljub je pred nedavnim pisal slovečemu krščanskemu socijologu. Razkril mu je položaj Slovencev, opisal gibanje in načrt delovanja, ter poprašal, kaj meni o njem. Odgovor se je glasil, da Slovenci nimajo bodočnosti.

Ta sodba iz ust moža, ki sluje kot izvrsten poznavalec socijalnih razmer, pač zasluži, da se tudi presodi, dà, naravnost izziva, da se preiskuje, ali Slovencem res nič ne obeta bodočnost. Ali nedostaje pri nas vodilne ideje, prave volje, resnega delovanja? Povsod na svetu so razmere zamotane in žalostne in težko bi našli dandanašnji narod, ki bi se mogel imenovati srečen. Pa vsi upajo boljše bodočnosti. Trudijo se, zboljšati si sedanjost, priboriti bodočnost. Ali smo samo Slovenci obsojeni, da opustimo vsako misel na lepšo bobočnost in s kratka — obupamo? Vse to so prašanja, ki zahtevajo odgovora.

Slovenci nimajo bodočnosti! Kaj je menil z besedo bodočnost mož, čegar velike zasluge za krščansko stvar sicer priznavamo radovoljnim srcem?

Ali je imel v mislih bodočnost nenavadnih političnih zmag

in bojne slave, da bi Slovenci s slavo svojega imena polnili Evropo?

Ali bodočnost slovenskega kapitala in denarnega gospodarstva, nenavadnega napredka v obrtniji in trgovini, bodočnost svetovnih iznajdeb in židovskega bogastva?

Ali morebiti bodočnost v kraljestvu duha, nenavaden razvoj vede in umetnosti, ki bi nas mahom potisnil v vrsto prvih narodov?

Če je menil tako bodočnost, sodil je prav. Nihče mu ne more vgovarjati. Bojna slava nas ne čaka, tudi ne hrepenimo po nji. Slovenski narod je bil hraber v vseh časih in radovoljno žrtvoval kri za vzore. Pa nikedar ni želel, gospodovati z mečem. Take lavorike so dvomljive vrednosti in ne prineso sreče.

Jednako nihče ne pričakuje, da Slovencem bodočnost prisoedi neizmerno bogastvo in nadvlado kapitala. Za to nimamo zmožnostij, pa tudi še nismo padli tako globoko, da bi le v brezmejnem bogastvu iskali sreče.

Resnično je tudi, da bodočnost ne prinese Slovencem nenavadnega razvoja v vedi in umetnosti. Veda in umetnost se ne razvije nakrat sama iz sebe. Imeti mora vgodna tla. Najprej korenina, potem stebelce, nazadnje cvet. In sama veda in umetnost tudi ne osreči naroda. «Rokava nisem mogel zakrpati z odo, in lakote nisem mogel utešiti sè stihii,» pravi ponesrečeni literat pri pisatelju Washingtonu Irvingu.

V tem oziru se nam res ne obeta sijajna bodočnost, in če je tako menil socijolog, sodil je prav. A če je menil, da slovenski narod ne more upati gmotnega in duševnega napredka v okviru mu od Boga danih mejâ; če je menil, da slovenski narod ne more doseči sreče tu na zemlji, kakeršna je sploh vsajena zemljanom; če je menil, da si slovenski narod ne more zboljšati sedanjih razmer in priboriti boljših — motil se je. Do sedaj še nismo obapali nad bodočnostjo slovenskega naroda.

Kaj je bodočnost slovenskega naroda? *Njegov dušni in gmotni napredek po krščanskih načelih.* Vzor krščanske družbe je družba, ki se razvija v dušnem in gmotnem oziru enakomerno in soglasno, kjer posamezni udje spolnjujejo nalogo, za katero so v najprvo stvarjeni, poleg tega pa tudi žive v zadovoljnih gmotnih razmerah, ki jih ne odtegujejo večnim resnicam, ampak zanje unemajo, ali drugače, družba, ki se veseli življenja tu na svetu, pa tudi ne zabi večnega.

Périn pravi, da je tisti narod najkrepkejši, ki ima kreposti, ki vlivajo v dušo vstrajnost in velikost; narod, čegar posamezni udje spoštujejo višji moralni red; narod, ki ima toliko premoženja, da mu zadostuje za prve, vsakedanje potrebe, in da se veseli delo plačila ter uživa sad svojega potú. Narodi, katere vodi krščanstvo, se ne trudijo zato za brezmejno bogastvo. Kar iščejo z mirnim, vstrajnim delom, to je svoboda, moč, sreča, ka-

tero daje srednje premoženje. To tvori po krščanskih načelih moč, pa tudi srečo naroda. ¹⁾

To moč in srečo naj prinese bodočnost tudi slovenskemu narodu. Prinese naj v gmotnem stanju srednje blagostanje, kakoršno svetujejo krščanska načela, blagostanje, ki je bilo vzor najplemenitiših državnikov in katero velja tudi kot gospodarsko načelo sv. pisma. *«Hudo življenje je, vlačiti se od hiše oo hiše.»* ²⁾ *«Ne dajaj mi uboštva, ne bogastva, podeli mi le, kolikor mi je v živež treba.»* ³⁾ Srednja pot, najboljša pot. In to pot v gmotnem oziru želimo tudi slovenskemu narodu. V srednjih razmerah blagostanja poteka življenje varno in mirno, človeka ne vničuje napor, pa tudi ne vabi bogastvo k uživanju, ki razjeda telesne moči. Delo se veseli žuljev, vse stanove veže vez dela in kreposti in jim daje čustvo celoskupnosti. Tu se rodé narodu močje, ki se odlikujejo v vedi in umetnosti, vojaki, ki se ne boje sovražnika, apostoli, ki žrtvujejo življenje za resnico. Take naj bodo gmotne razmere slovenskega naroda v bodočnosti. Njegova moč pa bodi in ostani v kreposti, ali recimo določnejše — v veri. Narod, ki je jedin v verskem prepričanju in neomahljiv v krepostih, narod, kateremu velja dana beseda več ko denar in kjer veljajo več lepe šege ko drugod postave, ta narod moramo imenovati velik in srečen, če živi tudi v majhnih razmerah. *Verske ideje ga vodijo in tako uživa dobrote omike brez slabih posledic.*

Tako socialno stanje je bodočnost slovenskega naroda. To je njegov socialni program. Visoko ne leta in skromen je v zahtevah. Pa če si pribori bodočnost v omenjenem smislu, dosegele je dovolj. Srečen bo. Visoka politika ne osreči. Blagi Ivan Müller pravi: «Ich bin vormals über die verschiedenen Regierungsformen viel cifriger gewesen, ehe ich erkannt habe, dass in diesem kurzen Aufenthalte auf Erden alle die Obrigkeiten gut genug sind, unter welchen man ein stilles Leben führen kann in Gottseligkeit und Ehrbarkeit.» ⁴⁾

Ali pa tako socialno stanje ni samo vzor, ki se dejansko ne more doseči? Vsako človeško delo je nepopolno. Tudi vzora socialne sreče ne more človek do cela vresničiti, pač pa se mu more precejšnje približati.

Pred leti je učenjak Marmier slavil v francozki akademiji srečo malega naroda v Južni Ameriki. Ondi stanujejo Indijani, ki stavijo kočje na kóle v jezero Maracaibo. Gozd jim daje gradiva za kočje, iz rastlin ovijalk si pleto vrvi, strehe si napravljajo

¹⁾ Périn, Über den Reichthum in der christlichen Gesellschaft I. str. 38 et sq.

²⁾ Sir. 29, 31.

³⁾ Preg. 30 8.

⁴⁾ Johannes Müller, sämmtliche Werke V. 3.

iz palmovih dreves. Ne poznajo snega in mrzlih vetrov. Debelih zidov ne potrebujejo, da se varujejo dežja. Brez posebnih težav si pridobivajo potrebnih stvari za življenje. Gora in voda s svojimi prebivalci jih živita. Mirno žive v svojih Ročah. Olikanim narodom jih nihče ne prišteva. Nimajo dnevnikov in železnic. Borznih iger ne poznajo in zborničnih debat. Pa španjski misijonarji so jih spreobrnil h katoliški veri. Sredi selišča se dviga mala cerkva, tudi na koléh. Križ odseva v čisti jezerski gladini in zvonček vabi k molitvi v tej samoti. Ko pride ura službe Božje, se zberó prebivalci v čolnih pred kapelico in pobožno molijo. . . . .

Ti ljudje ne uživajo dobrot zunanje omike, pa so gotovo volj srečni, in stoje višje, ko marsikateri narodi, ki se ne menijo za Boga. *Socijalna sreča ne zahteva zunanjega bleska in vseh dobrot najvišjega napredka* — a skromnost, krepost, strah Božji pa mrvica blagostanja, ki izključuje pomanjkanje, jo tvori!

Ali je Slovenci ne moremo doseči? Ali je preosnova v tem smislu nemožna?

2. Ali smemo upati?

Smemo, ker preosnova v tem smislu je ložja pri nas, kakor drugod. Često se povdarja, da so Slovenci maloštevilni. To je neki vzrok, da so zgodaj zgubili politično neodvisnost, da nimajo sijajne zgodovine s svetovnimi deli, da niso toliko napredovali, kolikor močnejši sosedje. Ne dá se tajiti, da nam ta vzrok pojasnjuje marsikaj, pa upa na bodočnost nam ne sme vzeti! V nekem oziru nas malo število ne straši, pač pa ojačuje. Pri majhnem narodu je odločna in načelna preosnova gotovo ložja. Manjše testo se prej prekvasi. Majhen narod je v svojih delih bolj enovit. Značaj med posameznimi kraji ni tako različen, nasprotja med stanovi niso tako velika. Vsi deli imajo več ali manj isto zgodovino in iste skušnje. Rane so povsod več ali manj jednake, potrebe podobne, duh povsod preosnovi jednako dostopen. Nové ideje se morajo zato naravno hitreje širiti in preje vdomačiti, preosnova jednakomerno napredovati. Duhoviti socijolog P. Adalbert Weiss je nekje zapisal misel, da naj se s preosnovno človeške družbe naenkrat prične na mnogih krajih. Kjer so delavni in uneti možje, bi pričeli po svojih močeh v svojem krogu. Tako bi bila taka pališča resnega dela nasejana po celi deželi. Ko bi se množila in naraščala, bi se krogi bolj in bolj bližali, skleпали in se naposled strmili v ene sam krog, ki bi objel celo deželo. Ko bi se tudi na slovenski zemlji po vseh naravnih pališčih, po vseh župnijah pričelo tako delovanje, kako hitro bi poseglo tudi v najskrivnejši gorski kotic in naposled preplavilo vse slovenske pokrajine! Vzгляд nam bodi mala Belgija, kjer je ka-

toliška organizacija toliko napredovala v primerno kratkem času. Mnogo činiteljev je pač sodelovalo. Med njimi pa gotovo ni brez pomena ta, da je Belgija primeroma mala deželica. Ko bi bila del obširne francozke zemlje, bi bilo gotovo drugi manj probujeni in versko nebrižni okraji ovirali gibanje, ali vsaj zabranili, da bi se bilo vklonilo verski ideji zakonodajalstvo in vlada.

Druga misel, ki nam daje nadejo boljše bodočnosti, je tudi ta, da imamo še nekaj tal pod nogami. Kapital slovenskega naroda še ni izčrpan do dna. Naložen ni v vrednostnih papirjih, v obširnih zemljiščih, v zlatonosnih rudnikih in svetovnih podjetjih — v vernosti, poštenosti, skromnosti, v bistrem umu in zdravem telesu. Pogubilo se je sicer tudi že mnogo vrlin. Moloh sedanjega časa jih je tirjal. Gospodarski propad je spravil že na stotine slovenskih družin na beraško palico in je poslal za kruhom čez morje. Premnogim krajem se je kot znak zadnja leta vrtala revščina in z njo vred domače — ne židovsko — odeduštvo. Stara skromnost se je umaknila bahavosti in gizdavosti. Nezmiernost je narasla skoro v narodno zlo. Zavladalo je le preveč nebrzdano hlepenje po užitku. Zgubilo se je čustvo celoskupnosti, tudi po kmetih, in z njim ona srečna poštenost in skromnost, ki ne pozna sebičnosti in dela človeka zadovoljnega z malim. V mlado slovstvo se je prikral materijalizem in z njim vse druge dvomljive, novodobne duševne «pridobitve», seveda v manjših, posebnih izdajah. A še vedno imamo dokaj zdravega, nepokvarjenega jedra v narodu. Še obdeluje ljudstvo v ogromni večini rodno zemljo ter tako, če tudi težko, vzdržuje glavni steber obstanka svojemu. Manj razvita velika obrtnija še ni povsod razdrobila ljudstva v atome in vstvarila tiste socialne béde, ki tira drugod že bogate dežele v pogin. Še velja pristnemu Slovincu poštena beseda, čistosti ne sramoti. Rad sluša svoje vodnike in jih spoštuje. Že samo dejstvo, da čuti potrebo, da si zboljša stanje in da še ni zgubil upa boljših časov, navdajati nas mora s pogumom. Kar pa nas najbolj tolaži, je to, da še ni pozabil svojega Stvarnika. Slovenskemu narodu se v ogromni večini ne more očitati, kar velja dandanašnji celim deželam: «Mene, studenec žive vode, so zapustili in si izkopali kapnice, kapnice predrte, ki ne morejo držati vode». ¹⁾ Slovensko ljudstvo je v večini še vdano veri, katero čuva kot dragoceno zapuščino pradedov, katerih vrline je nehoté tako lepo opisal odpadnik Trubar. «Und ist ein gut, ehrbar, treu, wahrhaft, gehorsam, gastfrei und mildes Volk, das sich gegen allen Fremden und Jederman freundlich und wohl haltet und erzeigt. Aber zu viel und zu gross abergläubisch (v Truberjevem smislu) wallfahrten gar oft gen Rom, Loretto, Ötting, gen St. Wolfgang ins Baierland und allweg über

¹⁾ Jerem. II, 13.

7 Jahr bis gen Aachen ins Niederland. Und haben gebaut und bauen noch neben ihren Pfarrkirchen schier auf allen Höhen, Bergen und schönen Ebenen, in Wäldern und Hölzern grosse Kirchen, oft zwo bei einander, dass in vielen Pfarren bei 24 und mehr Nebenkirchen und Kapellen erbaut sind.»

Še ni vse zgubljeno! Telo, ki še ne nosi smrtne káli v sebi, se še ozdravi, če tudi bolehajo udje. Novo zidati na starem, ohraniti, kar je dobrega, odstraniti, kar je nezdravega, organizem poživiti, je še vedno mogoče! *Storila pa bode to ideja katoliška!*

Vodilne ideje potrebujemo. Brez idej ni življenja, ni delovanja. Med idejami pa ni druge tako obsežne, globoke, plodovite, bodrilne kakor je *verska*, ali recimo — *katoliška*. Še pred kratkim je izključno vodila Evropo národnostna ideja. Pa že je zastarela in povsod zgublja moč, s katero je pričetkom ogrevala narode. Tudi nas je vseskozi vodila. Upali smo, da zasije Slovincem zlata doba, ko si slovenščina zopet pribori opravičeno veljavo, ko se jezik razvije in obogati slovensko slovstvo. Ne tajimo lepih vspehov, in vsega dobrega, kar se je storilo za to idejo. Pa bodimo odkritosrčni! *Národnostna ideja slovenskega naroda vendar ni — osrečila.* Pota ni vbraniła pogubnim modernim idejam in ne odvrnila narodno gospodarskih težkoč. Zakaj? Razven verske ideje je vsaka druga *premalo splošna, preoskosrčna in enostranska, kmalu se obrabi in zastiari.* Katoliška ideja ostane *vedno mlada.* Kje so časi, ko je bodrila mladeniške narode za pravo omiko in še vedno navdušuje najplemenitejše duše! Male narode je zbrala in očvrstila, velike ohranila. Najlepše in najsijajniše dobe svetovne zgodovine so dobe živega verskega življenja, dobe katoliške ideje. Vera in versko prepričanje zadeva celega človeka. Zato pa tudi narod na vseh straneh njegovega življenja. Na življenje narodov res vplivajo tudi zunanje razmere: podnebje, način življenja, sosedje, občevanje z njimi i. t. d., a pred vsem *vodi človeka njegovo razmerje do večnih resnic, njegovo versko prepričanje.* *) Kakor v človeškem telesu vzdržuje življenje in gibanje krvni obtok, ki izhaja iz srca, tako vodi tudi narod v vseh neštevilnih pojavih življenja utripanje narodnega srca, versko prepričanje. To je moč verske ideje. In to blagodejno silo katoliške ideje bodemo okusili tudi mi. Kaj nam je že do zdaj prinesla?

Osvetila je slovstvene razmere in določila smer pravi slovenski književnosti.

Načelnosti je zahtevala tudi na političnem polju.

Porodila pa je tudi novo gibanje na gospodarskem polji.

Nehotè so se strnila prašanja književnega, političnega življenja s prašanji narodnega gospodarstva. Katoliška ideja je postala — socialna. Sedaj jo imamo. Dejstvo je. Oni sami, ki so

*) Prim. H. Leo (protestant). Vorlesungen über die Geschichte des deutschen Volkes und Reiches. 1854. str. 4.

prvi povdarjali in zahtevali zanjo veljavo v javnosti, niso pričakovali tolike obsežnosti in moči od nje. Skoro nismo vedeli, kako se je zbudila, pa jasno je pokazala, kako praktična so načelna prašanja, če se tudi pričenjajo z metafiziko!

Katoliška ideja nas bode rešila in nam prinesla boljšo bodočnost. Oskrnjeno se le sv. cerkve in njenih naukov, v njih je naša rešitev. Res, pred vsem smo poklicani za večno življenje in v ta namen je tudi vstanovljena sv. cerkev. Pa krščanska vera, katera navidezno nima druge naloge, kot zagotoviti srečo na onem svetu, je tudi že v tem življenju povsod prinesla in vstanovila srečo, pravi Montesquieu. «Res se je cerkev, zvesta svojemu učeniku, ki je rekel: Išcite najprej božje besede (Matevž, 6. 33), najprej in pred vsem prizadevala za čast božjo in zveličanje duš; res je presojala časne stvari le s stališča večnosti, pa vir, kateri se ji je odprl v Kristusu, se je razlil tudi na zunanje življenje in je napojil vse zemeljske razmere z nebeškim blagoslovom.»¹⁾ Največi slavitelji cerkve niso zadostno ocenili njenih zaslug. Kar je prinesla drugim narodom, pokloni tudi nam, ker ni cerkev posameznih, izvoljenih narodov, ampak človeštva. Tu ne dela razločka. Katoliška je.

Dà, katoliška ideja bo v življenje in delovanje slovenskega naroda prinesla oni vzvišeni duh in polet, kateri zahteva Platon v dobro vrejeni državi, da se lepo razvija in procvita. V tem bomo lahko tekmovali z drugimi narodi. Prekosili so nas v umetnosti in v delih državne modrosti. Komaj nas poznajo. Pa skušajmo se z njimi v ljubezni in vdanosti do sv. vere. Pod to zastavo se borimo za časno in večno srečo. To bodi naša čast. V uvodu k Prešernovim poezijam se povdarja tudi misel, da se Slovencem že samo radi teh lepih leposlovnih proizvodov ni treba sramovati drugih narodov. Ko se bodo zbrali narodi, bode stopil med nje tudi maloštevilni slovenski in pokazal drobno knjižico: «Prešernove poezije». Vsakedo po svojem! Mi pa pravimo, če drugega ni storil slovenski narod, kakor to, da je prvi med slovanskimi rodovi prijel za katoliško bandero in se prvi z vso navdušenostjo posvetil katoliški ideji, je storil veliko. Pokazal je, da razume čas in njegove potrebe, da ni pozabil prošlosti in da si hoče zagotoviti bodočnost!

3. Naša bodočnost — v naših in v božjih rokah.

Katoliški narodi imajo bodočnost. Časi se spreminjajo. Začetkom 18. stoletja so menili prostomišljaki, da konec stoletja prinese tudi konec cerkvi in veri. Pa obrnilo se je drugače. Ne navadno hitro se je katoliška cerkev dvignila iz osamelosti in

¹⁾ Hettinger. Apologie des Christenthums. III. 182.

zaničevanja. Zopet je slavna, in slavniša kakor nekedaj. Narodi jo spoštujejo, ali, če tega nočejo — bojé se je. Vsi čutijo, kako rase njen vpliv. Zopet se vrača svet trumoma k njenim načelom. Cerkve se polnijo. Povsod, kamor segajo njeni nauki, se je probudilo nenavadno delovanje in požrtvovalnost. Novo življenje klije in se razcvita v najstarejši, pa tudi najmogočnejši vstanovi na svetu. Tudi protestantje to uvidevajo. Že pred 40 leti je pisal protestant W. Menzel: «Po dolgo trajajoči dobi, ko je gospodovala nevera in verska brezbriznost, se je zopet obrnilo neštevilno duš vseh veroizpovedanj k cerkvi. Cerkev je zopet postala sila, kar na eni strani napolnjuje bojazljiva srca z neskončnim upanjem, in na drugi vzbuja strah, da se povrne srednjeveška hijerarhija. Vsekako se kaže v tej novi pomladi cerkve, o kateri so mnogi mislili, da ne bo več oživela, roka onega, ki je zasadil križ na svet in vstanovil cerkev na veke.»¹⁾ In vendar zgodovinar še ni poznal papeža Leona III. in njegovega delovanja, ki objema svet! Dà, *katoliški narodi imajo bodočnost*. Navdušeni katoliški prvoboritelji naravnost pravijo, da bode prihodnje stoletje — katoliško. Baron Haulleville sklepa svojo zanimivo in duhovito knjižico «Bodočnost katoliških narodov» z besedami: «Katoliškim narodom ni bilo obljubljeno bogastvo in trajni politični vspehi, pa v tem oziru jim ni treba zavidati drugih narodov, starih in modernih. Če so iskali kraljestva božjega in njegove pravice, prejeli so v izobilju vsega, kar so mogli pričakovati kot modri in razumni ljudje pred smrtjo. Katoliška cerkev ni bila samo mati prave omike skoro skozi 2000 let, ona ni samo ohranila krščansko resnico čisto in neoskrunjeno, bila je tudi čisto ozračje, v katerem ostane človeška pamet nepoškodovana. Katoličani so gojili vede in umetnosti v časih, ko se sploh nihče drug ni menil zanje, ko so bile te nebeške cvetke nepoznate ostalemu človeštvu. Tudi če sodimo prav človeški, je katoliška cerkev največja in najvzvišenejša naprava, katero pozna zgodovina in dandanašnji je ni druge, ki bi stala trdnejše. — V vseh časih je svetila svetu z vero in deli in verniki niso bili samo v božjih, ampak tudi v človeških vedah prvi. Kakor drugi narodi, poznajo tudi katoliški važnost kapitala in vrednost dela, pa mej tema dvema činiteljema bogastva imajo kot neprecenljivega posrednika neizcrpen zaklad svoje cerkve. Če je gospodarski razvoj novega časa sploh možen v mejah pravičnosti, bodite uverjeni, da rešitve ni drugje, kot na prsih matere cerkve. Prihodnje veliko stoletje bode katoliško!»²⁾

Dà, kot katoliški narod pričakujemo tudi Slovenci — bo-

¹⁾ Wolfgang Menzel, Geschichte Europas vom Sturze Napoleons bis auf die Gegenwart. str. VI.

²⁾ Die Zukunft der katholischen Völker. Von Baron von Haulleville. Aus dem Französischen. str. 215, 216.

dočnosti. *Katoliška ideja bode združila delovanje, ki se žalibog tako prši na vse strani.* Le v katoliški ideji bode našel slovenski narod trdne opore v vihnih časih, ki še čakajo človeštvo. Če smemo verjeti možem, ki so radi duhovitosti in obsežne omike globlje presojali čas, se bližajo evropskim narodom hudi časi. Ze leta 1809 je pisal Ivan Müller bratu: «V dogodkih našega časa sem že davno opazil roko Božjo, ki hoče prevzročiti popolno novo preobrazbo človeških razmer». Podobno napoveduje Niebuhr. Že frivolni Heine je slutil prekucije. «Ko politični petelin zapoje v tretje, pojdejo mnogi vladarji ven in britko zaplačejo, kakor sv. Peter, pa radi zgube svojih prestolov.» Pesnik Jean Richter je menil, da mora Evropa prej pretrpeti hude vice, predno dospe v nebesa vernosti. Roscher pravi, da imamo pričakovati katastrofe, podobne oni 16. stoletja, če svet ostane na potu, po katerem hodi. Ali je morebiti slučaj, da se s sodbotih mož vjemajo opazke svetih duš, katerim je Bog za trenotek odgrnil tu in tam prihodnost? Le katoliški narodi bodo našli v teh vihnih časih, če nastopijo, trdne opore, ker imajo sv. cerkev. Katoliška cerkev je prestala še hujše čase. Protestantski učenjak je pred par leti katoliško cerkev primerjal trdnjavi, kamor se katoličani zatekajo v času nevarnosti. *Taka trdnjava je tudi slovenskemu narodu katoliška cerkev,* kjer zbira svoje moči, se krepi in poživlja za boljšo bodočnost. Le v katoliški ideji je naša bodočnost, v delu katoliškem. Vse druge lepe besede in ideje liberalizma nas ne bodo rešile. Ves njihov sad je, da govorimo z Valvazorjem — «in centro impossibilitatis et in abysso invisibilitatis.» —

Bodočnost Slovencev pa je tudi v božjih rokah. Bog vodi narode. Ne vodijo jih samo mogočni vladarji, politične stranke, visoko nadarjeni državniki, ideje, ampak nazadnje le božja previdnost. To je katoliško načelo v zgodovini. Brez njega je svetovna povestnica nerazumljiva. To načelo je staro toliko, kolikor krščanstvo. Že sv. Efrej je zapisal lepe besede: «Kedor trdi, da se vse na svetu dogaja slučajno, taji Boga. Videl sem hiše in zpoznal, da vsako vodi gospodar; videl sem svet in spoznal in spoznal previdnost božjo. Videl sem ladijo, kako se je potopila brez krmarja, in uvidel sem, da so dela človeška brez Boga zaman. Opazoval sem različna mesta in države, ki so lepo vravnane, in spoznal sem, da ima vse le obstanek po božjem navodilu in ukazu. Od pastirja je zavisna sreča črede in po Bogu raste vse in vspeva, kar je na zemlji. Od kralja je odvisen red v vojski, in od Boga dobra vravnava in obstanek stvarij». In bolj, kakor nekedaj se kaže božja roka v zgodovini najnovejšega časa. Še nikoli ni bilo ljudstvo tako razdeljeno, nasprotja tako napeta. Še nikoli ni bilo človeško upanje tako nagloma goljufano, in še nikedar ni sledil največjemu pričakovanju tako nagel poraz. Veliko evropsko politiko vodi po izreku Clarendona neviden nagon.

Človek obrača, Bog obrne. In isti Bog, ki vodi srca kraljev kakor potoke, spreminja čase in dobe, prestavlja kraljestva in vtrjuje (Dan. 2, 21.), je tudi Bog slovenskega naroda. Tudi njemu je odločil nalogo. *Brez pomena nismo med drugimi narodi.* Kakor ima v prečudni sestavi stvarstva tudi najneznatnejša živalica svojo če tudi človeškim očem prikrito nalogo, tako tudi majhni narodi v veliki narodni družini. Morebiti smo že dovršili svoj poklic? Ali pa se še pripravljamo nanj?

Najbližji smo med Slovani središču krščanstva in najbližje vrelcu katoliške zavesti. Morebiti smo poklicani, da sprejmemo z vso silo mladeniškega ognja katoliško idejo, ter jo oddamo drugim, močnejšim bratom, katerim je Stvarnik ravno v katoliški cerkvi odločil sijajnejšo bodočnost. Čudovita so pota Božja previdnosti. Mala Irska je prinesla seme krščanske omike večji, sosedni Britaniji in obsežna Nemčija se zahvaljuje za dobrote krščanstva dokaj manjši Angležki.

V tem oziru je naša bodočnost v Božjih rokah. Božja je. Pa tudi naša je: zavisno je od naše dobre volje, vstrajnega dela in zvestobe v spolnovanju večnih zapovedij. Po besedah modrega državnika Washingtona je nerazdružljiva vez mej krepstjo in srečo, dolžnostjo in dobroto in nebo ne gleda milostno na ljudstvo, ki prezira večne postavbe reda in prava.¹⁾ Ali da govorimo še odločnejše: bodočnosti Slovencev veljajo besede, katere je zapisal koncu življenja socijalog, ki je leta in leta razmotrival socijalno prašanje: *«narodi, ki spolnjujejo deset Božjih zapovedij, uspevajo; narodi, ki jih prelamljajo, ginejo; narodi, ki jih zataje, zginejo».*

Te misli naj nam bodo v tolažbo in bodrilo za bodočnost! Morebiti kedo ve boljših? Ego palpavi, non fodi parietem.²⁾

A. M. Levičnik.

¹⁾ Weiss, Weltgeschichte. XIV. 334.

²⁾ Sv. Bernard.

Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti.

Uvod.

O lepoti se piše dandanes veliko. Nahajajo se obsežne knjige, v katerih se nadrobno raziskuje, kaj je lepo, katero je razmerje mej lepim in umetnostjo, kaj je idealizem, kaj realizem v lepi umetnosti, ali je umetnost absolutno neodvisna od нравstvenega zakona, ali je sama sebi namen itd. Mi smo, še preden je začel izhajati „Rimski Katolik“, vprašanje o lepoti razpravljali v posebne izdani knjigi „Dvanajst večerov“. Tudi v „Rimskem Katoliku“ smo tu pa tam, posebno pri ocenjevanju slov. pesnikov in leposlovcev, razvili marsikatero misel, ki spada v lepoznanstvo.

Vedeli smo pač vže naprej, da naši nazori ne bodo vgajali ljudem, kateri prisegajo na resničnost novejšje filozofije. Lepoznanstvena načela te filozofije je mej Slovenci vdomačil Stritarjev „Zvon“. Naravno, da se je mej nami in njim unela polemika; dà, prav on nam je dal povod, da smo spisali „Dvanajst večerov“; polemika sama pa se je dognala do konca v I. letniku „Rimskega Katolika“.

Od tistega časa smo imeli sè Stritarjem mir; a začelo se je od drugih strani objedati nas ter smešiti naša načela. Omeniti nam je g. Selaka v Zagrebu, ki je v nekaterih *nemških* listih priobčil manjše razprave, da bi pobijal naše estetiške nauke. Tudi se nam je od istega gospoda obetalo epohalno filozofično delo, kakoršnega baje nimajo niti sami Nemci, delo, v katerem bi se konečno rešil problem o lepoti! Toda pričakovali smo ga zaman. Pač pa je predlanskim prinesla „Vesna“, tedaj glasilo slov. radikalnih akademikov, dolgo razpravo pod naslovom: „Nekaj o lepem“ — katera je naperjena v prvi vrsti proti nam in našim leposlovnim načelom.

Prav ta razprava nas je napotila, da smo sklenili v svojem listu znova razviti svoje nazore o lepoti in lepi umetnosti. V tem spisu hočemo čitateljem ne le podati jedro zgorej omenjene knjige, ampak mislimo tudi svoje nazore obširniše vtemeljiti dodavši nekaj novih, zanimivih poglavij. S tem namerjamo v prvi vrsti onim, ki se zanimajo za leposlovje, v pregledni, lahko umljivi obliki podati osnovna načela o lepoti in umetnosti; ob enem pa bodi pričujoča razprava stvaren odgovor vsem, katerim se zdijo naša načela nepravda ter se trudijo slovenskemu razumništvu vcepiti lepoznanstvene nazore, ki se posredno ali neposredno izvajajo iz moderne *neprave* filozofije. Nam se ne zdi

vse eno, kako se misli o osnovnih zakonih estetike; ker po teh zakonih se ravna leposlovje, a leposlovje je bilo od nekedaj in je posebno v naših časih ena glavnih izobraženih sil v duševnem življenju narodov.

Lepota: nje subjektivna stran.

Pred vsem nam je treba pojasniti idejo o lepem; kajti po tem, kakor določimo to idejo, se sezida poslopje celega lepoznanstva; ako je naša določba trdna, neovrgljiva, bo takošno tudi naše lepoznanstvo.

Kaj je lepo? Mnogi si mislijo, ko slišijo to besedo, nekako samovlastno bitje. Na tako predstavljanje vpliva pri nas največ noveji nemški idealizem, kateremu je lastno, pojmove in ideje poosebljati in nekako obožavati. Nekaj podobnega temu se nahaja vže pri Platonu, kateri velja kot početnik filozofičnega idealizma. Platonu so namreč ideje nekaj, kar je samo na sebi resnično ali realno, nezavisno od mislečega uma; vse ideje so skupaj združene v eno kraljestvo idej; mej njimi je tudi ideja lepega. Tako nekako si tudi mi radi predstavljamo lepoto.

Toda to ni prav. Ideje nimajo samolastne realnosti, ampak nahajajo se le v duhu, kateri jih misli. Tako tudi ideja lepega.

Zatorej moramo dobro ločiti mej *lepim* samim na sebi pa mej *idejo* lepega. Ideje lepega nimamo drugod iskati, kakor v mislečem razumu, bodisi končnem ali neskončnem. Lepota pa, ako jo vzamemo objektivno, neodvisno od mislečega razuma, ni tako samovlastna, da bi bila nekaj samo v sebi obstoječega, brez podstave. Ne — ampak lepota se nahaja le na kakem subjektu kot njegova lastnost. Ako si pa lepoto predstavljamo brez subjekta, se kot taka nahaja le v naših mislih, nastala je po abstrakciji z raznih lepih rečij, tako da zunaj naše misli nima objekta.

Lepota je le na lepem bitji. Vse, kar biva, ima tri lastnosti: je resnično, dobro in lepo. To je ona naravna trojica, ki se več ali manj razodeva v vsaki stvari. Resnično, dobro in lepo se na bitji samem stvarno ne razločuje, ampak je prav za prav bitje samo, vkolikor more biti predmet, s katerim se duša različno bavi po svojih različnih vzmožnostih. Eno in isto bitje, vkolikor je predmet razumu, se imenuje resnično, vkolikor je predmet volji, se zove dobro, vkolikor dušo mika, se zove lepo. Ista reč nam je resnična, zato ker jo spoznamo, nam je dobra, ker jo hočemo, in lepa, ker nas mika, ker nam dopade.

Lepo je, kar dopade. To je določba lepote, ako jo vzamemo od subjektivne strani, vkolikor se namreč nahaja v človeku, ki lepoto uživa. Ta določba je prava, ker ima objektivni razlog; niti velja vgovor, da bi po tej določbi lepota bila odvisna

od subjektivnega mnenja in bi ne imela nikake objektivne vrednosti. Ko namreč trdimo, da lepo je, kar dopade, hočemo izraziti, da bitje samo *ima nekaj na sebi*, kar nas mika, kar nam vzbuja dopadenje. Tako tedaj ostane lepota sama na sebi neodvisna od človeka, kateremu dopade ali ima dopasti, kakor je resnica objektivno neodvisna od spoznajočega razuma, akoravno pravimo, da je resnično to, kar spoznamo; z isto pravico trdimo, da je lepo, kar nam dopade.

Da se pa objektivnost lepote bolj povdarja, smemo navedeno definicijo spopolniti tako-le: lepo je, kar *vgledano* dopade. Pulchrum est, quod visum placet. Te definicije se drži sv. Tomaž; vsled nje je bitje vže pred nami in brez nas to, kar je, namreč takošno, da more v nas obuditi dopadanje; to dopadanje, ali recimo subjektivna lepota, se še le po vgladanji bitja v nas porodi.

Sicer pa ne smemo besedo „vgledano“ vzeti le v ožšem pomenu, o čutnem gledanji, kajti po tem bi se omenjena definicija omejevala na telesna bitja, a bi ne veljala tudi za lepoto duhovnih bitij. „Gledati“ ali „videti“, kar je Latincem „videre“, Grkom „*ideîn*“, Nemcem „sehen“, pomenja tudi „spoznati“. Človek namreč pride do notranjega spoznanja po čutnem gledanji ali zaznavanji. In dasi imamo poleg vida tudi drugih čutov, po katerih zaznavamo reči, vendar je vid mej vsemi najplemenitiši; radi tega je prišlo v navado, da vse zaznavanje, ki nam dohaja po peterih čutih do duše, nazivljemo gledanje ali videnje. Od tod izhaja ona zamena besedij „videti“ ali „gledati“ pa „spoznati“. Kakor se torej reče: lepo je, kar „vgledno“ dopade, tako se sme tudi reči: lepo je, kar „spoznano“ dopade — quod „cognitum“ placet. Da se pa od filozofov ni sprejelo v definicijo „cognitum“, ampak „visum“, izhaja od tod, ker ima vse naše spoznanje početek v čutnosti: „nihil in intellectu, quod non fuerit in sensu“. Kakor skušnja uči, si ničesar, tudi najabstraktniše resnice, ne moremo predstavljati, da bi je čutno ne pripodabljali. Tudi govori človek raji plastično kakor abstraktno; in prav to je razlog, zakaj bolje vgaja „visum“ kakor „cognitum“ v naši definiciji.

Da pa prava lepota resnično dopade, mora človek imeti zdrave čute in nepokvarjen vkus. To se razume samo ob sebi. Kedor slabo vidi, ne bo prav sodil o sliki, in kedor slabo sliši, ne bo mogel nepristransko ocenjati glasbo ali petje. Pa tudi duh ne sme biti sužen strasti; strast zatemnjuje dušo, da ne vidi čisto in jasno, oskrunja, kar je najlepšega, najsvetejšega.

Ako tedaj gledamo z nekaljenim očesom, ako sodimo z nepokvarjenim vkusom, ni težko razsoditi pravo lepoto od neprave. *Dà, naravni vkus je prvi in najbolji*, rekel bi, *nezmotljivo sodnik estetične lepote*. Vzemi pesem, beri jo: čedalje bolj se ti odpirajo oči, razklepa se ti duh, nove misli se utrinjajo in ti

obsijajo dušo, budijo se čuti, srce se ti je ogrelo — odložiš knjigo in mirno se ziblješ v uživanji lepote, do katere ti je pesen odprla pot: pesen je brezdvomno lepa. A pri drugi ostaneš nem, srce se ti ne zgane, in ko si prebral, se čutiš potlačenega, nesposobnega za plemenito delo: pesen ni lepa! Kar je lepo, dopade, kar pa lepo ni, ti tudi dopadlo ne bo, obračaj je na vse strani. Prava lepota se sama duhu razodeva in priporoča, kar ni lepo, se samo obsoja.

Lepota: nje objektivna stran.

Preidimo k drugemu delu vprašanja: določiti nam je lepoto objektivno. Dotslej smo vtemeljevali stavek: lepo je, kar dopade. On nam določuje lepoto sè subjektivne strani, gledé včinka, ki ga lep predmet provzroča v uživajočem človeku. Ta določba tedaj ne pove, kaj je prav za prav lepo samo na sebi ali na objektu. Prava definicija ne sme edino le po včinku oznameniti reči, ampak mora jo objektivno določiti, kakšna je sama na sebi. V tem smislu si tedaj zopet stavimo vprašanje: kaj je lepo?

Kar se tiče odgovora na to vprašanje, se filozofi še zdaj ne zlagajo. Mi se trdno držimo nazora, ki smo ga vtemeljili v zgorej omenjeni knjigi.

Začnimo sè vzgledom. Pred nami stoji hiša. Kedaj porečemo, da je lepa? Ako je visokost sorazmerna z dolgostjo, ako so vrata na svojem mestu, okna v ravni črti primerno razvrščena, sploh — ako najdemo *skladnost mej raznimi deli* hiše. Ako je pa hiša petnajst sežnjev visoka, a dolga štiri, ako so okna večja ko vrata in po zidu semtertje neskladno raztresena, eno velikansko, da bi lahko šel slon skozi, a drugo preozko za netopirja — nam ne bo prišlo nikar v glavo, da bi hišo zvali lepo.

Pri prvi hiši nahajamo skladnost mej raznimi deli, zato nam je lepa; pri drugi skladnosti pogrešamo, zatorej ni lepa. Neobhoden pogoj za pravo lepoto je skladnost ali simetrija delov, harmonija.

Pa kaj je prav za prav skladnost?

V skladnosti se nahaja več delov, torej neka raznovrstnost. Drugič si skladne raznovrstnosti ne moremo misliti brez nečesar, kar razne dele spaja v celoto. V raznovrstnosti, da je skladna, se mora nahajati druživna enota. Vzemimo gorenji vzgled. Hiša ima več delov; te dele veže v celoto nekaj, kar vse obsega, kar določuje vsakemu delu posebej razmerje k celoti, nekaj, brez česar bi del záse izgubil pomen in zanimivost. Kaj je to „neka“? Misel „hiše“, katero je zidar vtisnil celoti in po nji skladno razredil posamezne dele. Čim bolj bi se zidar oddaljil od te misli ter se približal drugi misli n. pr. misli „stolpa“, tem bolj bi

hiša izgubljala od svoje lepote, v isti meri, kakor bi izgubljala misel „hiše“ od svoje čistote in enote.

V lepih predmetih se nahaja enota in raznoličnost, in lepota bi se dala potemtakem določiti: *raznoličnost v enoti ali enota v raznoličnosti*.

To je nauk sv. Avguščina. „Vsaki lepoti oblika — tako piše — je enota“. A da je ta enota v različnosti, uči isti Avguščin nadaljujoč: „Zato, ker so si deli skupni in se po neki zvezi spajajo v eno skladno celoto“ — ad unam convenientiam. Po nauku Avguštinovem se torej v lepem predmetu nahajajo razni deli, kateri so pa skladno vrejeni; ta skladnost daje delom enoto, ne delom kot takim, ker ti ostanejo vedno različni, ampak delom, vkolikor so po nekem vrejevalnem ali razvrstilnem načelu spojeni v nekaj višjega, v katerem se, dasi eden od drugega različni, družijo kot v občni celoti. Vsled vredbe prisije namreč mej posamezne dele neki žar, kateri jih obseva, v katerem se vidijo vsi; ta svit je pravzaprav misel ali ideja, po kateri so deli razvrščeni; kakor brž vpoznamo to idejo, se nam pojavi v raznovrstnosti enota, in to je, kar nas mika, kar nam dopade. Deli se pri tem gledajo ne kot deli, ampak le od tiste strani in vtoliko, vkolikor se prilegajo vrejevalni ideji. „Nič namreč ni vrejeno (ordinatum), kar bi ne bilo lepo“, uči sv. Avguštin. Oni „ordinatum“ je pa isto, kar smo zgorej določili kot enoto v raznoličnosti ali raznoličnost v enoti. Vzemimo n. pr. sto enakih kamenčkov pa vrzimo jih na en kup, kakor slučajno padejo; nihče ne bo trdil, da je taki kup kamenčkov lep. Vzemi pa kamenčke, razpostavi jih tako, da dobiš podobo zvezde; kedor bo to podobo vgladal, poreče koj: ti kamenčki so lepo razvrščeni, to je lepo! Zdaj imamo lepoto, prej je nismo imeli — zakaj? Zato ker zdaj je več kamenčkov razvrščenih v enotno skupnost, prej niso bili; zdaj se nahaja v raznovrstnosti enota, in ta enota je vrejevalna ali razvrstilna ideja „zvezde“.

Isto uči o objektivnem bistvu lepote sv. Tomaž. Po njegovem nauku je „mnogost ali različnost delov, katere tako zovemo v pravem ali nepravem pomenu, v podrejenosti pod enoto najbolj osnovni atribut lepote; ta različnost v enoti je občni zakon za predmet, vkolikor je lep. Ako premotrimo vrsto predmetov, ki sploh veljajo kot lepi, našli bomo pri vseh neko razmerje ali skladnost mej deli, neko podrejenost delov pod enoto. Bodi ta enota realna ali ne, naj bodejo deli mej seboj realno različni ali ne — to nič ne spremeni na stvari: občni pogoj, občni zakon za lepoto je: *raznoličnost združena z enoto*“. Tako pričuje o sv. Tomažu učen pisatelj.¹⁾ In da slišimo njegove besede same, navedemo tu le dve mesti: „Lepota obstoji v pristojnem soraz-

¹⁾ Nolte: Gonzalez, Die Philosophie d. h. Thomas v. Aquin I. Bn 1.

merji¹⁾ Zopet: „Lepota telesa obstaja v tem, da ima človek ude telesa dobro sporazmerjene.“²⁾

Mej novejšimi filozofi se z Avguštinom in Tomažem Akv. poleg mnogih drugih zлага Francoz Cousin, dasi se ni malo ali nič bavil s školistiki in se tudi drugače v glavnih točkah filozofije oddaljuje od Akvinata. On piše doslovno: „Najverjetniša teorija o lepoti je brezdvomno ona, po kateri se lepota sestavlja iz dveh protivnih in ob enem nujnih elementov, iz *enote in različnosti*. Opazujemo li lepo cvetico. Brez dvoma se nahaja v nji enota, red, sorazmerje in celó simetrija . . . Pa ob enem kolika različnost! kolika živost v barvi! koliko bogastvo v najmanjših delih! Tudi v matematiki ni lepo princip v abstraktnem, ampak ta princip kot tak vleče sè seboj veliko verigo posledic . . . Enota in raznoličnost se vpotrebiti na vse vrste lepote.“³⁾

Toda zavriniti nam je tu važen vgovor. Določili smo lepoto kot enoto v raznovrstnosti delov. Zdi se, da ta določba je veljavna le za lepoto telesnih rečij; kajti deli se nahajajo le v telesnosti. Ali pa bi morali reči, da enovita bitja, kakor so duhovi, niso lepa.

Toda to ni tako. Raznovrstnost ali različnost ne zahteva materijalnih delov; različnost se nahaja tudi v enovitem bitji, ker akoprav tako bitje ne more imeti raznih materijalnih delov, zna pa imeti raznotere sposobnosti ali vzmožnosti, s katerimi more raznolično delati. V taki raznoličnosti je tudi enota, ker vse one različne vzmožnosti in čini imajo eden in isti princip ali vir, iz katerega izhajajo: enovito bitje. In vsled te raznolične enote je tudi enovito bitje lepo.

Kaj pa, ako bi enovito bitje sicer imelo razne vzmožnosti, a bi ne delalo in ne prehajalo iz možnosti v dejstvo? Zdi se, da tako bitje bi ne bilo lepo; pogrešala bi se namreč na njem raznoličnost činov. — Toda tudi v takem bitji bi vendar še ostala raznoličnost sposobnostij in radi tega tudi vsaj možnost raznoličnih dejanj; in kedor bi tako enovito bitje popoluoma proumel, vgleдал bi v njem razyen raznovrstnih sposobnostij tudi raznoličnost vseh možnih dejanj, katera bi se shajala v enovitem bitji kot v svoji vse vežoči in spajajoči enoti; in to bi bilo lepo, to bi dopadalo. „Realno“ se jemlje namreč tudi v širšem pomenu; in tedaj je realno vse, kar more biti predmet našemu spoznanju. In v tem pomenu realno je tudi vse, kar je možno. Tudi „možno“ zamore naše mišljenje določiti ali od zunaj nanje vplivati, tako da se po njem ravna. Tako je n. pr. poleg resnično bivajočega sveta možen še drug; in tudi ta svet more

¹⁾ Pulchrum in debita proportione consistit. Sum. theol. I. p. qu. 5. art. 4.

²⁾ . . . membra corporis bene proportionata. Ibi. 2. 2. qu. 145 art. 2.

³⁾ Glej Nolte op. cit.

biti predmet našemu mišljenju, akoprav v resnici ne biva, kakor biva sedanji. Tudi možnost ima neko objektivnost za naš razum. Tako morejo tudi razna dejanja, katerih je zmožno enovito bitje, biti predmet spoznanju, torej predmet tudi dopadenju. Vsem takim dejanjem pa, katerih možnost ima svoj realen razlog v enovitem bitji, je enovito bitje samo na sebi in v svojih vzmožnostih spajajoča enota; in razum, ki bi proumel tako bitje, bi vzrl tudi to raznolično možnost spojeno v enoti, vzrl bi lepoto, ki bi mu dopadala.

Ako je pa res, da je lepota raznovrstnost v enoti, sledi iz tega, da mora lepota tem popolniša, tem večja biti, čim mnogovrstniša je raznoličnost od ene, a čim trdniša je enota od druge strani.

Vsakedo priznava, da v obče so rastline lepše kot rude. In dasi se nam tudi katera ruda zdi lepša od rastline, prihaja to od tod, ker lepoto navadno sodimo po vidu. Rastlina je pa lepša od rude zato, ker pri prvi je večja raznoličnost združena v trdnišo celoto, kakor se to nahaja pri rudi. In ravno radi tega morajo enovita bitja biti lepša nego materijalna, ker v onih je raznoličnost v enoti večja kakor v teh. Pojasnimo to resnico na bitjih razne popolnosti.

Začnimo pri rečeh, ki so najbolj materijalne. Na najnižji stopinji popolnosti stoji ruda, ker v nji je golo bitje brez vsake rasti in življenja. Zatorej pa tudi raznovrstnosti tukaj ne nahajamo drugačne, nego ono, ki nastaje iz sestave snovnih delov. Vzemimo kamen; bodi kubus enega metra. Vsakedo poreče: to je en kamen, tu je enota, katera veže posamezne dele v eno bitje. A ta enota, kako netrdna je! Zavihitimo kladvo — in kamen raztolčemo lahko na sto kosov, katerih vsak bo zopet prav tako kamen, kakor je bil prej celi kamen, iz katerega smo jih dobili sto. Enota v rudi je torej taka, da se dá brez konca deliti, in vendar vsak del ohrani celo in nepokvarjeno rudninsko bit. V rastlini je pa enota veliko večja in nerazrušljiva. Res sicer, da se dá tu pa tam od rastline odčesniti veja ali drug del, kateri, vsajen v zemljo, zopet požene in raste; tudi je rastlina navadno razdeljiva tako, da deli še ohranijo rastlinsko bit, a ta deljivost je veliko bolj omejena kakor pri rudi. Ruda se dá brez konca deliti, ne da bi izgubila svoje biti, rastlina pa le v večje dele, in, ako hočemo te deliti, izgubijo rastlinsko bit in moč in jenjajo biti rastlina. V rastlinstvu je torej enota, ki dele spaja, veliko trdniša nego v rudinstvu.

Isto velja tudi o raznovrstnosti. V rudah se nahaja gola bit brez rasti in življenja. Zatorej pa tudi raznovrstnosti tukaj ni druge, nego ona, katera postane iz atomov dejanjih eden poleg drugega; razvrstilna ali vrejevalna moč je tu vkljenjena v meje prostorove. Drugače je pa pri rastlinah, kjer se goli biti pridruži rast ali rastlinska moč, katera rastlino od znotraj oživ-

lja in množi: rastlina se izcimi iz semena, raste, cvete, rodi. Tako se rastlina ne le po prostoru, ampak tudi po času mnogovrstno razvija in sicer vsled bistveno ji vrojene rastne moči. Rastlina ima tedaj nekakor vže svojo zgodovino.

Veči nego v rastlini ste enota in raznoličnost v živali. Rastlina se dá, kakor smo videli, nekako še razkrojiti v dele, katerih vsakateri ohrani rastilno moč, v tem ko pri živalih to ni mogoče ali vsaj redko kedaj. Živalsko telo se ne dá razdeliti, tako da bi v posamnih delih ostalo življenje; ako to storimo, življenje ugasne. Pri živalih je torej enota, ki spaja posamezne dele v skupno telo, veliko večja ko pri rastlinah. Isto velja tudi o raznovrstnosti. Rasti se v živali pridruži čutnost, tako da žival ne le raste vsled lastne notranje moči, ampak se tudi giblje in čuti. Zatorej se pri živali raznovrstnost kakor po prostoru, v katerem se giblje, tako tudi po času, v katerem si vsporedno slede spremembe rastočega življa, zelo pomnoži, z njo pa tudi lepota, ki je raznovrstnost v enoti.

Preidimo na človeka. Človek je mej zemeljskimi stvarmi najlepší. Zakaj? Zato ker je prvič enota, ki dele veže v celoto, tako nedeljiva, da se človek nikedar ne dá v dva ali več delov tako razkrojiti, da bi vsakateri teh delov mogel dalje bivati kot človek, dá, niti kot del človeškega telesa. Odreži nogo od telesa — odrezana vže jame nehati biti noga, ker začnejo prvine, iz katerih je sestavljena, koj prehajati v drugo kemično sestavo. Pa tudi raznovrstnost je v človeku dosti večja kot v družih zemeljskih bitjih. V človeku se nahaja poleg rastilne in čutne tudi miselna in hotna moč, vsled katere se tudi raznovrstnost neizmerno pomnoži; in sicer prostorno, ker človek se po prostoru veliko prosteje giblje kot žival, pa tudi časovno, ker spremembe, kojih merilo je čas, so v človeku veliko mnogovrstniše in različniše kot v živali. Človek ima namreč prosto voljo, katera je možna provzročiti brezštevilnih prememb v njem, brez tistih, katere niso neposredno zavisne od proste volje, kakor one, ki prihajajo n. pr. od rastilne moči. Vse to povzdiguje mnogovrstnost v enoti ali lepoto človeške biti rekel bi skoro neskončno nad vsa nižja bitja. Vsa mnogovrstnost delov in sprememb namreč, ki se nahaja v človeku, se shaja v duši kot v svoji enoti; duša kot vrejevalni princip vse druží, v njej se vidi vse vrejeno, vse enotno.

Pa lepe niso le telesne reči; lepota je bistven pridevek tudi duhovnih bitij. Tudi glede teh zagovarjamo svojo definicijo lepote: raznoličnost v enoti. Lepota duhovnih bitij je pa tem večja, čim večja je v njih raznoličnost v enoti in enota v raznoličnosti. Poglejmo!

Enota duhovnih bitij je tako nedeljiva, da se z nobeno naravno silo ne dá rušiti; duhovno bitje se ne more razkrojiti,

ker je enovito in nima delov. Tudi ne moreš od njega nič odkrojiti, kakor n. pr. človeku odrežeš nogo, ne da bi nehal biti človek. Duhovno bitje more vničiti le vsemogočnost Božja. A isto tako je tudi raznoličnost delavnosti v čistem duhu mnogo večja nego v človeku. Čisti duh je namreč prost materije in zato ne tako navezan na prostor, in se torej tudi v času hitreje in prosteje, zatorej mnogovrstniše razvija. Njegovi čini so dovršeniši, ker so delavne moči prostejše, čilejše in gibčniše, kakor moči človeške duše, ki je vklenjena v čutnost; ker so moči gibčniše, zato tudi v istem času izvršijo več, čistejših in popolnaniših činov. Reči sodimo mi po vidu, duh doumeva tudi njih notranjost. Zatorej je v čistih duhovih, kakor enota, tako tudi mnogovrstnost veliko večja kot v človeku, tedaj višja tudi lepota.

Tudi Bog je lep. Kako se dá naša definicija vpórabiti tudi na lepoto Božjo?

Enota je v Bogu, in sicer najvišja; ker v njem ni sestav iz delov nikakih, ne fizičnih, ne metafizičnih; vse dovršenosti v njem so on sam. Njegovo spoznanje je ob enem njegova volja in ta je spoznanje; vsak njegov čin je njegovo bistvo, je on sam. Ta najvišja enovitost Božja se izraža najkrajše z definicijo: Bog je najčistejše dejstvo — *actus purissimus*. — A v Bogu je tudi raznovrstnost. Božje bistvo je namreč *jestvo* (das Sein) samo; kot tako se pa dá v neskončnem številu bitij posnemati; ko bi Bog vstvaril na tisoče tisoč svetov mimo sedanjega in v vsakem postavil različen red stvari, bi vendar po vseh teh Božje bistvo bilo popolnoma posneto ali vpodobljevo, ker je neskočno in se dá kot tako v neskončnih načinih posnemati, a vso večnost ne posneti. Tako izraža tedaj Božje bistvo navzlic svoji absolutni enovitosti vendar neskončno mnogovrstnost v končnih bitjih, v katerih se dá posnemati. Tej neskočni mnogovrstnosti je Božje bistvo središče in najrealniši tvorni vir ali početek. In kedor bi najvišje enovito bitje Božje proumel, bi v tej enotnosti uvidel tudi ono neskočno mnogovrstnost, zrl bi tedaj neskončno lepoto. Kot absolutna, najčistejša enota, ki je realen razlog vse možne raznovrstnosti, je Bog najvišja, neskončna lepota.

Odgovarja se onim, ki stavijo lepoto le v telesnost.

Določili smo bistvo lepote od subjektivne in objektivne strani. Kakor se razvidi iz našega izpeljavanja, se držimo nazora, da je lepota pridevek tudi duhovnih bitij. Vendar pa se moramo pri tej točki nekoliko dalje pomuditi, kajti mej novejšimi estetiki, kateri ne izpoznavajo načel peripatetiške filozofije, je sploh zavladal nazor, po katerem je lepota neločljiva od telesnosti ali čutnosti. Lepota ni znak duhovnih bitij in npravstvenih dejanj. V nemško slovstvo je vpeljal ta nazor Schiller. Njemu

je ideal človeštva ob enem tudi ideal lepote. Iz tega sledi, da po Schillerjevem nauku se more lepota nahajati le v čutnosti. In res, Schiller tudi ne pozna višje lepote nego ono, ki se izraža v umetnosti; k bistvu umetnosti pa spada čutna oblika. Isti nazor izpovedajo tudi tako zvani estetični formalisti, o katerih spregovorimo pozneje več. Njihov nauk najdemo v zgoraj omenjeni razpravi o lepem v „Vesni“. Naravno je, da lepote ne morejo iskati v duhovnih bitjih oni, ki sploh tajijo bivanje duhovnih substanc; sèm spadajo pred vsem materijalisti. Büchnerjev materijalizem „sile in snovi“ izpoveda tudi „Vesnin“ estetik, kateremu „duh ni substanca“ in „nobena misel ni mogoča brez snovi“. Kaj se godi s človekom po smrti, njega „nič ne briga, kajti ni ga več“. So pa tudi drugi, ne da bi bili sicer materijalisti, kateri so se pa vendar vdali materijalističnemu toku, tako da vso lepoto vklepajo v čutnost. Menimo pa, da nazor, kakor bi bila vsa lepota omejena na telesnost, nazor, ki odreja duhovnim substancijam lepoto, ni pravzaprav nič drugega kakor Kantov skepticizem vporabljen na estetiko. Po Kantovi filozofiji je objektivno bivanje duhovnih substancij, kakor sta Bog in duša, dvomno; kakor pa omaje filozofični skepticizem objektivno resničnost, duhovnih substanc, mora porušiti tudi njih lepoto.

Temu nasproti trdimo mi, da je lepota v pravem pomenu ne le znak tudi duhovnosti, ampak imajo celó duhovna bitja lepoto v višji in popolnši meri od neduhovnih.

Pred vsem povprašajmo, kaj so stari filozofi o tem mislili. Sokratov nauk se spozna iz Platonovih spisov. V dijalogu „o zakonih“ uči Platon: „Kar se tiče pravičnosti, se pač vsi zlagamo v tem, da se pravični ljudje, kakor tudi mišljenje ali dejanja, v katerih se ta krepost javlja, odlikujejo po lepoti; in ako bi torej kedo hotel trditi, da je človek, ki je pravičen, pa po telesu grd, ravno po svoji čednosti prav lep, bi nikakor ne govoril napačno“. Drugje stavi isti filozof Sokratu v usta te-le besede: „Kako bi ne bila, kjer je najvišja modrost, tam tudi najvišja lepota?“

Določno uči Platon, da „breztelesne reči nadkriljujejo po lepoti vse druge; in kedor hoče prav ravnati, mora lepoto duše višje ceniti nego telesa“.¹⁾

Aristoteles piše: „... Čednost mora vsekako spadati k lepim rečem . . . kakor ne manj to, kar čednost povspešuje in kar iz nje izhaja, namreč pojavi čednosti in dela“. Mej poslednjimi našteva filozof posebno pogumnost, pravičnost, nesebičnost.²⁾

Isti nazor o lepoti duhovnih bitij se je predaval v raznih filozofijskih šolah, ki so izvajale svoj početek posredno od So-

¹⁾ Plat. Conv.

²⁾ Rhet.

krata. V imenu neoplatoncev poslušajmo Plotina. Naštevši razne čutne reči, katerim se pripisuje posebna lepota, preide dalje k lepoti nečutnih. Kakor on uči, je lepa misel, lep je matematičen stavek, teorija ali znanstven sistem; tudi čednost je lepa, pravičnost, zatajevanje samega sebe, zvestoba. Potem sklepa: „Lepota duše je vsaka čednost, in to je lepota v popolnišem pomenu besede, kakor vse prej navedene reči.“¹⁾

Tudi Ciceron pozna нравstveno (etično) lepoto, o kateri trdi, da je s čednostjo ena in ista, obe se razlikujeta le po pojmu.²⁾ Dalje določuje lepoto tako le: „Lepo je, kar se zлага z visoko dostojnostjo človekovo in z onimi prednostmi njegove narave, po katerih se razlikuje od drugih čutnih bitij.“³⁾ Najtočniše pa se izraža v stavku: „O modrem človeku se s pravico trdi, da je lep, kajti lastnosti duha so lepše, nego telesa.“⁴⁾

Še dalje je šla v tem Zenonova šola. Stojiki so, kakor spričuje sv. Avguštin, učili, da „le modri je lep.“⁵⁾ Eden najznamenitih misliteljev te šole, filozof Seneka, piše mej drugim: „Da bi jo mogli videti, dušo dobrega človeka, kako lepa, kako častitljiva, ob enem kako svitla v svoji dostojnosti in milini bi morala pred nami stati! . . .“⁶⁾

Isti nazor zagovarjajo tudi cerkveni očetje in krščanski filozofi prvih stol-tij. Klement Aleks. pritrjuje Sokratu, ki je „učil, da čednost je lepota duše, in naobratno nje grdoba je pregreha“. On in drugi očetje nahajajo isti nauk potrjen v sv. pismu v besedah: „O kako lep je čisti rod v svojem svitu“. Najtočniše izraža njegovo misel stavek: „Mož, kateri hoče biti lep, naj kinča to, kar je v človeku najlepše, duha, in naj mu dá vsak dan rasti v lepoti“ . . . „Najvišja lepota je notranja . . . Le v duši ima lepota svoj sedež.“⁷⁾

Sv. Gregor Naz. slavi svojo mater: „Druge ženske se ponajajo sè svojo lepoto, bodisi da je delo narave ali umetnosti. Ona je poznala le eno lepoto, lepoto duše, teženje, v svojem srcu po močeh podobo Božjo ohraniti ali jo obnoviti; lepotičenje je prepuščala gledališčnim igralkam.“⁸⁾

Eden najglobokejših misliteljev, Origines, učenec Klementov, piše: „Kedor je doumel, kaj je ona lepota neveste, katero ljubi ženin, Sin Božji sam . . . se bo sramoval, z istim imenom le-

¹⁾ *Κάλλος μὲν οὖν ψυχῆς ἀρετὴ πᾶσα, καὶ κάλλος ἀληθινώτερον ἢ τὰ πρόσθεν.* De pulchr. c. 1.

²⁾ De offic.

³⁾ L. c.

⁴⁾ *Sapiens recte etiam pulcher appellabitur; animi enim lineamenta sunt pulchriora quam corporis.* De finibus 3.

⁵⁾ *Cum pulchros dicant non esse nisi sapientes.* De civ. D. 8.

⁶⁾ Ep. 115.

⁷⁾ Paedag.

⁸⁾ Or. 18.

pote počastiti telesno lepoto žensko, mladeničevo ali moževo, kajti prave lepote ne obsega meso, ki ni nič nego ostudnost“.)

Sploh je veljala vsem grškim filozofom poganske in krščanske dobe kot prava, popolna lepota le ena — lepota duhov: to lepoto zove Origenes nasproti telesni *τὸ σωματικὸν κάλλος*, Bazilij Veliki *τὸ ὄντως καλόν*, Klement pa, kakor smo videli, *τὸ ἀληθινὸν κάλλος*. Seveda za to lepoto nima naš v materijo zatopljen vek nobene zmisli več!

Nič drugače niso mislili očetje latinske cerkve. V zgled navedemo Avguština in Ambrozija. Prvemu je „vsa lepota duše čednost in modrost“; Ambroziju pa je „lepota duše odkritosrčna čednost, nje kinč spoznanje nebeške resnice“.

Lepota mesa pa, katera tako naglo odcvete in odpade, ravno radi tega, kakor uči sv. Avguštín, ni prava lepota, ampak nečimerna; v telesnosti se javlja „najnižja, najspodnejša stopinja lepote“; lepota — „grda v primeri z lepoto duše.“²⁾

Naravno, da tudi angeljski doktor Tomaž ne more drugače učiti, saj njegova filozofija sloni na podlagi stare Aristotelove in krščanske. Tudi v Bogu je lepota, in sicer najvišja; lepi so duhovi, lepa tudi čednost in npravstveno dobra dejanja. Da ne bo nihče dvomil o nauku sv. Tomaža, postavimo sém dotično mesto, katero nam v kratkih besedah popolnoma izraža njegov nazor o lepoti. „K pojmu lepega spada neki svit in pristno sorazmerje. Potemtakem se Bog imenuje lep kot vzrok vesoljne skladnosti in svitlosti. Zato obstaja lepota telesa v tem, da ima človek svoje ude prav sorazmerjene. Ravno tako obstaja duhovna lepota človekova v tem, da imajo dejanja njegova pristno sorazmerje, katero se jim prilega po luči razumovi. To je pa, kar se zove npravstvena dobrotá, in ta pomeni isto, kar čednost, katera vodi vsa človeška dejanja po razumovih zakonih; zatorej je npravstveno dobro isto z duhovno lepim. Zato pravi Avguštín: „Npravstveno dobro (honestatem) imenujem razumovno lepoto, katero mi zovemo pravzaprav duhovno.“³⁾ Smisel Tomaževega nauka o lepoti se dá v kratkem izraziti: Lepota se nahaja ne le v čutnih rečeh, ampak tudi v duhovnih bitjih, in sicer v poslednjih v veči popolnosti. Nad čutno in snovno lepoto stoji čista in razumovna lepota, lepota resnice, čednosti itd., nad vsemi pa lepota Božja, ki je izvornik, vzrok in razlog vsake lepote, vsake resnice, dobrote in čednosti.⁴⁾

Pa tudi mej novejšimi filozofi je še dosti takih, kateri so si ohranili zdrav vkus, da morejo prav soditi o lepoti. Govori naj vže zgorej omenjeni Cousin, kateri, dasi ni nikakor prijazen

1) De orat. 17.

2) De civ. Dei 15.

3) Sum. theol. 2. 2. qu. 145 art. 2.

4) Gonzalez, die Phil. d. h. Thomas etc. I. Bd.

sv. Tomažu in njegovi filozofiji, se vendar glede lepoznanstva v vseh glavnih točkah zлага ž njim. „Akoravno — tako piše — so čutni predmeti, kateri navadno večini ljudij dajo priliko, da sodijo o lepem, vendar niso oni sami, ki imajo to predpravico; kraljestvo lepega je širše nego fizični svet, ki se razodeva našim očem, ono obsega celo naravo, dušo in duha človekevega. Pri junaškem dejanji, pri spominu na veliko zatajbo samega sebe, celó pri misli na abstraktne, sistematično mej seboj sklenjene resnice, se pojavi v nas ista prikazen. V vseh teh predmetih, dasi so še toliko različni, zapazimo skupno lastnost, na katero se naša sodba; in to lastnost zavemo lepoto.“¹⁾

Naj zadostujejo ta pričanja starih in novih filozofov, ki smo jih hoteli navesti v potrditev za lepoznanstvo in umetnost toliko važnega stavka; dotična mesta smo posneli večinoma iz Jungmannove estetike.²⁾ Avktoriteti tolikih misliteljev dodamo še nekoliko umstvenih razlogov.

Vzemimo najprej lepoto od subjektivne strani. Lepo je, kar dopade. Kedo bo pač trdil, da predmet dopadenja more biti le čutnost ali telesnost? Ne govorimo tolikokrat o lepi misli? In, ako je kedo krepostno ravnal, da je na pr. blagodušno odpustil svojim razžaljivcem, ko je imel moč se nad njimi zmaščevati, ako je kedo svoje imetje razdelil mej uboge in trpeče, ako je kot hvaležen sin za onemoglo mater skrbel in raji sebi pretrgoval, da bi ona ne trpela pomanjkanja — ko kaj enakega vidimo, ne vskliknemo li: Kako lepo je ravnal? Nam li ne dopade tako dejanje? In ko je mislitelj po dolgem tuhtanji in raziskavanji rešil težaven problem, ko je vzrl notranjo zvezo in razmerje sorodnih resnic ter njih izvod iz enega najvišjega principa — ga li to vziranje ne mika, mu ne dopade, tako da ga vsega očara? In kar se tiče lepote duše — je li res, da je ne moremo videti in občudovati? Odgovarja sv. Krizostom: „Vidiš jo, kakor brž le hočeš. Kajti kakor si moremo v duhu predstavljati lepe ljudi in jih občudovati, tudi ako niso pričujoči, tako moremo tudi lepoto duše gledati brez telesnih očíj. Si nisi še nikoli v duhu naslikal lepo podobo, in se nisi čutil potem od podobe zavzetega? Tako naslikaj si zdaj tudi lepoto duše in veseli se njene ljubeznivosti. Toda, vgovarjal boš, kar nima telesa, se ne more videti. Pa ravno nasprotno: popolniše gleda naša duša breztelesne reči, kakor telesne. Ne občudujemo li tudi angele in arhangelje, katerih ne vidimo? Ne občudujemo plemenito srce in krepostno dušo? Ti sam boš človeka, katerega diči čednost in zatajevanje samega sebe, bolj občudoval nego ono lepo obličje.“³⁾

¹⁾ Iz Gonzalez op. c.

²⁾ Aesthetik v. Jos. Jungmann 1884.

³⁾ In ep. II. ad Cor. h. 7.

Zdaj pa vzemimo lepoto po objektivni strani. „Lepota je enota v raznovrstnosti ali raznovrstnost v enoti.“ Kako resnično se ta objektivni znak nahaja ne le v telesnih, ampak tudi, in sicer še višje, v duhovnih bitjih, smo na daleč in široko pojasnili zgoraj. V dopolnitev svojega dokaza navedemo tudi še en vzgled. Vzemimo značajnega moža. Gotovo imajo misli, ki jih spočenja in poraja razum, svojo realnost, ker so nekaj, kar si moremo mi, ki smo zunaj mislečega človeka, predstavljati in od raznih strani premotrivati. Isto tako imajo svojo objektivnost tudi voljni čini, tudi nje moremo vpoznati in jih presojudati po njih raznih odnošajih. Vglobimo se tedaj v mišljenje in v hotenje pa teženje značajne duše. Vse posamezne misli in voljni čini izhajajo iz enega in istega enovitega principa, ki je duša. Toda misli, dasi so tako raznovrstne in se odnašajo na brezštevilne predmete, se vendar ena z drugo soglašajo in ujemajo, ker duša jih podreja enemu najvišjemu principu; nobene misli, nobenega nazora ne sprejme razum v kraljestvo svojih predstav, ki bi se ne prilegal najvišjemu načelu, katero kakor solnce na nebu vse osvitljuje in sebi vpripodablja. Voljni čini pa dejanja ne ravnajo po načelnostnem spoznanju. Nepremično gleda duša proti konečnemu smotru, volja pa neumorno, dosledno teži po smotru ter, sledeč za lučjo spoznanja, sodi dejanja po njem, opustivši vse, kar njega dosege ne pospešuje, a poprijemši se vsega, kar more človeka približati smotru. Tolika raznovrstnost mislij in činov se tedaj, kakor gledé delujočega principa, tako gledé najvišjega načela in konečnega smotra zvaja povsod na enoto; ta trojna enota se pa v duši sami shaja v eno samo višjo enoto, katere metafizični razlog je enovitost duše same, koja, sama vse delujoč, se sè svojim razumom nepremično drži najvišjega načela, iz katerega vse druge nazore izvaja in po njem preoblikuje, sè svojo voljo pa vsa dejanja krepko vsporeja konečnemu smotru; mnogolična raznovrstnost se v značajni duši spaja v harmonično celoto; živi vir in princip te harmonije je duša sama, po svojem bistvu enovita. Tu imamo raznovrstnost v enoti, popolno harmonijo, v čemer obstaja bistven znak objektivne lepote; in kedor bi se vglobil v gledanje značajne duše, bi videl, kako se vse misli, vsi hotni čini iz nje porajajo ter po nje sili harmonično razvrščujejo.

Dalje.

Dr. Mahnič.

Apologetični razgovori.

Vprašanje o spočetku krščanstva.

Jezus Kristus je bil in bo vedno „veliko vprašanje“ vseh časov. *Njegov početek — kedo ga bo dopovedal?*¹⁾ Kolikokrat se je zdelo, kakor bi bilo to vprašanje za vselej pokopano . . . in vendar se je vsakrat povrnilo, vsakrat oživel z novo močjo . . .

V 18. veku je veljal za bedaka, kedor je veroval v prihodnost krščanstva; ob koncu istega veka se je menilo, da je sè smrtjo Pija VI tudi papeštvu za vse veke odklenkalo.

In vendar ni prišlo tako, kakor se je želelo in prerokovalo. Jezus Kristus še živi! Živi tudi v 19. veku. In z „velikim vprašanjem“ si mislitelji še vedno belijo glave. Teh misliteljev v našem veku je nebroj.

V poslednjih desetletjih se je v učenjaški republiki pojavila težnja, vse vednostne stroke, kolikor mogoče, razpravljati po njih zgodovinskem početku in razvoji. Zasledujejo se prvi vzroki prikaznij, premotrujejo se okoliščine, ob katerih vplivani so se prikazni nadalje preminjale. Ta nova metoda vednostnega razpravljanja se zatorej zove genetika ali embrijologija, ker z nje pomočjo se skuša izslediti spočetek (embryo) rečij. Tudi na bogoslovske stroke se je začela vporabljaliti genetiška metoda, iz te vporabe se je porodilo tako zvano primerjevalno bogoslovje. Kristjanska vera se je začela primerjati z drugimi verstvi raznih dob. Iztuhtuje so: ali se ne dá krščanstvo izvesti iz enega ali drugega teh verstev — vkoliko so ta verstva vplivala na postanek krščanskega nazora. Taka in enaka vprašanja se pojasnjujejo s pomočjo primerjevalne metode. Iz primerjanja se izvajajo razne posledice.

Od kod krščanstvo? To vprašanje se je postavilo pred učene glave! In učene glave so odgovarjale in odgovarjajo, vsaka po svoji pameti. Vendar se ti odgovori dajo v obče razrediti v dve vrsti. Eni se zlagajo v sodbi, da krščanstvo je plod Božje misli, njegov spočetek je nadnaraven; drugi iščejo krščanstvu početka v človeški misli, ono je plod naravnim potom se vrščega kulturnega procesa.

Poslednji nazor o krščanstvu je racijonalističen. Profesor Pawlicki navaja razne hipoteze, s katerimi se današnji racijonalisti trudijo svet uveriti, kako se je krščanstvo splodilo iz enega

¹⁾ Iz. 53.

ali drugega starih verstev ali filozofij, tako da mu niso Kristus in apostoli malo ali nič bistvenega dodali.¹⁾

So taki, kateri krščanstvo izvajajo iz *starega judovstva*. Po njih mnenji je Kristus učil le to, kar so učili vže preroki; krščanstvo je vže osemsto let pred njim izmislil prerok Izaija. Kristus je le nauke prerokov prostemu ljudstvu ubral, izvel iz njih praktične posledice, slednjič samega sebe oklical za Mesijo, prerokovanega v stari zavezi!

Drugi iščejo zibel krščanstva v *Perziji*. To hipotezo zagovarja posebno Ernst Bunsen. Perzijani so baje poznali v jedru vse bistvene resnice krščanske vere. Judje so se za časa babilonske sužnosti seznanili s perzijskimi verskimi nazori. Iz Babilonije so te nazore zanesli v Palestino. Perzijski zoroastrizem se je pri Judih dalje gojil; njega sledovi se nahajajo pri Filonu, pri esenih in terapevtih. Kristus sam je — po Janezu Krstniku, ki je bil tudi esen — doznal skrivnosti perzijskega verstva, katere je pa izročil le bolj izvoljenim apostolom: Petru, Jakobu in Ivanu; od teh je tajnost podedoval apostelj Pavel, kateri jo je pa zopet zaupal le ožišim krogom, dokler je ni cerkev s četrtem evangelijem svetu ovadila koncem drugega veka!

Drugi zopet hodijo v *Indijo* iskat zibeli krščanstva. To pot je nastopil v novejšem času Emil Burnouf²⁾ Kristusa identifikuje z indijskim bogom Agni, ki je personifikacija ognja. Ne taji se sicer historični Kristus, katerega zgodovina je pa popačena in zavita v meglo evangeljskih bajk. Da, Agni sam je nekedaj bival v človeku Kristusu Zelo podoben je ta nauk nazorom nekaterih gnostikov, posebno Cerintovim. — Tudi Louis Jacolliot³⁾ išče v Indiji vira pglavitnišim verskim in filozofičnim zistemom — od tod izvaja tudi „zvžišene nauke betlehemskega filozofa“!

Z največo zanimivostjo in vstrajnostjo se pa dandanes razpravlja vprašanje o *buddhizmu*. Moderni brezverci mislijo, da so v buddhizmu konečno našli „kamen modrih“; v raznih oblikah vtemeljujejo nazor, da krščanstvo po svojem bistvu ni nič kakor posebna oblika staroindijskega buddhizma! To misel je v učenjaškem svetu staknil vže Schopenhauer; njegov učenec, pesimist Hartmann, občuduje v buddhizmu vero, ki bi bila celó popolnša od krščanstva! Tem učenjakom se tedaj zdi, da je krščanska vera posneta iz buddhistične; poslednjo so baje indijski misijonarji čez Perzijo zanesli v Palestino ali pa naravnost čez morje v Aleksandrijo. Od tod se je buddhizem pod novim imenom krščanstva razširil po zapadnih pokrajinah! Da to svoje mnenje potrdijo, se sklicujejo na nekako podobnost, ki se nahaja mej obredi oboje vere, n. pr. spoved, zvonjenje; tudi ne-

¹⁾ Der Ursprung des Christenthums.

²⁾ La science des religions 1876.

³⁾ Etudes indianistes.

katere naprave n. pr. samostansko življenje, tonzura baje dokazujejo, da se je krščanstvo izplodilo iz Buddhove vere!

Pa s tem ni še konec. So tudi taki, ki zasledujejo rojstvo Kristusove vere v starem *Egiptu*. Tako amerikanec Draper.¹⁾ Njegova misel je, da so od začetka bile tri praoblike krščanstva: hebrejska, gnostiška in afrikanska. Iz teh treh oblik se je sestavilo pristno krščanstvo; vendar počasi je afrikanski živelj ostala dva spodrinila; ostalo je le „afrikansko krščanstvo“, zvarjeno iz platonske filozofije in egiptovskega malikovavstva. To krščanstvo živi zdaj v katoliški cerkvi!

Pa ne vsi racionalisti iščejo zibeli krščanstva na Jutrovem; mej njimi so tudi taki, kateri je izvajajo iz grško-rimske civilizacije. Krščanstvo verstvo izhaja sicer iz Judeje, vendar njegovi osnovni elementi so povsem vzeti iz rimske kulturne dobe. Celó etiška stran krščanstva, katero občudujejo tudi racionalisti, dasi zametajo dogmo, ni izvirna: Seneka, Epiktet in Mark Avrel so očetje krščanskega pravoslovja!

Sicer pa prevladuje dandanes v „omikanih“ krogih nazor, ki ga je Ernest Renan, pobiraje stopinje nemških racionalistov, skušal vtemeljiti. Ker se mislimo pri Renanu in njegovih naukih nekaj več pomuditi, hočemo najprej, na podlagi njegovega osnovnega dela, ki ga je naslovil „Življenje Jezusovo“,²⁾ označiti njegovo stališče in glavne misli o Jezusu Kristusu in prvem spočetku po njem imenovane krščanske vere.

Poslušajmo Renana!

Jezus se je rodil naravnim zakonom iz Jožefa in Marije. Bil je človek kot mi. Stariši so bili ubožni. Jezus je ostal brez vsake omike in olike. Drugega jezika ni poznal nego svoj neotesani galilejski dijalekt; hebrejščina in grščina ste mu bili neznan. Ostal je vedno v ozkih mejah svoje domovine; o daljnem svetu ni imel pojma. Bil je otrok svojega časa, njegovih navad in praznih ver. Ker ni natančnije poznal naravnih zakonov, je menil, da se čudeži gode; tudi v hude duhove je veroval in njih obsedanje.

Pa kako se je v Jezusu spočela misel nove vere? Kaka je bila njegova prvotna vera?

Na ta vprašanja odgovarja Renan sè samozavestno gotovostjo. Prve verske misli je Jezus spočel iz narave; ta je bila njegova učiteljica; in prav bi bilo, ako bi se ji ne bil nikedar izneveril! Galileja je bila za Jezusovih časov ena najprijetnijih pokrajin. Nad njo se je razpenjalo nebo vedno jasno in modro, zrak je bil premil, po dolinah so se razgrinjali zeleni travniki, obsejani s cveticami; poseben kinč dežele je bilo še jezero Ge-

¹⁾ Glej Pawlicki op. cit.

²⁾ Vie de Jésus.

nezaret, bistro, ribovito. Taka narava je duhtela poezijo, budila v srcu ljubezen.

In za poezijo, za ljubezen je bil Jezus dovzet; kajti bil je mehke, rahlo čuteče naravi. Z vsem srcem je zajemal iz naročja matere narave božje skrivnosti. Podobe, ki mu jih je vtiskala narava, je povzarjal in oživiljal z bujno domišljijo.

Tu nam je iskati prvega spočetka krščanske vere. Bila je to vera srca in domišljije, vera notranjega duha in čustva, pred vsem ljubezni, pa prave volje; tedaj vera brez duhovanj, brez žrtve in drugih obredov.

Kršćanstvo se je potemtakem spočelo v glavi poetiško nardjenega sanjača.

Jezus Kristus ni dolgo ostal sam; pridružili so se mu še drugi, iščoč pri njem nove vere. Bili so to Galilejci, ljudje iz nižjih stanov, ubožni, neomikani — pa ljudje nepopačeni, odkritega srca. Galilejci so bili prosti vsa katerih pozemeljskih ali sebičnih pohlepov — bili so najblažji idealisti. Jezus sam jih je naše vlekel s svojo dražestno, prikupljivo zunanostjo. Sledili so mu, kamor je hotel. Z njimi je potoval po pokrajinah Palestine, z njimi romal v Jeruzalem k judovskim praznikom. Ta prva doba Jezusovega življenja je bila srečna, poslana s cveticami; zibal se je v prijetnih sanjah mej poetiškiimi podobami, ki mu jih je gradila bujna domišljija.

Iz te dobe nam odseva pristno, nepopačeno krščanstvo, katero je vera čiste poezije in krepkega čuta; to krščanstvo se je pozneje zblodilo in pokvarilo. Na krivo pot je Jezusa speljal — Janez Krstnik.

Glas o novem preroku je v kratkem došel tudi v Galilejo. Vse je začelo vreti v judejsko puščavo h Krstniku. Tudi Jezus se svojimi tovariši ga obiše. Vtis, ki ga je nanj naredil imenitni puščavnik, ga je premamil, zmedel. Uvidel je, kako megočno vpliva na veliko množico zunanost: post. zatajevanje, obredi, kakor je bil krst in spovedovanje grehov. Ravno ta zunanost je ljudi mikala, da so toliko silili h Krstniku in se dali od njega voditi. Tu se je v Jezusovi glavi prvkrat obudila misel; kaj, ko bi tudi on svoji, doslej notranji veri volje in srca, dal zunanjo obliko! Odslej je začel resno misliti, kako bi vstanovil „kraljestvo Božje“ ali cerkev nekako po podobi vže obstoječe judovske sinagoge. To pa se je dalo tem lažje izvršiti, ker je tudi ljudstvo vže gojilo nado zemeljskega „mesijanskega kraljestva“, katero bi imel vstanoviti prihodnji Mesija. Prihod Mesije, ki je bil prerokovan vže v stari zavezi, se je pa ravno takrat pričakoval. Misel je našla tedaj tla pripravljena. Ne da bi se dolgo pomišljal — zapusti Jezus Janeza in, jahajoč na oslici, obhaja palestinske pokrajine. Njegov obhod je zmagoslaven, vse se mu pridružuje, povsod mu poti posipljejo s cveticami. Pozdravljajo ga s „hosana“! Ljudstvo, ki zanj gori, jame vže čudovite reči pripove-

dovati o njegovem rojstvu iz kraljevega rodu Davidovega. Razumeta domišljija občudovalcev ga obdaja s poetiskim svitom. Mnogi bolniki ozdravijo vže vsled tega, da se jim spolni goreča želja, videti ga. Pa ozdravljanja se pripisujejo njegovi moči. Tudi se vže raznaša, da ima oblast nad peklenskimi duhovi. Tako in enako se o njem govori — on to ve, a ne da bi vgovarjal, dopuščal, da se ljudstvo vtrjuje v svoji zmoti!

Kolikor ni nevedno ljudstvo pritaknilo, dostavili so zviti aposteljni. Vprizorili so marsikaj, kar se je zdelo čudež; in take čudeže so potem raznašali mej ljudstvo. Sèm spada n. pr. obujenje Lazarjevo. Lazar je bil močno bolan in bled; vsi so mislili, da je vže umrl. Jezus je prihajal. Tedaj položijo „mrtveca“ hitro v grob. Tajno se dogovorijo z Jezusom. Pripeljejo ga pred grob. Jezus pokliče Lazarja; ta se zgane in pride iz groba — seveda — živ, kakor je resnično bil! Pobožna komedija se je posrečila: množica se razide trdno preverjena, da Jezus Kristus obuja mrtve k življenju! Učenci so se v pest smejali, Jezus sam pa se je resno držal in — molčal!

Toda Jezus je sè svojim „kraljestvom Božjim“ zadel ob nepremagljive ovire. Prvi so se mu nasproti postavili zastopniki in služabniki vže obstoječe cerkve judovske — duhovni in pismouki. V Jeruzalemu, na središči judovske hijerarhije, se je najprej unelo sovraštvo proti njemu; in to sovraštvo je rastle v isti meri, kakor je Jezus Kristus bolj in bolj razodeval svoje namere, kakor se je narod zanj ogreval. Njega samega pa se je polastila slepa zagrizenost, tako da je vže bolj iz nasprotljivosti čedalje strastniše judovske duhovne in dostojanstveniki napadal pred ljudstvom in javno mnenje proti njim dražil. Moralno je priti do očitnega spora. Jezusa so začeli preganjati, stregli so mu po življenju.

Jezus je pač slutil da ga čaka tragičen konec. Zato mu je srce obšla žalost. Mislil je na srečne dni, ki jih je v svoji mladosti preživel v rajski Galileji. In zdaj se je zapel v taka nasprotstva! Pa svoje nesreče kriv je bil on sam: zapeljala ga je želja po mesijanskem kraljestvu. Toda iz prepada ni bilo več izhoda — vdal se je brezupni melanholiji. V tem smislu se ima razlagati, kar nam evangelisti poročajo o njegovem duševnem boji, ki ga je prestal v vrtu Getsemani. Slednjič pride do katastrofe: Jezusa sovragi zgrabijo in ga tirajo v smrt. Njegovo vstajenje je prazna iznajdba učencev. — To je ob kratkem, kar uči Renan o Jezusu Kristusu in o prvem početku krščanstva.

Zgodovinski razlogi proti Renanovemu nazoru.

Našteli smo razne hipoteze o spočetku krščanstva, katere postavljajo novejši racijonalisti ter jih skušajo vtemeljiti. V modernih omikanih krogih, kakor smo vže rekli, je najbolj razširjen nazor Renanov. Ta nazor se na mnoge načine zagovarja ne le v knjigah znanstvenega obsega, ampak izraža in pogreva se tudi v leposlovnih umotvorih. O Jezusu Kristusu se govori spoštljivo, kot o najplemenitišem — človeku. Slavi se krščanstvo kot — vera ljubezni, vera srca. Ne zabi se pa ob enem ožigošati — farizejstvo katoliških duhovnov, kateri toliko povdarjajo verske resnice in stavijo baje bistvo krščanstva v obrede in zunanost! Vsega tega od začetka Kristus ni poznal; to je sprejel od zunaj, a prav s tem je svoje prvotno, čisto krščanstvo pokvaril! *Sploh hočejo naši racijonalisti biti kristjani, a njih Kristus ima biti le človek in krščanstvo njih nekaka negacija vsega, kar je specijalno katoliško.*

Ker je tedaj nazor Renanov toliko razširjen in tolike pomembnosti za sedanji vek, ga hočemo pred vsemi drugimi pretresti.

Oglejmo si najprej zgodovinsko stran Renanovih trditev. Tu pač ne sloni njegova hipoteza na trdni podlagi.

Od kod je Renan zvedel, da Jezus Kristus ni od začetka poznal zunanjega lica na Božjem kraljestvu? Izvemši njegovo rojstvo nam poroča evangeljska zgodovina iz dobe pred njegovim tridesetim letom, ko je začel javno učiti, en sam dogodek, in še ta ovrguje Renanov nazor: Jezus Kristus, ko je bil dvajset let star, je šel na praznik v jeruzalemski tempelj, kjer ga najdemo v družbi duhovnov in pismoukov! Tudi je Jezus vže od prvega začetka svoje javne delavnosti opominal k pokori in je delil krst po svojih učencih. Da še predno je nastopil pot javnega delovanja, je šel v puščavo postit se in molit. Sploh nam vsa poročila pričajo, kako je Jezus Kristus cerkvi najprej postavil viden temelj, potem še le je začel oznanjati svoj evangelij. Od kod je zvedel Renan, da je Jezus pred svojim krstom, ki ga je prejel po Janezu Krstniku, v Galileji učil vero srca in poezije?

Ravno tako se ne ujema s zgodovinsko resnico, kar Renan dalje trdi, češ, Jezusa so se z mladeniškim ognjem oklenili Galilejci, kakor bi bili poslednji Bog ve kaki idealisti, polni poetiškega duha! Jožef Flavij nam pač označuje Galilejce kot močne in hrabre vojake, a nič ne ve o njih milobnosti ali poetiški nadarjenosti. Tudi idealisti niso bili ali sanjači, ampak ljudje nad vse praktični, ljudje, ki so vse cenili po dobičku in koristi. Pričakovali so, kakor drugi Judje, zemeljskega Mesijo, kateri bo ustanovil mogočno kraljestvo, strši silo Rimljanov. Celó njegovi

„bratje“ niso vanj verovali kot v duhovnega Mesijo. Prigovarjali so ga, naj bi javno delal čudeže, da bi zasluž pred svetom in bi ga tako ljudstvo eklicalo za kralja! „Nihče ne dela tajno, in išče biti v javnosti: ako to delaš, pokaži se svetu“. To je bil poetiški idealizem Galilejcev! Nič bolj idealistični niso bili njegovi sorodniki v Nazaretu. „Zdravnik, ozdravi samega sebe“ t. j. pomagaj sebi in nam, svojim rojakom, da obogatimo in zaslujemo pred svetom, predno nam oznanjuješ evangelij; kajti „koliko smo slišali, da si storil v Kafarnavmu, stori tudi tu, v svoji domovini“. Tako in enako očitane je moral Jezus slišati od svojih!

Pa tudi njegovi lastni učenci in aposteljni, kateri so vendar mu bili najbližji in bi bili morali ga razumeti, tudi oni niso nič plemenitiše mislili „o mesijanskem kraljestvu“. Vedno so na Jezusa pritiskali ter komaj pričakovali ure, da bi nastopil kot judovski kralj, kajti hlepeli so sami po najvišjih dostojanstvih in poslih v novem kraljestvu! Radi tega so se tolikokrat mej seboj prepirali, kedo bo prvi v mesijanskem kraljestvu. Jakob in Janez sta pa na skrivaj poslala mater do Jezusa s prošnjo, naj bi posadil enega na desno, drugega na levo v svojem kraljestvu! Peter sam, ki se je vendar odlikoval po ljubezni in vdanosti do Jezusa, se kar naravnost obrne nanj: „Glej, mi smo zapustili vse in smo te sledili, kak bode tedaj naš delež?“ Da, še zadnji hip, ko je Gospod odhajal v nebesa, so ga nadlegovali: „Gospod, ali boš tisti čas obnovil izraelsko kraljestvo?“ Renan se tedaj zelo moti, češ, iz galilejskih tal so poganjali fantasti in idealisti; v idealiste, in sicer najplemenitiše, je Galilejce prerodila še le milost sv. Duka, ki so ga po Jezusovem vnebohodu prejeli na binškošni praznik.

Pa tudi kar se tiče osebe Jezusove, se je Renan zapel v nerazrešliva nasprotstva. Postavimo se na njegovo stališče!

Renan taji božanstvo Jezusovo, a priznava, da je bil Jezus mej vsemi ljudmi najplemenitiši in najsvetejši, tako da bi se ga smelo res nekako po božje častiti. Prav! A kako se to občudovanje Jezusove svetosti zлага s trditvijo Renanovo, kakor bi bil Jezus dopuščal, da so aposteljni mej ljudstvom o njem trosili govorigo o vsakaterih čudežih in čeznaravnih dogodkih o njem, da, Jezus sam je pozitivno sodeloval, da bi v ljudstvu obudil višje misli o sebi nego je bil v resnici! Dovolj, kar smo zgorej rekli o goljufiji pri navideznem obujenji Lazarjeyem, s katero je Jezus množico potrdil v misli, kakor bi imel Božjo oblast, obujati mrtve k življenju! On sam bi bil tedaj zakrivil, da so Judje začeli v njem slutiti nadčloveško moč in se je polagoma iz tega izcimila vera v njegovo božanstvo. In v to božanstvo verujejo narodi vže devetnajst vekov! Človeka molijo za Boga — grdo malikovanje! In to vnebovpijočo zmoto bi bil zakrivil Jezus sam! In *takega* človeka, *takega* sleparja imenuje Renan najple-

menitišega človeka !! Kedo ne vidi tu gorostasnega prekoslovja ? Plemenit, svet bi bil potem vsak slepar, vsak lažnjivec ; tem plemenitiši, čim bolj se mu posreči ljudi preslepiti ! Potem bi morali podpisati stavek : vsako sredstvo, bodi najpodliše, najostudniše, posvečuje namen. In ta, vsa človeška dejanja, vso npravnost demoralizujoči stavek bi bil posvetil in v človeštvo uvedel mej ljudmi najplemenitiši — Jezus Kristus !

Pa to je Kenanovih prekoslovij le začetek.

Dalje.

O novejšem hrvatskem leposlovju.

Što je dobra, hvale vriedna
U dušmana, priznaj, hvali:
Što zla ili neuredna
U prijana, kudi, žali.

Načela izraženega v tej kitici pokojnega pesnika Mirka Bogovića, smo se do sedaj in se bomo tudi zanaprej držali v ocenjevanju hrvatskih zabavnih spisov. O večini novejših in znamenitiših pesnikov smo pisali v zadnjem tečaju, o ostalih bomo pri drugi priložnosti. Sedaj namerjamo podati blagovoljnemu čitatelju glavna načela: zdrava in napačna, ki se razodevajo ter širijo v *povestih* bratskega naroda. Zakaj pa mislimo pisati ravno o povestih ? Zaradi tega, ker ravno te imajo v današnjem času največi vpliv na manj izobražene v narodu, posebno na mladino. V glasniku družbe sv. Mohorja (Koledar str. 126) smo brali o pismu nekega kmeta, v katerem zatrjuje, da prôsto ljudstvo najprej sega po povestih, kedar mu pridejo v roke njene knjige. Te besede so resnične. Ljudstvo nižjega, pa tudi višjega stanu se sploh ne peča, ali pa oziroma noče mnogo vkvarjati sê strogo znanstvenimi spisi. Pri nekaterih je vzrok ta, ker vsega ne razumejo, pri drugih pa, ker se jim ne ljubi preveč misliti. To smemo trditi tudi o mladini. Ker torej znanstveni spisi mnogim ne vgaajajo vselej, zato kaj radi segajo po povestih ali romanih, bodisi zavoljo tega, ker so kratkočasni in razumljivi, bodisi, ker menijo, da se tudi v povestih dobi kako žrnice koristno za praktično življenje.

Nadalje, da ljudstvo rado bere povesti, spričuje nam dovelj ravnanje vseh družb, ki imajo namen razširjati knjige mej narodom. „Družba sv. Mohorja“ in „Matica Slovenska“ mej Slo-

venci, „Društvo sv. Jeronima“ posebno pa „Matica Hrvatska“ mej Hrvati, izdajajo vsako leto zraven poučnih spisov tudi zabavnih, kot povesti, oziroma romane, pravljice itd.

Iz omenjenega hrepenenja po zabavnih spisih, iz ravnanja teh in vseh drugih enakih družb tudi pri tujih narodih, kakor tudi iz podlistkov brezštevilnih dnevnikov, časnikov in iz spisov v leposlovnih listih sklepamo, da imajo zabavni spisi velik vpliv v narodu.

Vemo sicer, da nekateri trdijo, da so povesti indiferentne, da mnogo ne koristijo, pa tudi da ne škodujejo. Pravijo namreč: „Povesti se bero samo za kratek čas, brez premišljevanja, čitatelj komaj čaka (zlasti ako je povest zanimiva), da pride do sklepa, vsled česar bere hitro ter ne stavlja vsakega stavka ali celo besede na tehtnico.“ Takim vgovorom odgovarjamo: Res je, da nekateri beró povesti za kratek čas, vendar o vseh tega ne smemo trditi. In če bi tudi brali iz tega namena, vendar se jim potem, ko prebero kako povest, vzbude vesela ali žalostna čustva. Ali se vesele sè srečnim izidom povesti, ali pa se jim vzbudi sožalje, kar posebno velja o ljubavnih povestih. Že to priča, da povesti zares vplivajo na človeka. — Nadalje: pisatelji povestij ne opisujejo zgodbe ali dogodkov kakor zgodovinopisci, marveč vpletajo svoje misli, nauke, nazore o naravnih in nadnaravnih rečeh; navajajo izmišljene (vsaj večinoma) pogovore mej osebami o raznih predmetih, resnicah, naukih itd. Vzemimo tedaj, da se misli kakšnega stavka v povesti ne štrinjajo z razodeto resnico, z nauki sv. katoliške cerkve, ali se ne bo čitatelj vstavil pri takem stavku ter premišljeval: kaj je pravo in resnično, ali to, kar uči pisatelj, ali to, kar uči sv. cerkev? Taki nauki ali dvomi prav pridejo malovernim kristjanom, ki niso zadostno vtrjeni v sv. veri ali v krščanskem nauku, ki hočejo vse resnice, celo skrivnosti sv. vere razumeti, potlej še le verovati. Napačni nauki, tudi posamezni stavki, izrazi itd. v povestih so lahko v spodrsko posebno prostemu ljudstvu. „Za razloge svjetina ne haje — Več tek zvonkoj rieči prednost daje“, pravi zgoraj omenjeni pesnik.

O leposlovju Slovencev je naš list že večkrat in obširno pisal, o hrvatskem je tudi nekoliko omenil, toda le splošno. Vsled tega bomo v sledečih zvezkih podajali nekatere posameznosti o načelih, katera prešinjajo hrvatsko beletristiko. Glede obsega je hrvatsko leposlovje bogatejše od slovenskega, in vsako leto se silno pomnožuje; povesti in romani kar rasejo kakor gobe po dežju. Ako ni izvornih, tedaj se predstavljajo iz slovanskih in neslovanskih jezikov brez razločka vsebine ali pisatelja. Dà, mej ljudstvom se širijo celó take povesti, ki so na indeksu na pr. Dumasa mlajšega!

Omenjamo pa že tukaj, da nekateri pisatelji izvornih povesti premalo ali nič ne pazijo, bodo li dela njihovega peresa.

koristila ali škodovala čitateljem. Ut solummodo aliquid praestitisse vel scripsisse videantur! To velja v največi meri o prestavljenih povestih. Mnoge povesti ali romani, ki niso v čast svoji domovini, kjer so nastali, se presajajo v domači hrvatski vrt, kot lepe cvetlice. Vzgleđ so nekateri tudi leposlovnih listih à la „Dom i Svet.“

Drugi pisatelji ne morejo, da ne bi v povestih opisovali spolne ljubezni *strastno* in *obširno*; da ne bi vpletali vmorov, samomorov, dvobojev, nesrečnih zakonov itd. In da bi vsaj omenili, kako je to ali ono pregrešno, da se ne strinja s človeškim namenom — toda čemu to! povest ni katekizem, ni molitvenik! — Še hujše ravnajo drugi, ki pišejo tako, da cel spis kaže, ako ne direktno, gotovo indirektno, hvalo in odobravanje kakšnega nemoralnega dejanja.

Nekateri zopet zakrivajo svoje slabosti (!?) ali zmote v pesniško odejo, tako da se na prvi pogled ne zapazi napačnosti kake misli ali dejanja, temveč se sodi, da je spis skoz in skoz hvale vreden. O takih zvitih in zmešanih spisih, ki zakrivajo svoja načela napačna ali tudi dyomljiva, že paganski filozof Plato piše tako le: „Naj bodo še tako poetični, naj jih še toliko ljudij rado bere; tim menj jih smemo dajati otrokom v ruke, čim bolj so v drugih ozirih estetično popolni. Ker čim bolj je to zadnje vresničeno, tem pogubljiš bo njih včinek.“ (De republica 3.)

Večina pisateljev hrvatskih (radi priznavamo) ima pri spisovanju povesti dober namen, vendar mnogokrat ne dosežejo svojega namena, ker vpletajo toliko nepotrebnih ali celo napačnih in neestetičnih rečij, da se skrije vse, kar je v spisu dobrega.

Slednjič omenjamo še eno ne majhno napako v hrvatskem slovstvu. Pesniki in pisatelji povesti (ne sicer vsi, vendar večina) priporočajo, opevajo, povišujejo ljubezen do domovine, do naroda, do jezika, kar je hvale vredno; vendar, kar je odveč, ni dobro. Ako se ta ljubezen priporoča pretirano, ako se opisujejo samo slabosti in senčna stran drugih narodov posebno neslovanskih, s tem se indirektno vzbuja neljubezen ali celo mržnja do istih narodov. Prav napačno pa ravna pisatelj v vsakem oziru, ako mu je narodnost prva stvar, vera vsaka dobra, bodisi katoliška, bodisi turška ali judovska, samo da je narodnega mišljenja, ako je le pod zastavo tistih, ki povdarjajo ljubezen do naroda in domovine, ki v veseli družbi napijajo za vzajemnost in složnost proti narodnim sovražnikom, naj bo dotični verskega prepričanja kakoršnega hoče. Kedor predpostavlja narodnost pravi in edino zveličavni veri, tisti vzbuja in razširja pogubni verski indiferentizem. Te splošne opombe so se nam zdele potrebne, da se razumemo. Da so pa tudi resnične, bomo se prepričali pri posameznostih pojedinih novejših pisateljev-leposlovcev hrvatskega naroda.

Avgust Šenoa.

Življenje in književno delovanje tega znamenitega moža nam je že znano iz zadnjega tečaja našega lista, kjer smo v tretjem zvezku (str. 372) pisali o njegovih pesmih. Sedaj še nekoliko besedij o njegovih romanih in povestih. Ocenjevati povesti ali romane Šenoine z verskega stališča nepristransko in resnično, je pač težavno, pa tudi kočljivo za sobrate hrvatske krvi, vsaj za večino, ki meni, da ljudstvu ne morejo škodovati spisi, ozaljšani z nejasnimi ali celo napačnimi nauki, kakor tudi z dvomljivimi stavki. Težavno je to delo zaradi tega, ker ni vse jasno v povestih Šenoinih. Večkrat čitatelj ne ve za gotovo, ali so nekateri krivi nazori izraženi v povestih subjektivni t. j. Šenoini, ali so pa vzeti iz naroda, ter navedeni kot satira. Vsled tega se bomo posluževali probabilizma, ter držali pravil: *In dubio judicandum est ex ordinariis contingentibus*; in: *Quilibet praesumitur bonus, nisi probetur malus*.

Nadalje: pisati o Šenoi kaj neprijaznega, bo za mnoge razžaljivo, ker Šenoa velja v vseh krogih za prvega in nedosegljivega pisatelja hrvatskih romanov in povesti. Večini pisateljev njegovega življenjepisa in ocenjevateljev njegovega književnega delovanja je Šenoa nedotakljiv, njegovim načelom in načinu pisanja ne more nihče oporekati, v njegovih povestih ni ničesar spodtakljivega!

V pojasnilo Šenoine časti in veljave, katero uživa v svojem narodu, navedemo besede Fr. Markovića izrečene po pogrebu pesnikovem:

„Danas smo se s Augustom Šenoom za uvijek razstali. Od ognja, koji je u njegovu srcu imao posvećen žrtvenik, i koji u njem, prem nekucajućem uvijek gori, od ognja ljubavi domovinske, ljubavi obiteljske i ljubavi obće ljudske, od toga svetog ognja u njegovu srcu primimo danas svaki po plamenak i raznosimo ga u sve kraje našega naroda i plemena, od jadranskoga mora do Visle, i tako će August Šenoa živjet u celom svom narodu i plemenu.“ (Iz Pjesme st. IV.)

Isti pisatelj piše: „Od god. 1869 poče (Šenoa) raditi za „Vienac“, te kao njegov glavni suradnik, a od god. 1874—81 kao urednik razvi se do prvoga hrvatskoga beletriste i romanopisca. Kako svojim pjesmam, tako i pripovjestim cepio je gradje iz hrvatske povjesti — — — i iz života, a *prosjavao ih o dušec-ljenjem narodne sviesti i svetinjom etičkih načela*.“ (Ib. XIII.)

Se veličastniše so besede dr. Ivana Zaharja pri pogrebu Šenoinem: „Svomu narodu bio je i bit će svećenik i kralj: svećenik, da pomiruje nesložne življe, da *blagoslivlje kriepost, a kori nevierdnost* i da izmoli od neba spas naroda svoga; i kralj, da

posiplje bogastvo ideja i da mu kazuje put u tmimi historije. U službi svoga naroda klonule su mu sile, te on u najlepšoj muževnoj dobi svršuje svoj zemaljski put. No dužnostim svojim podpuno je zadovoljio: bijaše ljubezan suprug, dobar otac i vjerran prijatelj.“ (Ib. XXIII.)

Zares prekrasne besede! So li pa popolnoma resnične, blagoslavlja li Šenoa vselej in povsod kreposti svojega naroda, graja li njegove napake in ne male slabosti, to je drugo vprašanje. Ne mislino s to oceno napadati besedij teh častivrednih in zaslužnih mož za hrvatsko prosveto, ravno tako ne namerjamo zmanjševati ali spodkopavati veljave in spoštovanja Šenoinega, katero mu priznavajo lastni in drugi slovanski in neslovanski narodi, ki so prestavili mnoge njegove pesmi in povesti v svoj jezik, ker bi nam lahko kedo zakrožil z besedami pesnika Bogovića:

Kad se grizu živi ljudi,
Nek! kada su takve čudi.
Nu tko mrtvim neda mira,
Ta je gori od vampira —

dasiravno se te besede ozirajo na osebo. Nam pa ni do osebe, temveč do *mišljenja* in delovanja kakega pesnika ali pisatelja, nam je do *resnice*. Sploh pa, spodkopavati veljavo moža, katerega vse ceni, katerega ime vsak Hrvat s ponosom imenuje, ki je z jezikoslovnega in narodnega stališča v resnici vzor in neprecenljiv, bilo bi smešno in nečastno. *Vsled tega izjavljamo še enkrat, da ne namerjamo napadati Šenoa, da ne mislino zmanjševati njegove časti; temveč hočemo v poduk mlajšim, ki se pečajo ali bodo pečali s pisanjem povesti, pojasniti neke dvomljive nazore in napake Šenoine, katere se nahajajo — očitno ali skrito — v njegovih povestih in katerih nam njegovi ocenjevatelji, dasiravno osebni prijatelji, ki so ga toraj najbolj poznali, niso pojasnili.*

Ker vseh posameznosti, zaradi mnogoštevilnosti in obširnosti povesti, ne bomo navajali, podajemo že tukaj nekatere splošne opazke:

1. Priznavamo drage volje, da je pesnik posnemal govorjenje narodovo, da je pisal prosto in v duhu narodovem, ter da mu vsled tega moramo marsikaj prizanesti, mnoge izraze drugače razumeti in razlagati, kakor so pisani, ker niso izmišljeni ali novi, ampak res navadni v govorjenju prostega naroda. Toda vsakedo mora priznati, da ni lepo spravljati na dan (posebno v leposlovju) napake in grde navade narodove, *ne da bi pisatelj razjasnil ali podedal, da to ali ono ni v čast narodovo, ne da bi mu pokazal pot k čednosti, kedar navaja grešna dejanja ali govorjenja*. V tem Šenoa napačno ravna. Poslužuje se skoraj v vsaki povesti preklinjevanj in zaklinjevanj, ki so žalibog tako yko-

reninjena in razširjena v narodu, da se ne bodo morebiti nikoli zatrla. ne beremo pa nikjer niti besedice, s katero bi grajal ali obsodil to nelepo navado.

2. Nadalje priznavamo radi, da Šenoa ni tak, kakoršni so drugi romanopisci — posebno neslovanski — ki ne poznajo drugega predmeta za svoja dela kakor spolno ljubezen, kateri ne morejo spisati povesti ali romana brez grešne ljubezni in nezvestobe zakonske, samomorov itd. Res, da tega ne pogrešamo v Senoinih povestih, toda splošno tega nikakor ne smemo trditi o Šenoj. Nasprotno! Nekatero celotne povesti so res v čast njemu in narodu, so v resnici kras hrvatskega leposlovja.

3. Izjavljamo slednjič, da je Šenoa imel pri večini svojih povesti blag in hvalevreden namen: koristiti narodu, podučiti ga v važnih gospodarskih in družbinskih zahtevah; zato je tudi jemal vsebino iz življenja svojega naroda; nadalje, da se v vseh njegovih povestih razodeva prava in nesebična ljubezen do domovine, naroda in jezika; vendar pri vsem tem smemo trditi, da ne bo vselej dosegel svojega sicer človekoljubnega namena. Vzrok tega so mnogi ne ravno majhni nedostatki, nepotrebni in nejasni govori, ki zmešajo celo povest, ki se tako rekoč lesketajo v povesti ter skrivajo zdrave in krasne misli. Kar je pa slabega, se poprej zapazi, kot tisto, kar je dobrega in posnemanja vrednega. „Um prosviećen, srce plemenito, gdje se sljube, tu je sve čestito.“

Toliko sploh. Ozmimo se sedaj na posameznosti. Da se pa spozna mišljenje, v obče nazori katerega leposlovca, moramo se ozirati na njegovo solčno in senčno stran. Zavaljo tega bomo pojasnili najprej lepe misli in zdrava načela, katera zagovarja Šenoa, potem pa njegove slabosti in napake, ki se razodevajo v povestih.

O zaupanju v Boga piše: „Veliki osvaneu tjedan, sveto miravno vrieme, gdje izmučeno tielo Spasa počiva u hladnom, kamenom grobu, gdje se kršćanski narod smjerno i skrušeno nadnosi nad crno zjalo crne rake, iz koje će do malo dana prhnuti u plavetno nebo poput zlatne golubice posvećeno srce Božjega Sina, koje kuca jednakim milosrdjem za pravednika i griješnika, jer iz tog srca izvire prvi — najviši zakon cieloga svijeta — ljubav. — — — Puk kleči pri svetom grobu, sagnute glave, i šapće kroz suze Božjemu Sinu: Isuse Bože, nisi li izbavio i nas? Nisu li svete rane tvoje odoljele paklenoj sili?“ (Selj. buna str. 279.)

O ljubezni do bližnjega: „Jeli vriedno, da se u ova dva, tri časa, što nam je Bog dao živjeti na svijetu, potrošimo toliko žući, da jedan drugomu klipove pod noge bacamo, mjesto da skupa sjedimo i svojoj se sreći veselimo do božje volje? Pravda je kuga, velim Vam.“ (Prosjak Luka str. 69.)

In: „Vi pako sinci, okrenu se plemić svojim sinovom, ne-

zaboravite, da ste ljudi, da so svi ljudi braća, pamтите, da je *samo onaj pravi plemić, u kom bije plemenito srdce, da vrlina djeda nije jaka oprat opačine unučadi. Budite blagi i dobri. Kratak je put od kolicke do groba, samo jedan ima put za plemiće i kmeta, a u raju sjedi i car i prosjak jednako za stolom božjim.*“ (Selj. buna 627.)

O smrti: „Liep je sviet, liepo je živjeti, *mirno, blago živjeti*, huda je smrt, teško je mrieti, zaklopiti naviek oči, prekrstiti naviek ruke i sići od svjetla božjega dolje u ono crno zjalo, gdje nemila narav raztepe i raztvvara za kratak čas ono, što je mukom rodjeno, brigom i njegom, suzami i radošću raslo i doraslo od mladice do stabla.“ (Pros. Luka 128.)

„Život je čovječji u božjoj ruci i nitko nezna, kad li mu dodje skrajni čas.“ (Ibid. 129.)

O potrpežljivosti: „Dà u Boga se uzdamo, sinke, reče starac svećenik *mirno; ostajmo na pravoj mjeri, kad je dobro, a ne gubimo srdca i pameti, kad je zlo. Slednji je put najbolji. Ima i na njem jama, trnja i kamenja — al u kojem smrtnem životu neima nesreće? Nu mirna duša zna, da svako dobo, svako zlo ima na ovom svijetu kraj, i da svaki dan nepucaju grobovi. Božji je Sin nosio svoj križ, nosimo ga i mi.*“ (Selj. buna 158.)

O poklicu v duhovski stan: „*Velika je stvar, sveta je stvar služiti vas smrtni viek Bogu — i samo Bogu.* Al tomu se hoće otče, jakosti, junačtva. Nemože to svatko. Mnogi su pozvani, riedki izabrani.“ (Prijan Lovro 181)

Vzor krasnih misli in verskega čustva je govor duhovnikov o spravi dveh sosedov, ki sta živela v hudem sovraštvu. V zgledevo nekoliko stavkov: „Bog je vječna ljubav, veli nam sveti njegov zakon, od njegove ljubavi stvoren je sviet, stvoreni smo mi, njegova djeca, sa te ljubavi dao je Božji Sin svoj dragocieni život na krstu za nas nevoljnike. I cielomu svijetu najveći, najsvetiji zakon je ljubav, po kojem se sve liepo slaže i sklada, po kojem u velikom svijetu sve ima svoj red, svoj mir, svoje mjesto, sve — a i onaj mali cry, što u prahu gmiže i onaj mali cviet, koj nevidjen pod grmom stoji. Sunce izlazi i zalazi u svoje vrijeme, a uz sunce miću se zviezde liepo i složno po nebu, niti jedna drugoj nekrati nebeskog puta. Pa kad se mi božji ljudi ogleđamo u toj velikoj kući, koju nam je božja milost liepo uređila, kad vidimo, da se sve giblje i miče skladno kao kotačići u kakovej urici, nemozamo li mi ljudi raditi i živjeti po tom zakonu složno i skladno u miru i sreći? Moramo, i baš mi najviše moramo, jer nam je Bog dao dušu, koja vjekoma žive, i razum, koj nas uzvišava nad zvieri, nad drvlje i kamenje i nad sve zviezde nebeske, da u ovom malom, slabom tielu, koje može skončati jedan nesretan hip, stoji mala božanska iskrice, jer nas je Bog storio na svoju priliku. Sramota bi bila, da tu priliku zaboravimo, da budemo gori od zvieri. Zato nam veli i sveti

zakon: Ljubi Boga nada sve, a bližnjega kao brata svoga. A toj bližnji nije samo otac, majka, brat, zakonska žena i djeca, već svaki čovjek na ovom svietu. Svakoga valja milovati, svakomu praštati, pa ako nas kačkad svlada zla krv, mora jo primirit razum. — — — Vidite naš život je kratak, lahko ga je premjeriti, jeli vriedno da si to kratko vrieme trujemo, da potratimo tih nekoliko zemaljskih dana zlobeć sebe i bližnjega svoga? Nije Mato, nije. Ljubavi i poštenja valja se držati, iz toga sjemena može samo dozoriti prava ljudska sreća itd. (Prosjak Luka str. 129—132.) [Beseda „Bog“ je sicer v celi povesti pisana z majhno začetno črko, vendar ker je pisatelj katoličan, gotovo govori o pravem Bogu].

Odvračujoč ljudstvo od dolgov lepo piše: „Svaki dug čovjeka peče i neda mu mira, jer' nije slobodan, nije svoj.“ (Ib. 29.)

Vse hvale vredna in prav podučljiva posebno za gospodarstvo je povest: „Barun Ivica“. V zgleđ nekaj vrstic. Oče podučuje sina tako le: „Ja sam dosta doživio dobra i zla. Zato me slušaj sinko! Izbrojio sam ti sve naše imanje na prste, da znaš, čim ti gospodariti treba. Al nije to sve. Groš je gladak, pa lahko izpuze iz ruku, ako nesvežeš čvrsto kese. *Dobru gospodarstvu hoće se pametne glave i poštena srđca*, pa će biti i božjega blagoslova. Gdje glave neima, ide sve na komade; gdje neima srđca ni poštenja, pada svako zrno na suh kamen, a božja se ruka stisne itd.“ (Ib str. 20—22.)

Tej enaka je povest: „Ilijina oporuka.“ Pisateljev namen je bil pokazati: kam pripelje nesložnost in zapravljivost v družini in gospodarstvu, kar je izvrstno izvršil. Zgodba je resnična, vzeta iz naroda, polna krasnih in praktičnih nauk.

Senoa je imel blago srce in živo domišljijo. To nam kažejo mnogi stavki in oddelki raznih povesti. Kako pretresljivo na pr. opisuje ločitev sina od ljube matere in domaće hiše: „Jednoga jutra blagoslovi majka Lovru, tisu' mu u ruku dvogrošku, u torbu dva biela sira, a za kumu povjesmo. — Idi sinko, reče maja, da si mi valjan i pošten. U svietu je mnogo zla, al ti mi budi dobar. Pratio te Bog i njegovi angjeli. Pa dadne li sreća i milost božja, čitat ćeš novu misu pred našim velikim oltarom. Idi pa moli za majku svoju.“

„Lovro je dak ko od svega toga malo razumio. Znao je, da ide u velik grad kumu si. I veselilo ga. Al kad je vidio, kako je iz majčinih očiju udarila kiša, svilo mu se oko srca, pa udri i on plakati. (Prijan Lovro str. 174; primeri tudi str. 176, 185 itd.)

Kedor bere žalostno stanje hčere Ilijine in ravnanje nevsmiljene matere po smrti očetovi v povesti „Ilijina oporuka“ str. 43—44, mora biti ginjen, naj bo še tako trđega srca. Pisatelj je izbral izraze tako primerne, cel dogodek je opisal tako ginljivo

in pretresljivo, da vsakemu vzbuja sožalje, nekaterim, zlasti tistim, ki so mehkega srca, tudi solze izvabi iz oči.

Za vzbujanje čustev je Šenoa imel posbe i dar. Da se čitatelj o tem prepriča, zadostuje prebrati samo zgodovinski roman: „Seljačka buna.“ Okrutno gospodarstvo Tahijevo opisuje v celi povesti tako natančno in obširno, da cel spis čitatelja pretrese, da nehote pomisli, ali je mogoče, da bi gospodar-kristjan tako ravnal s svojimi podložniki, ker kaj podobnega se bere samo o poganskih in drugih nečloveških tiranah. To natančno opisovanje značaja in ravnanja Tahijevega se bo nekaterim čitateljem zdelo nepotrebno, vendar ni tako. Pisatelj je imel namen pokazati, kam pripelje pohlepnost po premoženju, častilakomnost, sebičnost, krivičnost, nevsmiljenje itd. Da pa Šenoa ve v pravi meri vzbujati blaga in plemenita čustva, priča (razuu mnogih drugih povesti) posebno sklep istega romana, kjer se opisuje strašna smrt Matije Gubca, kmečkega kralja.

Gubec, vodja upornikov proti Tahiju, je bil obsojen k smrti in kronan z razbeljeno železno krono na trgu sv. Marka v Zagrebu. Take vdanosti v voljo božjo do zadnjega zdihljeja, sprave z Bogom, molitve za sovražnike itd. ne beremo v nobeni drugi povesti. — Ta roman, smemo trditi, bil bi biser hrvatskega leposlovja, ako ne bi pisatelj vpletel nekaterih dogodkov ne ravno potrebnih in estetičnih. Primerna razvrstitev pojedinih dogodkov, spremenljivo vzbujanje čustev, je res občudovanja vredno. To je glavni vzrok, da je Šenoa tako priljubljen. Tukaj opisuje nevsmiljeno ravnanje Tahijevo, tamkaj potrpežljivost in zaupanje v Boga zatiranih kmetov. Na eni strani pretrese čitatelja opisovanje trinoštva grajščaka Tahija, na drugi strani ga blaži vera v bodočnost, katera je navdajala kmečka srca v vseh tudi največjih zemeljskih britkosti. Sklep povesti je sijajen. Ljudstvo toliko časa zatirano od gospodarjev se je zopet opomoglo, pravičnost je zmagala ter se vrnila v domovino. Nasproti pa je izginilo nečloveško gospodstvo nekaterih grajščakov, gradovi — nekedaj veličastni — so sedaj kup kamenja. To je dokaz božje previdnosti in minljivosti vsega posvetnega.

Največo slavo in priljubljenost v narodu si je Šenoa kot pisatelj povesti zaslužil in pridobil z romanom: „Zlatarovo zlato.“ Ta zgodovinski roman, vzet iz domače zgodovine 16. stoletja, je izliv Šenoine ljubezni do domovine, zlasti do Zagreba, svojega rojstnega mesta. Ako ne bi pisatelj tako obširno in strastno opisal ljubezen Klare do Gregorijanca, bi z vsakega stališča postavili ta roman kot vzor povesti, da, lahko bi rekli: tako naj se pišejo povesti, potem ne bodo žalile ne verskega ne uravnega čuta! Res, škoda je, da je pisatelj to hinavsko in zvijačno prizadevanje Klarino, ki ni ravno potrebno v povesti, tako obširno opisal, ker če bi tega ne bilo, bila bi povest mej vsemi, kar jih je Šenoa spisal, najlepša in najdostojniša. Delo je drugače izvrstno dovr-

šeno, lepo speljano; pojmi so jasni, načela zdrava in večina dogodkov kaže čitatelju pravo pot v verskem in moralnem življenju. Priča namreč, kam pride človek, ako zgreši pravo pot krepostnega življenja, ako se udalji od namena, zaradi katerega ga je Bog vstvaril; dokazuje prav jasno, da samo uživanje posvetnih dobrot ne pripelje človeka ne k časni ne k večni sreči. Nasproti pa lepo uči, da tisti, ki zaupa v Boga, spolnjuje njegove zapovedi, pride — če tudi po velikih težavah in bridkosti — do svojega namena in sreče. — Vse pa presega pretresljiv in vzvišen pesniški sklep. Če bi se dala omenjena napaka odstraniti, ali tisti pogovori vsaj nekoliko spremeniti, imeli bi prekrasen roman, katerega bi lahko vsakedo bral brez najmanjše nevarnosti, kateremu ne bi mogel najstrožji ocenjevatelj ničesar očitati.

Enako pohvalo zasluži roman: „Čuvaj se sensjske ruke.“ ako izvzamemo nekatere preklinjevalne in nepotrebne zaklinjevalne besede.

Poslednje in največe Šenoino delo po obsegu je zgodovinski roman „Kletva“, katerega pa ni sam dovršil, ampak J. E. Tomić po njegovi smrti. Ta roman je mej vsemi Šeninimi proizvodi najbolj žalosten in pretresljiv razven sklepa, pa tudi najbolj zmešan. Ker je največi glede obsega, vsled tega so v njem zbrane vse napake, ki se v drugih Šeninih povestih nahajajo posamezno. Mnogokrat se pazljivemu čitatelju pokaže napačno načelo očitno izraženo na strani 633: „Domovina prvo nam je na svietu.“ Taki nazori, ki so sedaj močno razširjeni mej hrvatsko mladino, ne bodo koristili ne narodu ne domovini. Hrvatski narod si je slavno ime — *antemurale christianitatis* — pridobil s tem, da se je bojeval „za krst častni i slobodu zlatnu“. Da ni bil žrtev sovražnikov, ki so ga hoteli vničiti, mora se zahvaliti svoji stanovitnosti v sv. katoliški veri in zaslugam, katere si je pridobil v boju za krščanstvo. Vsled tega je *vera* tudi sedaj podlaga njegove boljše in srečniše bodočnosti. Kedor torej spodkopuje narodu to podlago, ta ni njegov prijatelj, temuč sovražnik, ker mu pripravlja nesrečo in pogin. To potrjuje veleučeni hrvatski pisatelj dr. Fr. Ivanišević, ko piše: „Dok (ko) svi rodoljubi nastoje, da raztrgano tielo hrvatskoga naroda sastavi se v jednu cjelinu, dok danas osobito mladi naraštaj gorućim srcem vapi za ujedinenjem (združenjem) Hrvatske, *ne smetnimo nikada s uma* (nikoli ne pozabimo), *da prva podloga toj formaciji mora biti onaj duh, za kojim — — — vape danas svi narodi* (namreč duh sv. katoliške vere). Dva pojma: *vjere i domovine* u uzvišenom geslu hrvatskog mecene *ne bi se smjela nikada rastaviti*. *Narod koji se ponosi naslovom „antemurale christianitatis“ mora stati uz crkvu Isukrstovu.*“ (Gospina Krunica str. 241. God. I).

Nadalje pisatelj te povesti nekaterim osebam (n. pr. škofu zagrebškemu na str. 556) pripisuje taka dejanja in govorjenja, ki so prav neverjetna in nedostojna; sploh pogovori v tej po-

vesti so na mnogih krajih zares pretirani in nespodobni. O drugih napakah ne bomo tukaj govorili, ker se nahajajo v ostalih povestih, o katerih pozneje.

Roman „Kletvo“ je pisatelj narekoval v smrtni bolezni, na smrtni postelji in posamezni deli so se takoj tiskali in prinašali v „Narodnih novinah“; vs'ed tega pisatelj ni ničesar popravil, tudi ni mogel, ker ga je smrt prehitela. Ko je pa Tomić sprejel nalogo, nastaviti in dovršiti roman, bi nekatere stavke brez žaljenja veljave Šenoine lahko nekoliko vblažil ali spremenil. To bi se prav lahko storilo pri poznejših izdajah, toda kaj takega ni nihče upal storiti, tudi sedaj se ne sme o tem misliti, ker je Senoa nedotakljiv. . . . .

Senoa je slednjič tudi humorist. Nekatere povesti kot „Vječni Žid u Zagrebu“, „Dusi narodne straže“, „Pruski kralj“, „Turci idu“ i. t. d. so skoz humoristične, v drugih se pa humor razodeva samo na nekaterih krajih. Moramo pa omeniti, da pisatelj večkrat smeši take reči, kar krščanskemu pisatelju ni v pohvalo, da, včasih se humor spreminja v trivijalnost. O tem pa pozneje.

Toliko o lepoti Šenoinih povesti in romanov. Mogli bi še marsikaj lepega in hvalevrednega pisati, pa bilo bi preobširno. Iz omenjenega spoznamo vsaj nekoliko dobro stran Šenoine. Da se v njegovih povestih razodeva verski značaj, blago srce in domišljija, da mnoge povesti kažejo dober namen, katerega je imel pri njih spisovanju, da je Senoa vedel vzbujati — ne sicer vselej, vendar večinoma — vzvišena verska in moralna čustva, to prav radi priznavamo in trdimo. Te lepe lastnosti so ga povzdignile do prvega, najznamenitšega, da, najbolj priljubljenega pisatelja povesti v hrvatskem narodu. — Pri vsem tem pa moramo radi ali neradi opomniti, da vse povesti niso tako vzorne, vse misli niso tako vzvišene, vza opisovanja, govorjenja i. t. d. niso taka, da di jih smeli postaviti za zgled mlajšim pisateljem, nekatera mesta v povestih mogla bi še škodovati mlademu čitatelju.

* * *

Vsled tega hočemo pokazati še *senčno stran* Šenoinih povesti. Vsega ne bomo navajali, tudi ni potrebno; opozoriti hočemo samo na poglobitve in očitne napake, ki bijejo v obraz „svetinji etičkih načela.“

Povest „Prima donna“, vzeta iz življenja talijanskega naroda, se najmanj prilega vencu Šenoinih povesti, katerih vsebina je podučna za narod, katerih predmet so dobre in slabe lastnosti domačega naroda, katerih namen je bil vzbujati čustva ljubezni in stanovitnosti v veri pradedov, kakor tudi do domovine, za katero so predniki prelivali svojo kri več stoletij. Čudno je, da je Senoa šel iskat takih prizorov v tuje dežele, ko je navadno

jemal snovi za svoje povesti iz lastnega naroda. Še bolj čudno pa je, da je pisatelj, katerega je večinoma nagibal blag namen pisati povesti, podal narodu tak spis, ki ne kaže blagega namena, ne vzbuja plemenitih čustev, ne daje estetičnega vžitka, marveč samo vzbuja strasti. Cela povest opisuje nesramno ljubezen zakonske žene, sklep pa je samomor. Če bi pisatelj to spletkarijo samo omenil, naj bi še bilo, toda tako obširno in strastno opisovati grešno spolno ljubezen, ni dovoljeno — posebno ne v lopotlovju. V zgled nekaj vrstic:

„Ti me ljubiš Julijo . . . al nisi moja čitava i ciela. Sastajem se s tobom, grlim te, al samo za časak. Kradomice (skrivno) tek smijem dolaziti k tebi . . . Zar misliš, da ja njegovo (namreč pravega moža) milovanje gledati mogu mirnom dušom, da me ne vriedja ljuto, kad se on ponosi pred svetom svojom divnom ženom?“

„Jadničie — zar ti nije dovoljno, kad sam ti poklonila sve svoje srce? Ti znadeš, da muža svoga nisam ljubila nikad.“

„Nad tobom Julijo neima mi dražeg na svietu, ti si mi spasenje, žudjenje, milovanje, ti si mi izbavila dušu, otvorila raj.“

„Strast, ljubomornost, pomamljuje me, pa stoga ne mogu više trpiti stanja, koje nam kalja svetu ljubav našu.“ (Str. 65).

Po smrti moža reče Riego: „Sad si slobodna, sad si moja sva i čitava! — Slučaj, koji nas sastavi, nenadana njegova smrt, koja slomi nenaraski taj savez, svjedoci su nam s neba, da smo si sudjenici,“ i. t. d. (str. 69). Primeri tudi str. 73.

Ta povest je splošno tako zmešana in zapletena, da se komaj dobi prava misel; o kakošnem blagem namenu ni mogoče govoriti. Ali je morebiti pisatelj hotel pokazati, da grešno dejanje ne ostane brez kazni, da grešno življenje ne pelje človeka k sreči? Ni mogoče, temu oporeka samomor obeh zaljubljenih. Po smrti moža bi lahko oba živele kot zakonska, čemu toraj tako tragičen sklep? Z ozirom na to smemo trditi, da povest nima nobene praktične vrednosti za življenje, nobenega koristnega poduka, pač pa lahko škodi mladini. „Kar si človek v mladosti duševno prisvoji, to si prizadeva, neizbrisljivo v svoje srce ytisniti in svoje nazore za celo življenje določiti. Zaradi tega je vse ležeče na tem, da pesniška dela, s katerimi se peča, v vsakem oziru, vsem zahtevam — tako morali, kakor veri — popolnoma odgovarjajo.“ (Plato de republica 2).

Znanost ljude diže, usrečava,
A umjetnost kroti, ublažava;
Dočim glupost i prostola čine,
Da se ljudi snize do živine.

(Bogović).

Isto, kar velja o „Primi donni“, velja tudi o povesti: „U Akvariju.“ Vpleta se ljubosumnost str. 221, 262; pregrešna ljubezen zakonske osebe; posebno so nevarni nekateri pogovori, ali tudi vgovori, katerih pa pisatelj ne pobija, kakor bi moral. Res, da se smejo v povesti navajati napačna govornjena ali tudi verski vgovori, toda pisatelj jih mora ovreči ter dokazati nasprotno resnico, drugače bo vsak mislil, da je to njegovo mnenje, da tudi on subjektivno tako sodi. Za vse kar je v povesti, je odgovoren pisatelj, ker povest ali roman ni zgodovina, temuč je mnogo izmišljenega, dodanega, četudi je jedro historično ali resnično. Da bi mogli prav razsoditi vgovore na str. 243 povesti „U Akvariju“, morali bi vprašati pisatelja samega, če bi živel, ker iz govorjenja se ne more določiti: ali je res sam tako mislil, ali tiste besede izražajo satiro, ali pa je hotel pobijati napačno mnenje, pogubne nazore verskih indiferentistov. Ako je poslednje namerjal, se mu ni posrečilo, ker ne najdemo stavka, s katerim bi zadosti pokazal napačnost takih krivih nazorov. Boljše je ne omenjati takih vgovorov, kakor pa neovržene podatki čitatelju, ker lahkomišljene kristjane, ki so polni predsodkov, še bolj potrjujejo v zmotah. Oziroma na versko prepričanje pisateljevo, katero se v drugih povestih prav jasno razodeva, smelj bi trditi, da sam ni tako mislil, temuč da samo navaja krive nazore drugih, katerih pa ni ovrgel. Sploh pa sodbo omenjenih stavkov, zares nejasnih in dvomljivih, prepuščamo blagovoljnemu čitatelju.

Probabilizma se moramo posluževati tudi pri nazorih sledečih stavkov: „Vi draga gospodjo profesorice . . . govorite po nekakvu romanu iz Manlittove, koja opisuje nježne duše, kojih neima na svietu. Dan danas je glavno pitnje za žensku, da prestane biti djevojkom. Radi se samo o tom, da se dobavi zatvorenog sjedala u parteru ljudskoga života. Ta ženitba nije ni najmanja zapreka, da čorjek po svoji volji ljubi, ženitba je dapače najbolji putni list u carstvo ljubavi.“ (H. 145).

Pisatelj sam gotovo ni tako mislil, ker je bil „ljubezan suprug“, ker je vzorno živel v zakonu, tedaj navaja nazore brezvercev, katere bi moral ovreči, kar pa je popolnoma prezrl. — Brez povesti: „Prima donna“ in „U Akvariju“ bi hrvatsko slovstvo, zlasti leposlovje lahko obstalo, in v „Sabranih pripovjestih“ bi ju brez najmanjše škode pogrešali, ker je drugih boljših zadosti.

V povesti „Prosjak Luka“, katere vsebina je resnična, bremo na str. 155. besede moralno propadlega pisarja Mikice, s katerimi zaničuje nauke sv. vere, zasmehuje božjo previdnost in pravičnost. Te bogokletne besede ne bodo zmotile pravovernega kristjana, vender niso dostojne v leposlovju, ker žalijo verski čut. Isto velja še bolj o zasmehovanju razpela na str. 121. Prav je, ako pisatelj opisuje v povesti življenje in nazore slabih ljudi, vender v tej povesti bi brez vsake škode opustil taka bogoklet-

stva hudobnega pisarja, ker je njegov moralni značaj, njegovo hudobno srce zadosti opisal že s tem, da je navedel hudobije in zločinstva, katera je storil ali provzročil.

V opisovanju značajev vseh stanov je Šenoa v resnici nedosegljiv, da pa mora tudi on v svojih povestih kazati vernikom slabosti duhovnega stanu, spodtikati mu nedovoljeno ljubezen in sicer tako, da si bo marsikateri čitatelj mislil: glej, taki so! pričajo nam nekatere povesti. Da je „mladi gospodin“ šel v semenišče samo zavoljo tega, ker ni dobil Kovačeve hčerke, katero je čez vse ljubil, je prav čuden poklic v tisti zvišeni stan, o katerem sam Šenoa prav lepo piše v povesti „Prijan Lovro“ str. 181. Kolika pač nepremišljenost in nedoslednost!

Da se nekateri bogoslovci povrnejo v svet, ker duhovskemu stanu ni dovoljena spolna ljubezen, je morebiti v katerem slučaju resnično, vendar v leposlovju to stvar tako obširno in celo nedostojno opisovati, mislimo, da ni v čast pisatelju, tudi ni potrebno, ker tisti, ki se posvetijo duhovskemu poklicu, imajo za to postavljene odgojitelje in voditelje, vsled tega jim ni treba poduka od drugih ljudi, najmanj pa od pisateljev povesti.

Kako torej Šenoa piše o tej zadevi, navajamo nekaj vrstic: „Dok su ilovi lonci retoriku mladoga Ištvanica (bogoslovca) ad absurdum dovadjali, uvjeri se njegov prijatelj, da je prikladniji za magistra liepih znanosti i umjetnosti, neg za doktora svete teologije. Ne mislim ja ovdje „ideju absolutne ljepote“ njemačkih ejejpidlačara, već onu pratičku estetitu, kojoj u Hrvatskoj sila čestita predmeta imade. Svatko znade, da je to naš djevojački svijet. Ova estetička žica javila se dakako s početka same žmireć izpod martnoga pikača svakog četvrtka prilikom klerikuške šetnje, nu skoro se očitova činom i to veoma tragikomičkim.

Ferketić bio je zatečen na jednoj tancuški, kako se onda u Zagrebu maškarade zvale, gdje je u prilici živoga vraga njeku frajlicu veoma neteologički u liepe ustne cmoknuo, te je dobio zbog toga consilium abeundi t. j. bio je iztjeran.

A Ištvanic? I on je vidio, da zlatno sjeme njegove retorike u crnoj školi nepada u zemlju plodnicu, neg sve na kamen, i njemu se pričiniilo, da će mu zagrebačke djevojke i bukovačka kapljica bolje prejeti neg sveti oti i šeminarska juha. Pa kako se je Ferketić rad Ištvanica zapopio, tako se je Ištvanic rad Ferketića razpopio.“ (Turop. top. str. 9).

Povest „Prijan Lovro“ ima isti smoter, samo da je sklep še bolj tragičen. Lovro je zarad ljubezni zapustil semenišče, toda sreća mu ni bila mila, ni dosegel svojega ideala, ki je bil vzrok, da je spremenil svoj stan. Ko so mu vsi ideali, katere je iskal, splayali po vodi, si je prerazal vrat z britvijo. To povest je Šenoa pripovedoval neki gospi in jo potem vprašal: „Jeli to je junak romanu? Jest, odvrati mi udovica snuždena.“ (Prijan Lovro 225). Zares lep junak, zgled obupnosti! Ta vdova pa je

imela poseben okus o lepem in vzvišenem. — Isto nahajamo v povesti: „Ljepa Anka“ str. 231.

Po katerih pravilih je mogel pisatelj opravičiti ravnanje kapelana „Mladoga gospodina“ pri poroki grofa, ki je vgrabil hčer baronovo in jo sè silo odpeljal v svoj grad, ne moremo razumeti. V pojasnilo navajamo celi dogodek:

Grof (raptor) se zagovarja takole: „Zakoni vele, da sam otmičar (raptor), duša mi veli, da sam spasitelj: zakoni me svieta mogu osuditi, *ali vječni, istinski zakon srca odobrava moj čin*, a vas mile goste i prijatelje pozvah ovamo, da budete svjedoci moga čina, da dokažete svietu što je prava živa istina i zaklinjem Vas evo pred Bogom — — recite mi, jesam li pravo uradio, jesam li ogriješio dušu? Zaklinjem Vas, sudite mi sud!

Pravo, pravo! kličoše gostiu jedan glas“.

Gostje, mati in nevesta so odobravalii raptum, trebalo je še pridobiti duhovnika. Grof je poslal svoje ljudi v župnišče, kjer so nanagloma vgrabili duhovnika, ter ga pripeljali v grad. Ko ga je grof silil, da ju poroči, se je branil in razložil, da bo zakon neveljaven; na zadnje se je vender vdal, pa ne toliko iz strahu pred orožjem, ampak iz ozira ljudskega: „Ne bih Vas vjenčao, makar me izpržili kao svetoga Lovrinca, *da neznam, da ste pošteni i valjan čorjek* i Vaša zaručnica, da je *valjana i poštena*, da neznam, da su Vaši i njezini starci bili . . . budale — — stultisimis stultis stultiores! Za to Vam velim: Sram Vas bilo i neka Vas voda nosi. Bacite taj tudi samokres! Dajte brže prstenje, da Vas vjenčam, *a biskup i ban neka rade što im drago*. Mene ubiti neće, a čega bi se Vi bojali? Vi grof, velik gospodin? Samo gledajte, da bude matrimonium non solum ratum — sed etiam consumatum!“ (Mladi gospodin 190).

Res, da je to satira in da je pozneje sam kapelan pridobil očeta, da je privolil in odobril ta zakon, vender nadaljnje ravnanje duhovnikovo, njegova zadovoljnost, da jo grofa poročil, kakor beremo str. 191, se ne strinja sè svetimi dolžnostmi duhovnikovimi, kateri mora braniti postavne svete cerkve in ne odstopati od prave poti zarad zamere pri ljudeh. Če bi pisatelj omenil, da se je vdal samo iz strahu pred orožjem, bi se njegovo ravnanje še dalo opravičiti ali vsaj izgovarjati, toda tako se ne dá. Sploh značaj in obnašanje duhovnika Senoinega v tej povesti ni značaj duhovnika v duhu sv. cerkve, zlasti njegovo govorjenje se ne strinja z dolžnostmi tako vzvišenega poklica. Tako n. pr. na str. 206 pravi očetu nevestinemu: „Mene su ukrali po noći, da vjenčam mladog grofa sa Vašom gospodjicom kćerkom. I vjenčao sam ih hvala Bogu.

Vjenčali — vjenčali! proti zakonu griješna dušo.

Istina je proti zakonu, sed matrimonium est ratum et probabiliter consumatum.“

Zakrament sv. pokore rabiti kot primero ali podobo nedo-

voljene spolne ljubezni in vasovanja, mislimo, da ni dostojno; vendar tako beremo na str. 236 in 241 povesti „Liepa Anka.“

Kje je pisatelj pobral besede: „Ženitbe se sklapaju na nebu, veli sv. pismo,“ (Mladi gosp. 170) ne vemo.

Šenoa je „prosjavao svoje povesti svetinjom etičkih načela,“ vendar najdemo v njih trivijalnosti, celo *gnjili realizem*.

V povesti „Prosjak Luka“ beremo o pisarju Mikici, da je prišel po noči k ciganki, katera je bila sredstvo njegovih hudo-delnih naklepov.

„Potiše Kato! šapnu pisar pokazav rukom na spavajućeg ciganina, ne treba mi neg tebe.

Mene? Vidi! Vidi! Koje čudo! E da sam mlada, aj! aj! Ali — — — —.“ (st. 61).

Nadalje v povesti (Mladi gosp. str. 148) beremo: „A gledajte našega gospodina velikog župana. Oženio je trgovačku kćer. Prve godine ništa, druge godine ništa, treće godine puf! dvojke.“

„Ne, ničemo, da budemo živina, da se u naše kmetske utrobe mieša prokleta Tahova krv.“ (Selj. buna 327).

Alapić ljubi zakonsko ženo krčmarjevo. „Hvala Bogu, uzdahnu Gašo, publico politica obavih, sad idu privatissima. Sad sam tvoj, Jagice. I zagrli krmaricu.“ (Ib. 242).

„Vjera i Bog, da ti neodaje plemenito lice iz čije si niknuo loze, posumnjao bih, da ti je mati, zanosivši te, izdala ložnicu zakonitoga si muža.“ (Zlat. zlato 67).

Grešno občevanje Loličke zakonske žene s tremi drugimi osebami bi pisatelj laliko opustil, ker ni najmanj potrebno za spoznavanje značaja in življenja Tahijevega.

Glede ostudnega počenjanja istega nečloveškega grajščaka, katero se tako obširno opisuje na str. 279, 321—322, mislimo, da bi pisatelj bolje storil, ako tega ne bi niti omenjal. Naj bo dogodek resničen ali ne, tako opisovanje se ne more z nobene strani opravičevati. O drugih podobnih opisovanjih na str. 294, 297 iste povesti, na str. 85 v povesti „Turci idu“; str. 57 „Pruski kralj“; str. 101-102 „Zlatarovo zlato itd. nočemo pisati, naj čitatelj sam presodi, strinjajo li se taka opisovanja z namenom leposlovja.

Šenoa napačno ravna tudi v tem, ker ljubezen (spolno) večkrat mej mladimi, nedoraslimi ljudmi — toraj nedovoljeno — opisuje obširno in kar se dá zapeljivo in strastno. Za zgled samo nekaj vrstic:

„Bilo je djevojci, da će vojna popiti očima, a on nadnese svoju glavu nad njenu, spusti ju polagano, njegova usta dodirnuše se Angjelijine usne — prvi cjelov planu, dva srca zadržtaše živo, a lice Majke Božje nasmiešilo se, reč bi od radosti.“ (Kletva 174).

„Bojim se gotovo, da sam ljubeć te toliko, uvriedila svoga

angjela čuvara, *bojim se da je ljubomoran na te*. Prije mi se često pokazivao u onu, sad mi pokazuje sam samo tebe.“ (Ib. 176).

Primeri tudi str. 260, 262, i. t. d. i. t. d. iste povesti, „Do tri puta Bog pomaže“ in „Karamfil s plesnikova groba“, kjer opisuje ljubavne epizode iz lastne mladosti; n. pr.: „Nežin poljubac još mi je gorio ustnah.“ (Karamf. s pjesn. groba 43).

Slednjič hočemo omeniti še nekatere posamezne izraze, ki niso v čast ne narodu, ne leposlovju. To so preklinjevanja in zaklinjevanja. Takih izrazov je skoraj brez števila v povesti: „Prosjak Luka“, „Kletva“, pa tudi v drugih jih ne manjka. Da se slabe navade vkoreninjene v narodu smejo rabiti tudi v leposlovju z namenom, da se dokaže njih pogubnost in nedostojnost, ali da se narod od njih skuša odvaditi, to priznava vsak, vendar vse, kar se sliši iz ust prostega naroda, posebno neolikane besede, razširjati v leposlovnih knjigah brez opombe, brez vkora, mislimo, da ni prav ni lepo.

Taki stavki so n. pr. „Ne nosi me angjeo, ne nosi me vrag. Ako sam božji, lahak sam kao perce, a tebi torba puna. — *Ima hecala Bogu i vragu* jošte dosta milostivih glupaka na svietu.“ (Pros. Luka str. 5). „Pa onda vrag i tri“; „Vrag te posudio“; „Sretan put i pašuš k vragu.“ „Tko mu ga je dao? Vrag, vrag! Bog sigurno nije! Al se nedam, tako mi Kristusa nazarenskoga nedam se!“ „Ako je sreće naći ćemo ga, pak može i bez banka k svetom Petru ili k vragu“ (Ib.), i. t. d. i. t. d.

Brezpotrebna zaklinjevanja: „Svetca mi“; „Boga mi“; „Bog i duša; Broj ti svoje štuke i somove za rana, jer svetoga mi Bartola, mogla bi te voda odnieti.“ „Tako mi imena Isusova, Jaga mora moja biti.“ „Živoga mi Boga, svetoga mi Marka, tu se plete prokleta mreža.“ „Tako vam Boga“ i. t. d. in vsa enaka preklinjevanja in zaklinjevanja, ki kar mrgole v povestih: Kletva, Prosjak Luka, Čuvaj se senjske ruke, Mladi gospodin, Turci idu i. t. d. gotovo ne povišujejo lepote povestim.

Izrazi: „Maži si svoje papke sv. uljem, pa ćeš dobiti krila“ (Selj. buna 281); „moglo bi biti, te *bi turski konji Boga molili sred Zagreba*“ (Ib. 134). „Nisam koludrica, što triebi svetu krunicu, a misli na vraga“; „teži u postelji kao ranjeni Isus“ (Zlat. zlato str. 67; 234) in drugi enaki ne izražajo humorja, temuč zasmehujejo svete reči.

Sklep.

Pokazali smo solčno in senčno stran Šenoinih povesti, razodeli smo dobre in slabe lastnosti „nedotakljivega Senoe“; celopodobo prvaka hrvatskih pisateljev povesti si iz povedanega lahko čitatelj sam predstavi. Dodamo le nekoliko besedi. Gledamo li Šenoo pri luči: odseva nam njegovo versko prepričanje,

zadostno znanje sv. pisma, blago srce in namen, posebno pa živa domišljija, ker navadne, vsakdanje reči opisuje kot nekaj nenavadnega, nekaj vzvišenega, ker kaže v naravi in življenju človeškem božjo previdnost. Zraven tega omenimo lahko njegovo nesebično ljubezen domovine in naroda, kar najbolj povdarjajo njegovi častivci in ocenjevatelji.

Z ozirom na korist Šenoinih povesti smemo trditi, da se v njih — seveda *exceptis excipiendis* — nahaja marsikatero zrnco koristno za časno in večno življenje, mnogi lepi nauk in poduk, kakor tudi jasni zgledi krščanske pravičnosti. Toda ako se bero povesti — kar velja posebno o mladini — za kratek čas, ako se iščejo v njih samo ljubavni prizori, potem se ne zapazi, kar vzbuja strasti. V nekaterih povestih, kakor smo omenili, se preveč očitno razodeva živinska strast in druge podlosti zgubljenega človeka, zaradi tega *niso za mladino*. — V drugih povestih pa prevaguje lepota in kar je slabega, je tako skrito, da se mej branjem ne zapazi; vsled tega nismo hoteli vsega na zvon obešati, da ne bomo komu kamen spodtikljeja. Največ nazorov je pa nejasnih ali dvomljivih, tako da se dajo razlagati, kakor komu bolj vgaja. —

Hi koncu še nekaj o namenu tega spisa. Nismo namerjavali nikogar žaliti, tude ne pobijati mišljenja tistih ocenjevateljev Šenoinih, ki so sodili Senoo z *jezikoslovnega*, ne pa z *verskega ali moralnega stališča*, ker v tem se popolnoma strinjamo. Ker pa nekateri pisatelji menijo, da tudi s te strani ni mogoče Šenoi ničesar očitati, smo z navedenimi slabostmi dokazali nasprotno. Seveda: Senoa je bil in bo vedno najbolj priljubljen pisatelj povesti, zaradi tega bi bila vsaka tudi prijazna beseda brezvspešna, česa ni treba ali se ne bi smelo dajati mladini. Poglaviten namen naš je bil: pokazati mlajšim pisateljem, ki so si vzeli za zgled Senoo, da *ne smejo vsega posnemati*. „Nije dosta učiti i učiti — Već je treba znati i lučiti“. — Želimo pa, da bi posnemali Senoo v dobrih lastnostih, zdravih nazorih, potem bodo vzbujali v narodu ne samo občudovanja vredno ljubezen in požrtvovalnost za domovino in narod, katere so krasile njegove pradede, marveč bodo tudi vtrjevali vero, katera je bila njegovim prednikom največa svetinja. — Ko bo pa „Matica Hrvatska“ začela izdajati še druge izvirne in predstavljene spise Šenoina, prosimo jo, naj izdaje *izbrane*, ne samo *zbrane* spise. „Učvrstiti vjeru, moral u narodu, to će biti najbolje jamstvo za napredak“. (Rudjer Benghi).

P. E. J.

Vničeno življenje.

Iz zapisnikov ponesrečenega študenta.

„Bog ga je sodil“, tako mi je ponavljal prijatelj, ko sva se na večer vračala v mesto od pogreba. „Koliko bi lahko koristil domovini!“ Umrl je!

Jaz sem se z njim seznanil še le dve leti pred smrtjo. Začel je bil vže hirati. Večkrat se mi je pritožil: „Leta me tlačijo. Pohaja mi sapa. Jaz ne bom živel. Doživel sem preveč. Želim se odpočiti v grobu. Bodi mi Bog milostljiv!“

Zadnje dni enkrat sem sedel ob njegovi postelji.

„Se nekaj bi imel — začne — nekaj bi Ti imel izročiti.“

Dà mi majhen ključ in mi veli odpreti miznico. Iz miznice privlečem zaboj zapisnih knjižic pa več drugih listov, ki so bili nemarno razmetani po miznici.

„To Ti izročam. Ako se Ti zdi, vredi te listine pa porabi jih, kakor bolje znaš. Morda bi koga mikaio, zvedeti kaj iz mojega življenja. Ne priželel bi takega življenja svojemu najhujšemu neprijatelju. Pa podučljivo je. Pil sem iz vseh studentev, katere naš vek odpira po idealih in sreči hlepečemu mlademu človeku. Kar boš tu našel zapisanega, je čista, nepretirana resnica. Zgodilo se je vse prav tako. Pri mnogih dogodkih najdeš zapisano ime, kraj in dan . . . Vdušilo me je. Jaz umrem . . .“

In umrl je.

Jaz pa sem imel nekaj dnij dela, preden sem one listine razbral in celotno vredil. Rajnik mi ni rad govoril o svoji preteklosti, do tedaj mi je bila zavita v temo. Zdaj pa mi je iz teh listin kakor iz groba vstal, cel, kakor je živel. Dà, zdaj mi je razločno govorila vsaka grba njegovega obraza. Želel bi si bil, še enkrat živemu pogledati v obličje . . .

V naslednjem podajem mlademu svetu, ki drvi za življenjskimi vzori in uživanjem, glavne dogodke iz njegovega tako rano preminolega življenja. Učimo se iz tega, *kako nevsmljeno naš vek uničuje mlade, nadepolne eksistence*. Bil je morda tudi sam prerahlega srca, prevzemal ga je čut — a razum je prihajal navadno prepozno. Znabiti je bilo deloma tudi to njegova nesreča. Naj mu nihče ne sledi.

Nisem hotel ničesar dodati niti popraviti. Le prvi del: zgodovino njegovih otroških let in dijaškega življenja do vseučilišča — sem sam vredil po podatkih, kakor sem jih našel raztresene po raznih listkih. Listke hranim pri sebi. Pozneje pa, začeniši z vseučiliščem, je on sam opisal svoje življenje z not-

ranjimi in zunanji boji. Tej avtobijografiji je dal obliko samogovorov, katero sem tudi jaz posnemal pri sestavljanju prvega dela. Govori naj sam, kakor je v življenji mislil in čutil . . .

* * *

Porodil sem se v slovenski vasi K. Zavesti, da sem Slovenec, nisem izgubil nikoli. Da, ljubil sem domovino tem gorečiše, čim bolj sem jo videl pozabljeno, zaničevano. In kako bi je ne ljubil? Dala mi je tako skrbne, ljubeznjive roditelje. Oče je bil resen mož; ne spominjam se, da bi ga bil videl kedaj smejeti se. Mislil bi kedo, da je imel neobčutljivo srce. O ne! Slovenski oče ima do otrok malo besedij in tudi te so okorne, puste. Po zunanjem bi sodil, da je mrzel, a notri mu bije gorko srce, tem gorkeje, čim manj oddaje gorkoto na zunaj. Kolikokrat, ko je o nas otrocih zvedel kaj dobrega, mu je solza porosila oko! Bila je plemenita, ne iz slepe čutnosti, ampak iz duhovne ljubezni izvirajoča solza!

Kaj bi rekel o materi? Bila je vzor skrbne, krščanske matere. Kako strastno sem jo ljubil! Kot otrok sem najraje z njo hodil v cerkev. Vsako leto, ko je na veliko soboto spekla bel kruh in potice za praznike in je kuhinjsko posodo olikala, se je na večer opravila obiskat Božji grob. Vsakokrat sem se ji pridružil. Klečala sva pred Božjim razpelom v cerkvi in poljubljala Odrešenikove rane. V tem se je oglasilo velikonočno zvonjenje. Kako srečen sem bil! Ko sva se pa domov vračala iz cerkve, je vsahajala izza gore s polnim licem velikonočna luna. Tako so se eno za drugim vrstila ona prva leta. Nisem mislil, da na tem svetu boše kedaj drugače. Pa prišlo je kmalu drugače.

Bilo nas je več bratov. Mene so odločili za šolo. Na vseh duš dan me je peljal oče prvokrat v mesto, kjer sem se pilil in likal od najnižjega razreda c. kr. vadnice do zrelostnega izpita — vsega skupaj dvanajst let.

Ne more mi iz spomina moja prva gospodinja; pravili so ji „šjora Tonina“; gospodarju so pa lajali z nič prav lepim imenom „sapr . . . Šjora Tonina je skrbela za dušo in telo svojih rejencev. Zvečer smo se vsi zbirali okol ognjišča moliti rožni venec. Po angelskem češčenju so se hišna vrata zaprla, ključ je pa zlezel v žep šjore Tonine. Dokler smo bili otroci, se nam je vse to zdelo prav in naravno.

Počasi smo pa odrasli, hlače so se nam krajšale in ožile na vse strani. Tedaj smo pa začeli marsikaj tuhtati, mej drugim tudi: ali je neobhodno potrebno, da se ključ hišnih vrat vsak večer tako neločljivo priraste žepa šjore Tonine?! To nam ni moglo v modre glave. Skušali smo šjoro Tonino premotiti, da bi od časa do časa ključ prepustila nam. A ona ni hotela tega niti slišati. Nam pa so začele rojiti po glavi maščevalne misli; od

tedaj nas šjora Tonina ni več videla okol ognjišča k rožnemu vencu.

Imel sem takrat petnajst let; bil sem v četrti latinski. Tedaj so me začele obhajati čudne misli; postajal sem nemiren, sam se sabo nezadovoljen, kakor bi mi kaj manjkalo. Tiste čase smo prvokrat v šoli slišali govoriti o Prešernu: „Vsak omikan Slovenec bi ga moral znati na pamet!“ Prvi goldinar, ki sem ga dobil od očeta, je šel za „poezije Prešernove“. Hlastno sem odprl knjigo in naletel na „Mornarja“.

Od takrat sem se zdel sam sebi ves drug; bilo mi je, kakor bi me bila obsela demonska moč. Ne da bi mi bilo jasno, kaj pomenijo besede „Mornarjeve“ — a globoko v srce so se mi zasadile . . . . Ponavljal sem jih na vsako stopinjo, deklamoval jih v sanjah. Takrat smo dobili na gimnazij novega ravnatelja. Kakor je navada mej dijaki, smo tudi mi ugibali, ali in v katerem smislu se bo z novim ravnateljem uvedla kaka prememba v gimnazijski disciplini. Vže od začetka smo zapazili, da novi ravnatelj ne pride nikedar v cerkev nego za cesarjev god. Skušali so ga nekateri dijaki posnemati, začeli so izostajati ob nedeljah od maše — a skupili so jo drago! Govorilo se je tudi, da se je nekje izrazil v zmislu darvinističnih nauk; drugi so celo hoteli vedeti, da je vpisan v prostožidarsko ložo v mestu I . . . .

Vender nekaj nam je posebno vgapalo, kar smo slišali o njegovih pedagoških nazorih. Vže prvi mesec se je zaneslo v dijaške kroge, da novi vodja se strogo drži načela: profesor poznaj dijaka le v šoli; kaj vganja zunaj šole, mu nima biti mar! Dà, pravili so celo, da je profesorja, ki je tožil nekega dijaka radi ponočnega postopanja, ostro zavrnil ter enkrat za vselej prepovedal vsako ogovarjanje dijaške časti! Dijaki so začeli koj izkoriščati pedagoški nazor novega ravnatelja.

A šjora Tonina ni bila dovzetna za enake nazore; vsak večer ji je ključ romal v žep. Meni je čedalje tesneje prihajalo pod njeno vlado. Slednjič, ne da bi naznanil očetu, me kar ni bilo nazaj k šjori Tonini, poiskal sem si bil drugega stanovanja.

Prvi pogoj, ki mi ga je morala nova gospodinja izpolniti, je bila slovesna obljuba, da bom užival popolno prostost po dnevi in po noči — prav tako, kakor se zлага s pedagoškimi nazori ravnateljevimi!

Pričelo se je za me fletno življenje. Sploh se je mej dijaki govorilo, da je napočila nova, zlata doba. Nekega dne, ko pridemo zjutraj v gimnazijsko poslopje, najdemo na črni deski „vabilo k plesnim vajam“, katero je s posebnim dovoljenjem in podpisom ravnateljevim pribil neki plesni učitelj. Tedaj smo se po dvakrat na teden pridno shajali v plesalni dvorani. Kazali smo za ples posebno nadarjenost, tako da se je naš mojster kar čudil. Tudi gosdodičine so imele svoje plesne vaje. Dva meseca potem — pust je šel h koncu — se je priredila plesna veselica,

s posebnim dovoljenjem. Ravnatelj sam nas je počastil s svojo navzočnostjo. Kmalu je „stari“ odšel — mi mladi pa smo rajali do ranega jutra sami: mi in „one“! Zjutraj smo prišli v šolo vkrvavljenih očíj, vsak s svojim šopkom, ki ga je vsakemu „njegova“ pripela na prsi. Sicer pa nismo nikedar več vprašali dovoljenja za ples — saj smo dobro vedeli, kak pedagogički nazor je obveljal na gimnaziji; vedeli smo tudi, da nas nihče ne sme tožiti! Edina skrb nam je bila, da bi ne prišli navskriž s polietjo

Tiste čase smo veliko brali — v šoli in doma. Koliko je name vplivalo čitanje! Imeli smo za šolsko rabo nemško berilo Eggerjevo.¹⁾ Brali smo iz njega cele ure; le tu pa tam je profesor kaj pripomnil. Mi smo njegove opazke požirali. Vtisi, ki sem jih prejemal v onih urah, so bili neizbrisljivi, vsodni. V berilu smo imeli odlomke iz nemških pisateljev; mej drugim Vossovo pesen, kjer se smešijo odpustki in katoliško verstvo. Pri branji te pesni se je vprvič mogočno zmajala moja verska misel.

Mej drugimi sestavki se je nahajal tudi odlomek iz Herderjevih pisem „za povspeshevanje človečnosti.“ Mi nismo glavne misli razumeli; a profesor nam je kaj navdušeno pojasnjeval, da ona družba plemenitih človekoljubov, o katerih govori pisatelj, so prostozidarji. Ravno tako smo slišali od drugega gospoda, kako se je prostozidarsko društvo v srednjem veku izcimilo iz stavbarskih zadrug, kako deluje *v občen blagor človeštva* in, ako ravno se nahajajo mej njimi kakor v vseh stanovih skrajnosti, je društvo vendar *pošteno*, tako da ne vé, zakaj jih nekateri imajo v želodcu. V šoli sem se vprvič seznanil z masonstvom in se začel zanje ogrevati.

Ne sicer, kakor bi bile te reči v šoli vsak dan na dnevnem redu! Večina profesorjev so bili resniši in se vsaj niso dotikali stvari, ki niso spadale v njih stroko. Vendar je vse več ali manj pripomoglo k temu, da se je versko čustvo v nas čedalje bolj ohlajalo. V najboljšem slučaju se je o Kristusu, o krščanstvu, o cerkvi molčalo. Krščanstvo se je preziralo kot faktor, ki nima z vedo in šolo nič opraviti. Tako je prišlo v višjih razredih v modo, da so se profesorji in dijaki skrbno izogibali vsega, kar bi spominjalo na vero. Strogo se je grajalo, ako se je kedo toliko spozabil, da je povdarjal z besedo ali v pismu svoje katoliško stališče nasproti drugim verstvom. Nikedar ne bom zabil, koliko jih je moral neki moj součenec preslišati — ko mu je v nalogi izpod peresa ušel stavek izražajoč misel, da je katoliška vera edino prava!

Zanimivo je tudi zvedeti, česa smo se učili pri psihologiji.

¹⁾ Deutsches Lehr- und Lesebuch v. Dr. Al. Egger.

Izpovedam, da me je ravno psihologija napeljala — k materializmu. Ne le, da je šolska knjiga sama tajila prostost volje, da je obujala dvome o duhovnosti in neumrljivosti duše, češ, kaj takega se ne dá izvestno dokazati — ampak tudi profesor sam nas je v tem potrjeval, kajti po njegovi razlagi je materialistiški monizem oni nazor, ki ima záse največ znanstvenih razlogov!

Imeli smo tista leta na gimnaziji dvoje ali troje profesorjev, kateri so, kakor se je zdelo, sistematično delali na to, da bi v nas zatrli versko misel. Učil sem se sè strastno pridnostjo posebno zgodovine. Zato sem se dotičnemu profesorju v kratkem priljubil; to je mogočno vplivalo na moj duševni razvoj. Profesor je bil odločen racijonalist; a vsaka njegova beseda, je bila zame evangelij. Njegova strastnost ga je tako slepila, da je večkrat zgodovinsko resnico žrtvoval osebnim predsodkom. Marsikaj je trdil, kar sem pozneje spoznal za zgodovinsko laž; ali vender so se nazori, ki nam jih je vcepljal sè svojim predavanjem, tako globoko zasadili v mojo dušo, da so pozneje določevali vse mišljenje.

Posebno rad je oberal papeže, da bi nam s papeštvom prigabil cerkev in vero. Jaz sem njegove razloge večinoma stenografoval. V naslednjem navedem nekoliko dotičnih odlomkov — zveste po stenografičnih zapiskih. V šesti šoli nam je o postanku papeštva (dné 16. febr. 18..) govoril tako-le: „Postanek papeške oblasti in nje važnost posebno za frankovsko državo. V prvih štirih stoletjih se je bila katoliška cerkev osnovala. Nastale so škofije in nadškofije. V 4. stoletji je rimski škof užival višjo veljavo kot drugi. K temu je posebno pripomogel 1. njegov sedež, ker Rim je bil središče krščanskega sveta. Ko se je obhajala neka sinoda (ni povedal, kje, niti kedaj), se je sklenilo, da se mora v vseh verskih zadevah obrniti na škofa v Rimu: kar on reče, mora biti odločilno; 2. njih (papežev) postopanje v verskih in političnih rečeh n. pr. Leonovo proti Atili, Ivana I. proti Teodoriku itd.“

V istem VI. razredu sem (1. maja 18..) slišal o Friderika I. razporu s papežem: „Ko je bil Hadrijan IV. l. 1159 umrl, ste se pri papeževi volitvi osnovali dve stranki, ena nemška in druga protinemška. Pri volitvi so se spoprijeli s 'pestmi. Ko je en papež bil ogrnil škrlatnik, mu ga je drugi potegnil z rame.“

Sploh ko je imenoval kakega papeža ali omenil kako dogodbo v tesni zvezi s katoliško cerkvijo, je večkrat njegove besede spremljal ciničen posmeh: „Glejte, to je storil sv. oče!“ Potem pa se je porogljivo zakrohotal: Hi, hi, hi! — in vsa šola se je za njim porogala. On pa je pomenljivo gledal po šoli, in neljubo bi mu bilo, ako bi se kedo ne zmenil za njegovo ironijo. Na zadnje je pa vzdignil prst ter z lahno zapovedujočim „psst“ napravil mir!

Moram izpovedati, da se mi je papeštvo v kratkem pri-

studilo; pa od tedaj nisem tudi nikedar več vzel v roko knjige katoliškega pisatelja, najmanj zgodovinarja. Katoličani so mi veljali za omejene zaslepljence, kateri ne morejo in ne smejo govoriti resnice!

Neki drug profesor je ravno tako kaj rad prodajal svoje radikalne nazore. Meseca novembra 18... se je bil neki dijak vstrelil, a on ga je pri naslednji uri pred učenci poveličeval: „Pokazal je, da je bil hraber dečko; to ni vsakedo. Da bi ne bil prisiljen vstopiti v bogoslovje, je storil to iz prenagljenosti in razdraženosti. Marisikomu dopade svet, solnce in zraven še ljubica bolj kot bogoslovnica“.

Tudi dvoboj je zagovarjal pred nami: „Kako naj bi sicer rešili svojo čast? Kedor noče dvoboja, naj si mesto orožja obesi žlico!“ Seveda ni zabil konec ure pristaviti: „Sicer naj pa vse to ostane mej štirimi židovi tu v naši sredi.“

Mi smo te nauke dejanski izvrševali. Zgodilo se je, da je osmošolec sedmošolcu napovedal dvoboj radi plesalk. Tudi se je tiste čase na gimnaziji zasnoval neki tako zvani „borilni klub“. Namen mu je bil, da bi se dijaki vadili v borenji, seveda za pozneje „menzure“ ali slučajne dvoboje. Udom je bilo naloženo, za razžaljenje tirjati „vitezkega zadoščenja“ (dvoboja); član borilnega kluba, ki je bil pozvan na dvoboj, pa bi ga ne bil sprejel, je postal brezčasten in se je izključil. Število borilcev je bilo znatno.

Česar ni storila šola, se je dopolnilo zunaj šole. Sploh se je tistih let polotila dijaštva posebna bralna manija. Z berilom smo se pa zalagali največ iz posojilne knjižnice, ki se je bila malo prej odprla v mestu. V obilnem številu smo se vanjo vpisavali. Vedeli smo, da to vgaja ravnatelju. Ena izmed prvih knjig, ki sem si jo izposodil, je bilo „Jezusovo življenje“ od Renana. Hlastno sem jo prečital. Zadušila je v meni zadnjo iskro verske misli. Vedel sem sicer, da sem se s tem iz cerkve izobčil — a to me ni najmanj ganilo; saj smo v šoli večkrat slišali se rogati cerkvenim anatemom in strelam! Renanova misel mi je segla globoko v um in srce; po nji še le, tako sem mislil, sem prišel do pravega, nepokvarjenega krščanstva — brez dogem in obredov. Jezusa Kristusa sem začel občudovati in častiti kot najplemenitišega — človeka! Do solz so me ganile Renanove besede, s katerimi k sklepu proslavlja Jezusov spomin. Zdel sem se samemu sebi bolj verski, bolj krščanski ko prej!

Kot posebnost omenim še, da sem se tisto dobo seznanil s Schopenhauerjem. Bilo je konec šolskega leta in prosil sem profesorja, naj bi mi dal za počitnice kako filozofično delo, kajti odkar nisem več veroval, sem začutil potrebo po filozofiji. Da mi je Schopenhauerja. Ta je dokončal delo verske negacije v moji duši. Dasi se nisem mogel ogreti za njegovo mračno nazi-

ranje, mi je vendar njegova cinična pisava le še bolj ogrdila krščanstvo.

Nisem bil pa kot brezverec nikakor osamljen. Šola in berilo sta obrajala obilen sad. Drugi dijaki niso bili nič boljši od mene. Dà, mnogi so se očitno izrekli za ateizem. Nekateri so tudi imeli svoje posebne govorce, katere so v družbi večkrat ponavljali kot nekaka gesla svoje brezvernosti. Nekaj takih sem si zapisal. Eden: „Jaz kot odločen materijalist verskih neumnosti ne morem verovati“. Drug: „Če crknem, pa crknem! kaj pa če se vstrelim? Bom poginil kakor pes, saj drugega tako nič ni.“ Zopet drug: „Kako so naši stari bili neumni, ker so mislili, da je res Bog!“ Četrty: „Ako je Bog, naj se jaz zdaj precej v zemljo vderem; vidite — nisem se vdrl: tedaj ni Boga!“ Peti: „Jaz sem bral materijalistične knjige in sem dobil vse drugačne pojme, da se ne more nič več verovati, kar kateheti ali farji pripovedujejo.“

Lehko si potemtakem predstavljate, kake misli so nas obhajale v šoli — pri verski uri! Stalo nas je veliko truda, da smo se zdržavali krohota, ko nam je dotični profesor iz „sv. pisma“ dokazoval in razlagal verske „resnice“, kakor: da je Bog eden v treh osebah, da je duša neumrljiva, da so nebesa, pekel, sodba itd.! Ko se nismo vže mogli več premagavati, smo se začeli pomenljivo spogledavati, drugi so pokašljavali. Sicer smo se pa verstvo pridno učili, ker nam je bilo do dobrega reda v spričevalu, tako da je profesor ravno o največjih brezvercih vedno obdržal najboljše mnenje!

Kaj pa še le, ko nam je v razred došlo povelje, da moramo — k spovedi! Hodili smo — oddajat listek; a marsikedo je spovedniku kar naravnost izjavil, da nima nobene vere! Nekedo je hodil tudi za druge k spovedi, ako so mu plačali. . . Dà, videl si take celó pri obhajilu. Jaz pa kaj takega nisem storil nikoli, ker se mi je zdelo nepošteno, hliniti vero, katere nisem imel.

Slednjič sem dokončal gimnazij; zrelostni izpit je venčal moje gimnazijske študije. Poslovili smo se od profesorjev. Razrednik nam je dal na pot v življenje to-le epikurejsko pravilo: „Uživajte svet; a uživajte ga zmerno in previdno, da ga boste mogli dolgo uživati.“

Počitnice po maturi sem prebil doma pri stariših. V dveh letih — kako so se spremenili moji nazori! Doma je bilo vse pri starem. Ob nedeljah se je vršila božja služba, zvečer se je, kakor nekada, skupno v družini molil rožni venec; k sklepu je oče zapel pobožno pesem, kitico, ki je obsegala osem vrst. Moja mati je cele ure premolila z molitveno knjigo ali rožnim vencem v rokah. Molila je takrat največ zame. Jaz pa nisem bil več prejšnji. Kmetsko ljudstvo in moji lastni ljudje so se mi zdeli pomilovanja vredni bedaki! In vendar sem se moral vesti, ka-

kor bi bil še vedno istih misli z njimi! Nisem hotel materi kazati svojega brezverstva, kajti vedel sem, kako bi ji ogrenil življenje. Proti lastni volji sem pobožnost — hlinil.

Pa kmalu sem na katoliškem bogoslužji iztaknil dobro lastnost, kar mi je omogočilo, krščanstvo vsaj v nekem oziru občudovati. Bilo je neko nedeljo meseca septembra. Pri domači cerkvi je bilo tisti dan posvečevanje, velik shod. Cerkev in vas ste se praznično oblekli; pritrkovanje zvonov je povišavalo slovesnost. Po maši se je po vasi pomikala sijajna procesija. V belo oblečene, sè svežim cvetjem ovenčane deklice so dve po dve stopale pred kipom Matere Božje. Priprosto domače petje, vonjava po poti potrošenih cvetic in izopa, puht kadila — vse to je delalo prizor tako poetičen, da so se mi ustna uže zbirala k molitvi; skorej bi bil zopet postal veren! Zamaknil sem se v ona prva otroška leta, ko mi je bila molitev tako sladka. Okusil sem zopet rajski užitek, ki ga človeškemu srcu napravlja nedolžna vest in priprosta vera. Toda kmalu sem se zdramil iz teh prijetnih sanj in povrnil se k zdravi razumnosti. Ali od tedaj sem o krščanstvu mileje sodil: občudoval sem njegovo poezijo. Hotel sem zopet postati kristjan, a moje krščanstvo je imelo odslej biti krščanstvo srca, krščanstvo krepkega, gorkega čustva.

Poezija in lepa umetnost — to boji vir, iz katerega se zopet napije moja tako žejna, prazna duša! Pač, odkar ni bilo Boga v mojem srcu, odkar je molitev usahnila na mojem jeziku, se mi je zdelo, da nečesar pogrešam: srce je bilo prazno, nesrečno. Čedalje bolj sem spoznaval, da človek ne zadošča sam sebi, da mora imeti nekaj zunaj sebe, česar se oklepa, na kar prenaša svoje čute in vzore. In to boji odslej meni — lepa umetnija. Lepa umetnija — moja vera, moja ljubezen, moje vse!

Snoval sem si načrte, za bližnjo prihodnost: Na Dunaj pojdem študirat postavo. Dunaj je metropola lepih umetnij. Tu hočem poleg stroge vede gojiti poezijo. Dokončavši studije se pa povrnem v domovino, kjer bom neumorno deloval za oliko narodovo, za njegove ideale!

Šimonov.

Časopis.

„Časopis“ je ta pot kratek; kajti iz poslednjih treh mesecev imamo zabeležiti le malo, kar bi bilo načelne važnosti. Reči se razvijajo naprej v smeri, kakor smo vže zadnjič opisali.

V obče moramo konstatovati, da proces ločitve mej duhovi naglo napreduje. Srednje stranke povsod ginejo. Omenimo pred

vsem Belgijo. Dne 17. novembra so v Belgiji volili v občinska zastopstva. Stiri petine vseh občin so volile katoliške zastopnike. Nasprotniki so dobili le eno petino. A nasprotniki niso več liberalci, kateri so popolnoma propadli, ampak — socialisti. Vsled teh volitev je liberalna stranka v občinskih zastopstvih zlezla na neznamenito manjšino — *quantité négligeable*. Za njih dedščino se tržeti dve radikalni stranki — katoliška in socialistična. Na ti pride zdaj vprašanje, katera bo zmagala: Kristus ali Beljal?

Tudi v Franciji se eno ministerstvo umika drugemu; a vsako poslednje je radikalniše od prejšnjega. Le žal, da tudi katoličani enako z nasprotniki ne napredujejo v katoliškem radikalizmu. Molijo sicer dosti, a premalo *delajo*, premalo izvršujejo v dejanji modre nasvete Leona XIII. Zopet bo revolucija palmila Francijo v neizmerno zlo. Ta čas se bliža.

V Nemčiji čedalje bolj umira *ortodoksno protestantstvo*; razjeda je logična sila racijonalizma. O tem tožijo protestantje sami. Nedavno se je na luteranskem shodu za brandenburško provincijo predsednik izrekel tako le: „Moderno bogoslovje je antikristjanska svetovna sila prve vrste. Biblična kritika razdeva sveto pismo, dela se na to, da bi se ljudstvu yzela Božja beseda. Spodkopava se temelj vere; gre se za to, da bi se odpravila vera. To bogoslovje se polasčuje učnih stolice, propovednic, krščanskega sveta“. Da, isti shod je sè žalostjo konstatoval, da na večini evageljsko-bogoslovskih fakultet v Prusiji velik del profesorjev ne uči več v smislu luterske ali reformirane veroizpovedi javno priznane cerkve; niti izpoznavajo več „apostolske vere“ (simbola); mnogi celó predavajo nauke, kateri so v nasprotji z osnovnimi resnicami krščanstva.

Tem bolj se pa nasproti razpadajočemu luteranstvu vjačuje *socijalna demokracija*. Nemški cesar je sicer napovedal socijalistom nekako križarsko vojsko. Pa ti so se cesarskim grožnjam krepko odzvali na letnem shodu, ki so ga obhajali dne 4. okt. v Vratislaviji. Vlada je začela razpuščati eno socialistično društvo za drugim, dokler ni zatrla vseh. Slednjič se je moral raziti še osrednji socialistični odbor. Zato so vodstvo nemških socialistov prevzeli socijalno-demokratični državni poslanci, ki so kot taki ne-dotakljevi. Nemška vlada je s tem policijskim zatiranjem zopet naredila luknjo v vcdó. Dosegla je, da so se doslej needine stranke socijalnih demokratov zedinile v skupno obrambo. Socijalizem se je le še bolj ojačil. Ideje se ne dajo zatreti z materijalno silo; kedor to skuša, se vara in doseže ravno nasprotno. Ideje se dajo pobijati z idejami. Socijalistični tok se ne dá zaježiti nego le s krepko, odločno propagando katoliške ideje.

Mej anglosaškim plemenom čedalje bolj prodira katoliška misel. Nedavno se je oglasil stari državnik *Gladston* v nekem pismu, da zedinjenje krščanskih narodov je najveličastniša ideja

ob koncu stoletja; s tem zedinjenjem se bo storil velik korak v napredku vesoljnega človeštva, narodi se bodo pobratili, verski dvomi se bodo rešili in duhovi pomirili. Katoliški letopis angleške cerkve poroča, da biva danes v Angliji sami, brez Irske in drugih pokrajin, vže 1½ milijon katoličanov.

Tudi v **Ameriki** raste vglad katoliške cerkve. Nedavno se je na katoliškem vseučilišču v Washingtonu ustanovila filozofična fakulteta; odprli so jo tudi indijanskim zamorcem. Ta čin je sv. Očeta Leona močno razveselil, a še bolj ga je veselilo, da je vse časopisje američansko, brez razlike strank, o tej priliki slavo pisalo katoliški cerkvi katera z isto ljubeznijo objema vse narode.

Evropa izgublja hegemonijo, bodočnost je Amerike, kajti ta se klanja Bogu, v tem ko ga Evropa zapušča. O novem letu so Amerikanci po stari navadi obhajali tako zvano „hvaležnico“, praznik, ko so se Bogu zahvalili za lani prijete dobrote. Ta praznik ni cerkven, ampak političen; a ravno zato nam najbolj priča, koliko se v Ameriki vpoštevata verski moment tudi v javnem življenju, od posvetnih oblastnikov. Predsednik Zedinjenih držav se ni sramoval v manifestu, ki ga je izdal o tej priliki, izpovedati svojo živo vero v Boga s temi-le besedami: „Dobrota vse-mogočnega Boga, ki se je skazovala preteklo leto američanskemu ljudstvu, zahteva odkritosrčno priznanje in ponižno hvaležnost. . . . Ta dan opustimo svoja navadna opravila, in združimo se v svetiščih, da se zahvalimo Daritelju vsakega dobrega in popolnega daru. . . . Zahvaljujoč se mu, prosimo Gospoda, da bi k sebi vodil srce našega ljudstva, da bi nas ne zapustil, da bi nam še dalje naklanjal svojo milost in skrb, da bi nas navdahnil z duhom pravičnosti in kreposti, da bi v nas ohranil domevinsko ljubezen svobodnih vstanov. Ta dan spomnimo se posebej ubožnih in potrebnih ljudi, izkazujoč odkritosrčnost svoje hvaležnosti z deli krščanske ljubezni.“

Tako je stopila Amerika v novo leto — in Evropa? Sè samimi škandali, ki pričajo kako gnjilo je vse v njenem drobu! V Italiji so v parlamentu zopet po rokah valjali vmazano perilo Giolittijevega vprašanja, v Franciji je oživila panamska zadeva, poleg tega se dan na dan razkrivajo nove sleparije; na Španjskem v Madridu tožijo mestno vpravo radi prevestnega gospodarstva z občinskim premoženjem; Srbijo in Bolgarijo izsesavajo brezvestni ministri in ljudski tribuni; Avstriji in Ogerski izpivajo židovske pijavke srčno kri! Bog ve, kaj prinese še le bodočnost na dan!

To je sedanja Evropa!

Evropa stoji na ognjeniku; po njenem drobu razrivajo revolucionarne sile, ki si jih je sama vzgojila. Položaj je negotov; danes ne vemo, kaj nam prinese jutrajšnji dan. Vsak teden se govori o novih zvezah mej velevlastni. Ena vlast drugi ne zaupa,

ker vse vedo, da je v politiki vže davno obveljalo lokavstvo in hinavščina. Nič ne moremo prerokovati, kako se bo konečno sestavila politična konstelacija. Govori se celó o zvezi Nemčije s Francijo pa Rusije s Turčijo! Le eno je gotovo: Evropa ima slabo vest, ona čuti, da visi nad njo Damoklov meč; Božji prst ji piše sodbo: mane-tekkel-fares. Sodba se bliža. Pravična sodba! Kajti stara grešnica ima na vesti oropanje svete cerkve in papeštva, ima na vesti nebroj nedolžnih otrok in mladeničev, katere siloma poganja v svoje brezverske šole, da jim zadušuje verski čut, ima na vesti milijarde vgrabljenega cerkvenega premoženja! Zavrgla je Jezusa Kristusa in njegov evangelij, a sprejela je preroke Antikristove; cerkev je vklenila v okove, a prostost dala Luciferjevi loži. Bogovi, katere je molila, naj jo rešijo!

Naša Evropa je z lučjo Kristusovega evangelja izgubila zavest krščanskega dostojanstva, ugasnilo je v nji vsako čustvo prayice in ljubezni. Priča temu je najbolj tako zvano *armensko vprašanje*. To vprašanje je res „veliki škandal človeštva“. Našim potomcem se bo zdelo nemogoče, kako je stara Evropa 19. veka tako hladno in mirno gledala mesarsko klanje stotisoč kristjanov. Ako se pomisli, v kako kratkem času se je to mesarjenje izvršilo, morebiti ne bomo našli enakega vzgleda v vsej zgodovini. In to se je zgodilo ob solncu moderne omike in napredka!) Pa ta Evropa se ponaša z nauki one revolucije, ki si je na zastavo zapisala „bratstvo“, fraternité! No, ko bi kje *enega samega Žida* tako nevmiljeno zaklali, kakor so Turki poklali *stotisoč krščanskih* Armencev, bi zagnalo evropsko časopisje krik in vrišč od enega konca do drugega, vsa diplomacija bi bila na nogah, in hitro bi se stvarjala internacionalna vprašanja!

Ne — nekedo vender ima še gorko srce za zatirani narod armenski — sv. Oče Leon XIII. V svojem ogovoru na kardinalne dne 29. nov. je papež krščanski svet opozoril na ubogo Armenijo. To je edina odkritosrčna, iz najčistejše ljubezni izvirajoča, velikodušna beseda, ki se je slišala za zatirani narod. Ko prejde vihar, se bodo Armenci s hvaležnim srcem spominjali očetovske ljubezni papeževe, kateri, sam jétnik, jim ne more drugače priti na pomoč nego da z apostolsko besedo kroti besneče sovražne sile in Evropo opomina njenih krščanskih dolžnostij.

Poglejmo v domačo hišo. V naši **Avstriji** smo v zadnjih treh mesecih doživeli marsikaj novega, vender malo, česar bi ne bil misleči človek vže prej pričakoval. V onih dneh, ko smo pisali zadnji „časopis“, je vso pozornost nase obračal novi ministerski predsednik grof Badeni, ki je bil malo prej pred državnim zborom razvil svoj „program“. Ta program je bil tako „ja-

sen“ in Badeni sam v besedi tako „odkrit“, da so nas še le Badenijeva „dejanja“ podučila, kako so besede njegove bile — gole fraze. Danes ne more nihče več dvomiti o pravih namerah Badenijevih. *Ogersko-poljsko židovstvo v zvezi z nemško-českim liberalstvom* — to je dejanski „program“ Badenijev. Ta program je začel izvrševati s tem, da je pomilostil česke „omladiniste“, ki so tudi vže začeli pisati in rovati še radikalniše od prej. Odpravil je ob enem zasedno stanje v Pragi. Razpravljati je začel z Mladočeli; njim je žrtvoval namestnika Thuna. Zveza z mladočesko stranko se sme danes smatrati kot dogotovljena.¹⁾ Nadalje bo grof Badeni poiskal, kar je še drugih liberalnih elementov, ter tako skušal, ako pojde, blagoslove ogerskega „kulturkampfa“ prenesti tudi na to stran Lifave.

Badeni namerja vničiti krščansko ljudsko gibanje, ki se je začelo tako krepko pojavljati na Dunaji in v raznih avstrijskih pokrajinah — to je negativna stran njegovega dejanskega programa. Zato je preprečil imenovanje dr. Luegerja za dunajskega župana, zato je razpustil dunajsko mestno starešinstvo, zato pritiska na državne vladnike, da bi se ne pridružili krščanski stranki, zato skuša na vse načine vdušiti in paralizovati antisemitsko gibanje.

Koliko je dosegel do zdaj? Toliko, da zdaj stoji za dr. Luegerjem celi Dunaj kot en mož, ako izvzamemo peščico židovskih mogotcev in njihovih slug. Antisemitski tok narašča. Nobena sila ga ne bo več zajezila. Njegovi valovi se razlivajo vže daleč v avstrijske pokrajine. Zopet: ideje se ne vničujejo z „železno pestjo“! — Še več. Prav ta „železna pest“ je dala povsod, da se je od trohlelega Hohenwartovega kluba odcepila nova *katoliška ljudska stranka* — zvezda in up vseh avstrijskih katoličanov. Seveda mogočna gospoda, ki imajo zdaj v rokah vladno krmilo, se ne zmenijo za to stranko; iščejo raji zaveznikov pri krščenih in nekrščenih židih in Husitih — toda katoliška stranka, bodisi v sedanji obliki ali v kaki drugi, stranka, ki stavi na prvo mesto Boga in vero, na drugo pravico vsem narodom, ta stranka bo preživela i liberalce i Mladočehe i Žide i Badenija; ta stranka ima *avstrijsko bodočnost*. Da bi le katoliško misleči možje vseh narodov razumeli, kako nujna potreba je, tej stranki se pridružiti in jo vkrepiti! Več o tem zgoraj v uvodnem članku.

Dà, nujno potrebno je avstrijskim narodom združiti se v

¹⁾ Nismo pač mislili, da se tako hitro vže vresničijo naše slutnje. Še prej ko je Badeni razvil svoj „program“, smo pisali v „R. K.“ nasledno: „Bog vé, ali ne bodo drugoč vže Mladočehi pa drugi radikalni liberalci vlado primorali, da si načrta nov parabologram, v katerem bo dijagonala malono v sporedu tekla z njihovimi željami! Mogoče tudi to! Dà, to je zdaj ne le „mogoče“, ampak vže resnično. Kakor se vidi, vendar nismo še tako slabi „politiški preroki“, kakor se nas razklicuje z nasprotniške strani!

eno katoliško stranko! Avstrije čedalje bolj razdeva liberalizem in — loža. Strup, s katerim je liberalno zakonodajstvo zavidalo avstrijskim narodom, čudovito nadaljuje svoje vničevalno delo. Zdi se, kakor bi velika družina avstrijskih narodov ne mogla več skupno bivati. Edino vez, katera more te narode spajati, vez katoliške vere, je porušil liberalizem; edini jezik, ki so ga mej seboj razumeli nekedaj tako složni narodi, jezik krščanske ljubezni in bratstva, se je vže tako zmedel, da nikjer več sosed ne razume sosedu. To žalostno podobo nam podajajo *deželni zbori*. Manjšina se kuja povsod, želeč si ločitve od večine. Zakaj? Ker večina ne pozna več zakona pravičnosti. In kedo je kriv te razdvojenosti? Prvič — avstrijska vlada, ki je vpeljala v šolo in v javno življenje pogubni liberalizem in ga še vedno brani in neguje. Človek je tak, da mora imeti svoje bogstvo. Kedor ne veruje v pravega Boga, mu je bogstvo narodnost. Brezverstvo poraja nauk absolutne narodnosti; iz te pa izvira narodnostna pretiranost, nestrpnost, zatiranje tujih narodov. Drugič — kriva je zopet vlada, ker je zamudila koj v začetku dejanski izvesti narodno ravnopravnost, katera je vsem avstrijskim narodom zajamčena v zakonu. Za one prve dobe, ko niso narodi še bili toliko okuženi od liberalizma, so imeli tudi več pravnega čuta — in tedaj je bil čas po avstrijskih pokrajinah pisani postavi dati življenje. Zdaj je prekasno. Zdaj se smatra vsaka koncesija v narodnem oziru, bodi še tako pravična, od družih narodnosti za izzivanje. Izgubil se je razum za pravico; temu se je pridružila strast in zla volja. Le „železna roka“ bi znala še pomagati. A prav tukaj noče vmes poseči „železna roka“; pač pa tem krepkeje vdriha po krščanskih antisemitih! Tretjič — je zopet ista vlada, katera se vedno še brati in zavezuje z Židi. Židi so glavni voditelji in vzdrževalci prostožidarskih lož in s temi združenih listov. Prostožidarstvo si je dalo parolo: *Delenda est Austria!* Avstrija se mora vničiti! In da se Avstrija vniči, treba njene narode razkristjaniti in razdvojiti. Ta program izvršuje v Avstriji židovstvo s pomočjo prostožidarskih lož in časopisov.

Res, lepe reči smo nedavno brali v nekem italijanskem listu o delavnosti masonskih lož v Avstriji. Ne oziramo se tu na Ogersko, kjer je masonstvo po postavi svobodno; tudi ne govorimo o Hrvatski, kamor se je masonstvo zasejalo iz Ogerske.¹⁾ Ne, italijanski list, ki ga pišejo najslavniši katoliški učenjaki

¹⁾ Nedavno je „Obzor“ objavil imena zasnovateljev prostožidarske lože v Zagrebu. Jih je osemnajst. Veliki mojster je vseučilišni profesor Sp. Brusina. Pa nihče naj ne misli, da to so le Madjari ali Nemci — ne, *Hrvatje* so, vsaj po ogradni večini! To se nam zdi potrebno poudariti radi onih, kateri v svojem slepem „domoljubju“ še vedno mislijo, da liberalstvo in brezverstvo vspeva le meje tujci, a da Slovani so nedovzetni za protikršćanske nauke! *Sancta simplicitas!* Sicer je pa „zagrebškimi slobodnim židarom“ prav dobro in krepko posvetil vrli „Katoliški list“, ki ga zdaj vrejuje g. Stjepan Korenić.

sedanje Italije, znana „Civiltà Cattolica“, je prinesla vest o ložalu v avstrijskem Primorju. Imamo jih nič manj kot deset. V zvezi so z italijanskim prostožidarstvom, kateremu predseduje glasoviti tripični brat Lemmi. Trst seveda je središče primorskega prostožidarstva; ima tri ali štiri lože. Od tod se neti ogenj sovražstva proti cerkvi, od tod se počevajo ena proti drugi primorske narodnosti; od tod se po dobro prevdarjenem načrtu, z določnim smotrom, sistematično demoralizuje Primorje. Skoraj nas mika, da bi govorili bolj na drobno. Marsikaj nam je bilo doslej tajnost. Govorica je raznašala, da bi bil celo srednješolski ravnatelj prostožidar . . . . Največi delež pri tem pa ima — Juda. Izmed desetih lož ste njegovi dve; v ostalih istotako vlada on. Judovski so tudi glavni politiški listi v Primorju, kateri delajo in vodijo javno mnenje. Tržaški mestni svet se pokori ložinim poveljem. V tržaških ložinih svetiščih se česti lucifer, in vender hočejo isti luciferjani ob enem vzkazovati tudi po katoliških cerkvah v Trstu!

Tako je v Primorju, tako v Trentinu. A očitna znamenja kažejo, da ravno tako deluje loža tudi v drugih velikih, posebno v vseučilišnih mestih, kakor so Dunaj, Praga, Gradec itd. Kedor uoče biti slep, mu ne more več ostati tajno, da ne le na Ogerskem, ampak tudi v naši Avstriji židovsko masonstvo spodnaša temelje naše države s tem, da spodkopuje vero, *demoralizuje mladino* (čigava je večina neke vrste hiš!), razdvaja narode. *Voilà l'ennemi — le Juif!* In v obrambo tega sovraga krščanske omike, tega grobokopa katoliške Avstrije se vzdiga železna pest, da vdriha po krščanskih možeh!

Slovensko. Deželnozborske volitve na Kranjskem so pokazale, da je ljudstvo na deželi skoz in skoz katoliško, na strani svojega škofa in duhovnov. Zaupnice, ki so se prve mesece po I. kat. shodu z dežele pošiljale škofu, so izhajale iz prepričanja, iz srca. Katoliško ljudstvo na Kranjskem je organizovano, trdno in značajno, in prav to nam je poročstvo boljše bodočnosti. V tem ljudstvu je naše oporišče. Po vzgledu, ki nam ga daje Kranjska, moramo po vseh slov. pokrajinah osnovati katoliško ljudsko stranko. S pomočjo zdravega, katoliško mislečega in živečega ljudstva si moramo prisvojiti mesta, kjer ima sedež takozvana svetna inteligenca. Volitve na Kranjskem so nam znova potrdile, da svetna inteligenca je liberalna. Ni čuda, — svojo hrano zajema iz „Slovenskega Naroda“ in „Slovanskega Sveta“. Kar se tiče zagrizenosti proti vsemu, kar je katoliško, pa nedostojne, podle pisave, so celó židovski listi nedolžni, ako jih primerjamo z glasili slov. liberalcev in radikalcev. Nemški liberalci imajo vsaj nekaj olike, pišejo vsaj dostojniše, a v naših je liberalstvo vedno združeno s pravo gorjansko surovostjo. Ta surovost je krepko odmevala tudi iz deželno-zborskega zasedanja v Ljubljani. Veseli nas, da se vender enkrat resno misli sklicati osnovalni shod za „Leonovo družbo“.

Upamo, da z gojenjem *prave* vede se bode tudi v prosvitljenih liberalnih glavah zjasnilo in ob enem vblažilo naše zares prerobato slovenstvo!

Kar se tiče *verskega vprašanja na vshodu*, imamo zaznameniti dejstvo velike važnosti. Ekumenični patrijarh grške nezedinjene cerkve je v dolgem pismu odgovoril rimskemu papežu na njegovo predlansko okrožnico „do vseh vladarjev in narodov“, v kateri je tudi grške razkolnike vabil k pristopu v rimsko mater-cerkev. Prvi del tega „odgovora“ prinašamo vže v tem zvezku; ostalo pride v 2. zvezku, kjer mislimo ob enem dodati kratek komentar k celemu pismu ekumeničnega patrijarha.

Dr. M.

Kot integrujoč del pričujočega „Časopisa“ naj se bere naslednji izvrstni spis:

Zakaj Avstrija ni katoliška? Vzbujajmo katoliško zavest!

„Moja želja in moje teženje je, da bi imeli meni izročeni narodi dobrine časnega življenja, ne da bi izgubili večnih“. Te besede je govoril naš presvitli cesar l. 1856. Malo časa potem je pisal avstrijskim škofom: „Rad storim za cerkev, kar morem; a pomisliti je treba, da imam dolžnosti tudi kot *vstavni vladar*“.

Kedo je torej kriv, da Avstrija ni katoliška? — *Mi sami*. Presvitli vladar je izročil narodom del svoje oblasti, a narodi so vstavo rabili za to, da so ovirali vladarja, katoliško mislečega, v odločnem delovanju za katoliško cerkev.

Moramo se torej prebuditi iz dremeža in mrtvičnosti, naša srca mora razuneti katoliška zavest, le tedaj se smemo nadejati, da bode Avstrija, kar je bila, *katoliška Avstrija!* Vseh katoličanov odločno teženje mora biti: prebuditi narode, vzbuditi v narodih — *katoliško zavest*. Dokler ne dosežemo tega smotra, ne smemo prekrižati rok, in če izgubimo v metežu političkih vprašanj ta smoter izpred očíj, bode vse naše delovanje polovičarstvo.

Ta smoter je pokazal Slovencem prvi slovenski katoliški shod, ki si je pred vsem postavil namen „poživiti versko življenje ter vsestranski prebuditi in okrepiti katoliško zavest v Slovencih“. Brez jasne katoliške zavesti se bode narod majal sèm ter tja, sedaj volil tako, a potlej tako. Če ne bode narod volil po katoliških načelih, nikedar ne bode izvestno, da dobi narodnih poslancev, ki bi mu priborili pravih dobrin. In prav dandanašnji, ko se je liberalstvo tako razpaslo, da smo skoro vsi bolj ali menj okvašeni z njim, dandanašnji je težko izvoliti mož, značajnih in vernih, in narod, ki ne voli po trdnih načelih,

no oslanjaje se samo na blesteče obljube, tak narod bode volil ponajvečkrat opolzle visokoslovce, ki mu obetajo cesarskih gradov a potlej na Dunaju upogibajo hrbte, da bi skoro prislužili naslov „hofrata“, ne mené se za svoje obete.

„Toda, oporekali bodo mnogi, ali ni že v našem narodu dovolj katoliške zavesti? Bodi, da je je drugod premalo, v Slovenicah je je dovolj!“ „Vi klevetniki, oponesli bodo tudi katoliški liberalci, kaj obrekujete narod? Tako pobožnega, dobrega ljudstva ne najdete nikjer, in vi pravite, da je liberalen?!“

Prijatelji, le počasi! Kedo pravi, da je naš narod liberalen? Sedaj smo samo rekli, da mu je treba katoliške zavesti, kakor slepcu vida. In kedo si bo upal to tajiti? Narod, ki nima zavesti o svojem smotru, ne bode ga tudi nikedar dosegel. Da pa te še nima dovolj, bomo dokazali.

Ne krivimo pravice, ne tajimo svetle resnice! Oglejmo si z jasnim očesom naš narod!

Mej omikanci je nekaj mož, ki so vsekako pravi liberalci. Nekaterim izmed njih tudi ni mnogo do tega, če jim praviš, da so, kar so, liberalci, ki jim ni skrb za vero in verske dobrine. Neumen že ume in slepec vidi, da je res tako. So drugi, ki sicer tajé svoje liberalstvo kakor polž rožičke, če ga hočeš zanje potipati, a ne morejo se ni premekniti v političnem življenji, da ne bi pokazali liberalnih rogov. O volitvah posebno so res „tudi-krščeni“, „tudi-katoliki“. A če človek natanje presoja, kaj govore, kaj pišejo, ne more si kaj, da mu ne bi prišle na misel besede tistega moša, ki o njem pravi De Maistre, da „ga je Pariz venčal, a Sodoma bi ga bila kamnjala“, besede Voltêrja. Možu je kazalo, da je šel k sv. obhajilu. Prijatelji se začudijo. „I no, pravi Voltêr, saj veste, kako je tu pri nas. Treba je nekoliko tuliti z volkovi. Ko bi jaz bil na bregovih Ganga, umrl bi s kravjim repom v roki!“ Še drugi so, naj nam bode dovoljena ta primera, kakor Buridanov osel. Sami ne vedo, na katero plat bi potegnili, tega pa zato ne, ker je na obeh lepega prida za njih mošnjo in ne bi radi pustili ne tega ne onega. Zato jih tare politiški stradež, prav kakor Buridanovega osla, ki je stal mej dvema kupoma bujne detelje, a se ni mogel odločiti, kateri kup bi prej načel, obeh pa zajedno ni mogel, ter je žalostno od gladu poginil. Sicer bi se mogli podvoumiti v čisti domovinski ljubezni tudi pri raznokom drugem rodoljubu — „l'amor platonico è raro, pravi prebrisani Massimo d'Azeglio, anche trattandosi d' amare l'Italia“ — a umejo to slabost bolje prikriti in nima jih tako v oblasti. A o teh junakih velja, kar pravi Boccaccio: „Tutto si fa per amor di Sant' Aurelio in tassa“ — vse, kar store, store le na ljubo sv. Zlatniku v mošnji.

Ti možje, ki smo doslej o njih govorili, menda vendar nimajo preveč ali pa dovolj katoliške zavesti. To bi mogel kedo trditi le ob troških svoje resnicoljubnosti.

A so mej omikanci še drugi možje. Ti niso liberalci — vsaj hudo bi nam zamerili, ko bi jim rekli, da so liberalci — a osebno jim je, da vedno združujejo in edinijo in propovedujejo mir pa ljubezen. Možje so, ljubeči domovino — hvalimo, kar je hvalnega! — mislimo, da s čisto, nesebično ljubeznijo, ki jim je do prave sreče našega naroda. Toda njih težnje so pogubne. Zakaj denimo, da se jim posreči, ostvariti svoje vzore, zediniti vse pod praporom ljubezni, ne da bi bili zedinjeni pod praporom resnice in načel, takoj bi se zamotali še ti pojmi, kar nam jih je ostalo, o cerkvi in državi, o veri in narodnosti. To se nam zdi jasno. Zedinili bi radi in pobratili vse. Lepa misel, vredna plemenitih src! A kaj se pravi v političkem življenju ediniti? Odločiti enoten smoter in pokazati pot, ki je po njej vsem hoditi. A kakšen bodi ta smoter? Zavedni katoliki so spoznali, zgodovina zadnjih desetletij jih je do dobra poučila o tem, da treba dati vsemu javnemu življenju novo podstavo. Naša država ovira cerkev y nje delovanji in to je pogubno za naš narod, pogubno za njega večne, a pogubno tudi za njega časne dobrine. Zato zavedni katoliki teže za tem, da pribore narodu njega staro pravdo, da pribore cerkvi, njega najboljši zaščitnici, staro svobodo. To je katoliški smoter v političkem delovanju. In kedor izpodmakne ta smoter, kedor odvrne naš narod in njega vodnike od tega smotra, potisne ga nazaj v temo, ki ga je bilo vanjo zamotalo jožefinstvo in liberalstvo. A prav tega smotra liberalci ne marajo, ne samo, da jih ni skrb težiti za temi narodnimi naporji, liberalci se postavljajo takovemu teženju po robu. Zakaj so zapustili staro geslo: „vse za vero, dom, cesarja“, ter skovali novo: „vse za domovino, omiko in svobodo“? Res, da dr. Razlag v tem geslu ni videl nobene nevarnosti, zakaj mislil si je „omiko in svobodo na podlagi in v duhu katoliške vere.“¹⁾ A glasovi: „nič od vere!“ so ga vendar prisilili, da je povedal, kakšna je ta katoliška vera, namreč vera „napredujočega“ katolicizma. In kaj je „napredujoči katolicizem“, ve vsak, ki je zasledoval racionalistiško gibanje našega veka. Naši očitni liberalci se lahko po pravici imenujejo „napredujoče katolike“. Zakaj so liberalci glasovali zoper konfesionalno šolo? Zakaj rujejo zoper škofa, zoper tistega škofa, ki ga je imenoval sam Leon XIII. „un eccellente vescovo“? Dà, objestna gospoda, veliki Leon, kakor ga tudi vi časi nazivljete, je imenoval ljubljanskega škofa izbornega škofa, a brezsrarni izvirgi naše slovenske domovine so mu pisali: Pereat! Tok liberalstva in katoličanstva tečeta drug proti drugemu, kako je torej mogoče združiti v eno strugo ta dva tokova? Le tako je mogoče združiti liberalce s katoliki v političkem življenji, da postavijo v daljini nov smoter, ne tak ne tak. Za smoter tem možem ne more biti, da le združno hitimo-

¹⁾ Cf. Letopis Matice Slovenske za l. 1872 in 1873. pag. 40.

k njemu. Slepota! Bolje je torej, če hlastamo skupno za blestečo peno, nego-li da se trudimo za pravo srečo naroda, če tudi jih nekaj odpade; da kažemo pravi smoter, če tudi ga nekateri ne hote videti; da kažemo kriva pota, če tudi nekateri še naprej blodijo po njih; da se prizadevamo in staromo zediniti se v spoznanji in ljubezni, a ne v slepi ljubezni brez spoznanja?

Zato je politika teh mož, ki so sami o sebi vzoriti in pleneniti, v dejanskem življenji narodu pogubna, prav zato, ker le pospešuje zmeto pojmov, in zmeta pojmov je najhujše orožje novodobnega liberalizma. Zato so dejanski ti možje sorodni z liberalci in po pravici bi jih imenovali — katoliške liberalce. Vzoriti so, a premotil jih je duh časa. Duh časa, pravi sv. Avguštin, je reka, ki zgrabi časi tudi izredne duhove in plenenita sreča ter jih potegne za seboj. A duh našega časa je — liberalen. Tudi ti možje potemtakem nimajo katoliške zavesti. Katoliško zavedna je torej mej omikanci le majhna četa svetnih rodoljubov, ki jih ni premotil duh časa, ki so ostali zvesti svojemu narodu in njega sporočilom, a poleg nje stoje — duhovniki, vsaj s pretežno večino.

Tak je naš narod po svojih *omikancih*. Reči se sme, da je — liberalen.

A kakšen je naš *preprosti* narod? Ima slabosti, a v obče lahko rečemo, da je veren, pobožen, zvest katoliški cerkvi. Na to tudi liberalci vedno opirajo tisto znano frazo: „vera ni v nevarnosti“. Malodobrna fraza! Nikedar nismo mogli umeti tistih, če tudi v boji za narod osivelih mož, ki jo tako radi ponavljajo. Naš narod je veren — kedo bi tajil? Torej — — torej kaj? Dekle je še devisko — torej devišstvo ni v nevarnosti? Ni, če ni nobenega, ki bi je spravil v nevarnost. Tudi vera našega naroda bi ne bila v nevarnosti, ko bi je liberalci ne bili spravili v nevarnost. Proč s frazami! Svetla resnica bodi naša družica! Naš narod je veren, a vera njegova je v nevarnosti. Koliko nadpolnih sinov je rodil, ki so šli na visoke šole in tam otujili se veri sveti! Ti se vračajo mej narod, živé mej njim, in dan za dnevom gledamo, kako se tuj duh vsesava tudi v narodovo mišljenje. Preprost mož sede na županski stolec in že misli, da Kristus ni zanj poslal blagovestnikov; pomiluje zre na nje, ki ljubijo z otroško ljubeznijo svoje pastirje ter slušajo njih svete. Klobučar je, gasilno društvo ga izbere za načelnika, in že misli, da je na nebu omike zvezda prve vrste ter o vsaki priliki kaže oholo svojo svobodomiselnost. Hlapec je bil, postane krčmar in hodi za liberalci. In tako dalje, in tako dalje . . . Kedor nalašč ne krivi resnice, ne bode tajil, da se je liberalstvo razpaslo sem ter tam že tudi v narod, posebno mej tako zvane „polomikance“. Naš narod je bil veren in je še, a taki ne redki, žalostni pojavi žalostno pričajo, da nima dovolj verske zavesti. Katoliški je, a nima dovolj katoliške zavesti. In to je *dvoje*: *biti kaj*, in *zavest imeti*, da je, kar je. In prav zato je *vera*

v nevarnosti. Kedor se ne zaveda svoje časti, tudi svoje časti ne ceni.

Najpogubnejša zmota liberalizma je misel, da je vera le za preproste ljudi, to se pravi, da je le prevara. Stritar sam slovesno zatrjuje, da ni kratko ni malo ni imel nikedar namena ruvati vere iz srca slovenskega naroda, da nima dati kaj na mesto vere izgubljene — in vendar kako pomilujé zre na srečno preproščino, ki veuje, češ „iz želje vera nam rodi se rada, tako je svet zadobil čut najblažji“; srečen, kedor ima ta čut, a mož, ki je pil iz reke spoznanja, se mu žalostno smehlja. Ta pogubna misel, ki jo je Stritar omočil v svoje svetožalje in tako nekako povzoral, prodira vedno dalje v narod s cinično nagoto in brezsrarnostjo. Omikanec poda po volitvah duhovniku roko v spravo ter pravi: „Seveda, vi že morate tako!“ Češ, vere imate tako malo kakor jaz, a kaj se će, vsak po svoje služi kruh! Polomikanec pa na vsa usta pove prav tisto misel: „Prokleti f . . ji, prokleti sleparji!“ In mej preprostim narodom je že marsikedo, ki mu ni več tuja ta misel, le da je še prikrita pod dvomom: „Kaj pa, ko bi res bilo? Ta je učen in pozna ljudi, on ve, kako se po sveti godi!“ Ta misel pa je smrt za katoliško zavest, in izcimi se tudi le tam, kjer ne živi živega življenja katoliška zavest. Ker torej to misel sem ter tam lahko obsledimo že globoko v narodu, je to zopet znak, da naš narod že nima povsod dovolj katoliške zavesti.

In to se kaže zlasti o volitvah. Koliko jih je, ki za grižljaj prodajo svoj glas in svojo vest! Vsak zaveden katoličan ve, kolikega pomena so dandanašnje volitve tudi za sv. cerkev in za sveto vero, dandanašnji, ko se zbornice često preminjajo malo da ne v cerkvene zборе. Ni zameriti, da preprosti narod tega ne ve, a žalostno je, da mnogokje zlasti po mestih tega noče verovati svojem škofu. „Škof se ne vtikaj v politiko, duhovnik ostani v cerkvi in na prižnici!“ ta fraza liberalna odmeva že sem ter tam tudi med narodom, in vendar ta fraza vsakemu, ki jo izreče, pritisne znak, da nima več žive katoliške zavesti. —

Naš preprosti narod je torej veren, a znamenja kažejo, da nima povsod in vsigdar dovolj katoliške zavesti. Te pa mu je le toliko bolj treba, ker tako imenovani polomikanci sem ter tam nobene verske zavesti ali pa še vere nimajo, mej omikanci pa so celo taki, ki bi strupeno seme liberalizma prej ko prej najrajši zasejali v ves narod.

Če zatorej težimo za tem, da bi rešili Avstrijo, budimo v narodu katoliško zavest. Rujmo iz naroda strupene kali liberalizma ter sadimo zlahtne cepi živega katoliškega prepričanja. Narod spoznaj, kako častno je, če je veren in katoliški; spoznaj, da vera ni le za preprosto ljudstvo, ampak da so brez nje velikani učenosti nevedni, mogočni kralji nesrečni, a oni omikanci in polomikanci, ki tako radi pomilujé nanj zro, sami najbolj

pomilovanja vredni. Narod spoznaj, da se ta „najblažji čut“ ni rodil iz želje, ampak da je še le sam rodil želje po sreči, ki preseza vso naravo. Vzbudimo v narodu živo zavest, da je sv. vera nezmotna učiteljica in nevstrašna varhinja sveta cerkev po rimskem papežu in škofih. Navdušujmo narod, da naj se z gorko ljubeznijo oklene sv. cerve, papeža, svojega škofa in svojih pastirjev. Papeži in škofje in duhovniki imajo slabosti in grehe, saj je Kristus izvolil grešne ljudi za apostole, a sv. Duh ima dovolj moči, da navzlic grehom in slabostim posameznikov ohrani sv. vero in sv. cerkev veomadeževano. Opominjajmo narod, naj tudi po sveti veri živi, zakaj sicer bode drevo spoznanja suho in brez sadu.

Če bode v narodu živa katoliška zavest, potem ga liberalizem ne bode mogel tako lahko preslepiti. Zakaj tak narod ne prodaja svoje vesti. Tak narod bode spoznal, kedo mu je pravi prijatelj, a kedo ne; kedo zares ljubi domovino, a kedo je ne. Tak narod bo spoznal, kako živo resnico je zapisal Silvio Pellico rekoč: „Če kedo malo ceni oltarje, svetost zakona, spodobnost, poštenje, a kliče: domovina, domovina! ne veruj mu, zakaj licemerec rodoljubja je!“ (Dei doveri degli uomini c. 9.) Tak narod se zlasti o volitvah ne bode majal sem ter tja kakor trstika, ampak tvrd, neizprosno, nevstrašen bode stal na strani zvestih svojih katoliških in narodnih vodnikov. Ali nismo videli pretekle dni, kako so se „razumniki“ prodajali za denar ali pa počepali v koruzo, a preprosti kmetič, ki pa ve, kaj je, da je zvest katoličan in iskren rodoljub, je nevstrašno stopil k žarici, ne meneč se za grožnje in roganje liberalcev, ter je volil, kakor je vedel, da je katoličanu voliti?

Dajmo Avstriji *zavedno katoliških* narodov, in vstal bo zaželeni dan našemu svetlemu vladarju, ko ga dolžnosti, ki jih ima kot *vstavni* vladar, ne bodo ovirale v odločnem delovanju za cerkev in nje svobodo, za pravo srečo avstrijskih narodov. Tedaj bode lahko ostvarjal svojo željo in teženje svoje, da bi imeli njemu izročeni narodi dobrine časnega življenja, ne da bi izgubili večnih. Ostvarjal bode svoj prelepi vzor o Avstriji, a narodi se ga bodo le tem tesneje, s tem večo ljubeznijo oklepali in bolj kakor kedaj bo odmevalo po prerojeni *katoliški Avstriji*: „Vse za vero, dom, cesarja!“

Podkurimo ogenj katoliške zavesti po širni Avstriji, a mi Slovenci podžgimo najprej kresove po slovenski domovini, žareče kresove sv. blagovestnikov Cirila in Metoda, kresove — *katoliške zavesti!*

Dr. Aleš Ušeničnik.

ODGOVOR

vesoljnega Patrijarha na rimska vabljenja.¹⁾

Patrijarhijska in Sinodalna okrožnica presvetim in predragim bratom v Kristusu: Metropolitom in Škofom, duhovnikom in celemu pravoslavlnemu in pobožnemu narodu, najsvetejšega apostolskega in patrijarhijskega Carigrajskega prestola.

«Spomnite se svojih prednikov, kateri so vam govorili besedo Božjo; glejte konec njih življenja, in ravnajte se po njih veri. Jezus Kristus je ravno tisti včeraj in danes in vekomaj.»

(Hebr. 13, 7-8).

1. Vsaka pobožna in pravoslavna duša, katera si resnično prizadeva za slavo božjo, je z veliko bolestjo napolnjena in globoko vžaljena, ko gleda, da sovražnik dobrega in morivec ljudi, že od začetka napolnjen sè zavistjo človeškega zveličanja, nikakor ne preneha sejati različen plevel in kokalj v njivi Gospodovi, ki zadušuje rast žita. In v tem (žitu) — v cerkvi Božji — se od nekdaj že prikazuje heretiški kokalj, ki je že večkrat oviral in še ovira v Kristusu zveličanje človeškega rodu, in kateri se, kakor škodljivo seme in kot gnjili del, po pravici seka in odtrguje od zdravega telesa pravoslavne in sinodalne Kristusove cerkve. Tako je v zadnjem času ta zviti demon odcepil od pravoslavne Kristusove cerkve vse narode na zahodu, ko je vcepil rimskim škofom misli, čez mero lažnjive ideje, iz katerih so potem nastale razne novotarije — nepremišljene in nasprotno evangeliju. Pa ne samo to, temveč od časa do časa se trudijo in mučijo rimski papeži, iskajoč združenja sinodalne Kristusove cerkve na način njim lasten, prost in neosnovan, da bi podvrgli sebi in svojim zmotam pravoslavje na vshodu, katero je nezmotljivo, čisto in tradicijsko ohranilo vero.

2. Tako je tudi sedanji preblaženi rimski papež Leon XIII, ob priliki svojega škofijskega jubileja, razposlal meseca julija preteklega leta po rojstvu Zveličarjevem okrožnico, namenjeno vladarjem in narodom vesoljnega sveta, s katero pozivlje (vabi) tudi našo pravoslavno, sinodalno in apostolsko Kristusovo cerkev, da bi se združila s papeževim prestolom. To združenje pa, misli (papež), more se vresničiti: ako se prizna njegovo vrhovno pr-

¹⁾ Prevod iz srbskega lista: CPBOBPAH.

vaštvo in najvišja duhovna in svetovna oblast nad celo cerkvijo, ter ako se prizna kot jedini namestnik Kristusov na zemlji in delevce vseli milosti.

3. Vsako krščansko srce mora želei to zedinjenje cerkev. Posebno pa vesoljno pravoslavje, katero je navdihnjeno z resničnim duhom pobožnosti, katero ima pred očmi božji namen, zaradi katerega je cerkev ustanovljena od Boga-človeka in našega Zveličarja Kristusa, goreče želi to združenje cerkev v enem pravilu vere in na osnovi apostolskega in tradicionalnega nauka, kjer je v resnici »poglavitni vogelni kamen sam Jezus Kristus.« (Ef. 2, 20). Vsled tega vsak dan prosi Gospoda v svojih očitnih molitvah, da bi združil razcepljene in tiste, ki so v zmoti, zopet obrnil na pravo pot resnice, katera jedina vodi k življenju vseh t. j. «k edinorojenemu Sinu in Besedi Božji, Gospodu našemu Jezusu Kristusu.» (Jan. 14, 6). Naša pravoslavna Kristusova cerkev je v soglasju s to sveto željo in po tej poti vedno pripravljena sprejeti vsak predlog o združenju, samo ako rimski papež zavrže enkrat za vselej mnoge in razne protievangeljske samovoljno vpepljene novotarije ki so provzročile žalostno ločitev cerkev — vshodne in zahodne; in ako se povrne na polje sedem svetih občnih zborov, kateri so, izmed vseh zastopnikov svetih Božjih cerkev, bili zbrani v svetem Duhu zato, da pojasnijo pravo vero in nauke proti heretikom, ki so bili v zmotah, in kateri (zbori) imajo splošno potrdilo in stalnost v cerkvi Kristusovi. Pravoslavje je vselej tako se spisi kakor tudi z okrožnicami dokazovalo jasno in odkritosrčno papeževi cerkvi, da do tistega časa, dokler ista ostane pri svojih novotarijah, pravoslavna cerkev pa pri božjih in apostolskih naukih, ter pri določbah prvih devet stoletij krščanstva, do katerega časa so bile zahodne cerkve z vshodnimi združene v edinosti in naukih — je vsaka beseda o združenju brezvspešna in prazna. Vsled tega smo tudi mi do sedaj molčali, in ni se nam dozdevalo ozirati se na papeževo okrožnico, o kateri je govor, ker smo menili, da ni koristno govoriti nšesom, katera ne slišijo. Ker pa je papeževa/cerkev od nekega časa nastopila pot prepričevanja in pregovarjanja, in ker je na splošno občudovanje in nezapopadljivo začela motiti zavest preprostih pravoslavnih kristjanov z goljufivimi svojimi poslanci, ki se prikazujejo v podobi Kristusovih apostolov (Kor. II. 11. 13). pošiljajoč jih na vshod v obleki in s kapo na glavi, kakor je to predpisano za pravoslavne duhovnike; in ker rabi mnoga druga in različna sredstva, da bi dosegla svoj prozelitski namen, vsled tega odpošiljamo to patrijarhijsko in sinodalno okrožnico, ker naša sveta dolžnost je: varovati pravoslavno vero v pravi veri in ker vemo: «da ima resno dolžnost, varovati istinite določbe vsakedo, posebno pa tisti, ki imajo dolžnost vladati in skrbeti za druge.» (Pismo Fotija 3, § 10).

4. Sveta, sinodalna in apostolska Kristusova cerkev ima, ka-

kakor je rečeno, sveto in resnično željo, da bi se združile odcepljene cerkve v jednem kanonu vere; brez tega pa je nemogoča vsaka edinost v veri, nemogoče je vresničenje želje o združenju cerkev. In ko tako stoji stvari, tedaj se po pravici čudimo, da preblazeni papež Leon XIII. ko sam priznava, da je to resnično, samemu sebi očitvidno oporeka v tem, da z ene strani izjavlja, da prava, resnična edinost obstoji v istinitem in enem verovanju, z druge strani pa, da more vsaka cerkev tudi po združenju ohraniti in obdržati svoje dogme in kanonske določbe ko bi tudi bile različne od papeževe cerkve, kakor se to razvidi in novejše okrožnice papeževe od 30. nov. 1894 l. Očitvidna je namreč nasprotnost v tem, da v eni in tisti cerkvi eden veruje, da sv. Duh izhaja od Očeta, drugi pa, da izhaja od Očeta in Sina; eden škropi ali obliva (*οαντισμος*), drugi pa trikrat potaplja v vodo (*βαπτισμος*); eden rabi kvasni kruh v sveti skrivnosti Božje Evharistije (*ευσμος*), drugi pa brezkvasni (*ασμος*); eden obhaja ljudstvo iz sv. keliha, drugi to stori samo sè sv. Kruhom; in v drugem temu podobnem. Kaj torej kaže ta nasprotnost: spoštovanje evangeljskih resnic svete Kristusove cerkve, in ob enem popustljivost in priznanje istih (resnic), ali kaj družega, o tem ne bomo govorili.

5. Toda, če bi se kedaj zgodilo, da bi se prišlo do vresničenja te pobožne želje, namreč do združenja cerkev, bo pred vsem potrebno, da se določi eno splošno načelo in podlaga; to splošno in gotovo načelo in podlaga pa ne more nič drugega biti, kakor evangeljski nauk in (nauki) sedem sv. občnih zborov. Držeč se torej teh naukov, ki so splošno veljali za vshodno in zahodno cerkev, moramo z resnično željo in voljo izprašati ter spoznati tole resnico: Kako je tedaj verovala cela na vshodu in zahodu, ena, sveta, sinodalna in pravoslavna apostolska Kristusova cerkev; in tega se moramo držati nepopačeno in nespremenljivo. Vse drugo pa, kar je v poznejših časih dodanega ali zavrženega, je nespremenljiva in sveta dolžnost vsakega, kedor resnično išče slavo božjo več kot lastno, vse to popraviti v duhu pobožnosti in prave vere, imajoč pred očmi, da, ako ostane pri svojih zmotah in spreminjevanju resnice, jemlje náse težko odgovornost pred nepodkupljivo sodbo Kristusovo. Ko pa o tem govorimo, nikakor ne mislimo na resnice, ki se ozirajo na svete liturgične določbe in pesmi, ali na sveto obleko, ali kar je temu enacega, ampak na to, kar se nanaša na od Boga dane verske dogme in na od Boga ustanovljeno kanonsko vpravo cerkev. «V njih (dogmah) vera ni predmet spremembe, pravi sv. Fotij, tudi ni predmet splošne, skupne zavržbe določba, ampak tisto, kar so eni ustanovili in pozakonili, drugi pa varovali; in tem varihom se ne sme delati krivica, in o tistih, ki ne sprejmejo tistega, kar je nasprotno ustanovljenemu, se ne sme govoriti, da so kršili postavo; in prav bi bilo, če bi vsak mislil in se držal tako, kakor je določeno.» (Fot. pismo 2, § 7).

6. In sedaj v tej sveti želji združenja je vshodna pravoslavna in sinodalna Kristusova cerkev pripravljena iz vsega srca sprejeti in priznati, če bi se zgodilo, da je kaj popačila ali da ne hrani in varuje vsega tega, kar ste pred devetimi stoletji soglasno priznavali vshodna in zahodna cerkev. Ako tedaj iz nauk svetih očetov in v Bogu zbranih občnih zborov dokažejo Latinci, da se je kedaj pred devetimi stoletji simbol vere bral v pravoslavni takrat zahodni rimski cerkvi z dodatkom, ali da je ista rabila brezkrvasni kruh, ali priznavala nauk o ognju vic, oblivanje namesto potapljanja (*το ραντισμα αντι του βαπτισματος*), brezmadežno spočetje vedne Device, svetovno oblast ali nezmetljivost in absolutno gospodarstvo rimskega škofa, tedaj ne bomo imeli kaj reči: mej tem se pa jasno kaže in vidi, kar priznavajo sami Latinci, ljubitelji resnice, da vshodna in pravoslavna sinodalna Kristusova cerkev hrani in varuje stare izročene ji dogme, katere so takrat bile splošno priznane na vshodu in zahodu, da jih je pa zahodna spremenila z različnimi novotarijami; in iz tega je jasno tudi majhnim otrokom, da je pripravniša pot k zjedinenju, ako se zahodna cerkev vrne k staremu dogmatičnemu in vpravnemu stanju, zato ker vera se ne spreminja s časom ali priložnostmi, ampak ostane vselej in povsod ista, ker «je eno telo, en duh, kakor pravi sv. pismo, kakor ste poklicani v eno upanje svojega poklica; en Bog in oče vseh, kateri je čez vse in po vsem in v nas vseh». (Ef. 4, 4. 6).

7. Ena, sveta, sinodalna in apostolska cerkev sedem občnih zborov je torej verovala in dogmatizirala v soglasju z besedami evangelijskimi, da sv. Duh izhaja od Očeta, toda na zahodu so že v devetem stoletju začeli napadati in spreminjati sveti simbol vere, sestavljen in potrjen od občnih zborov, in samovoljno se je začela širiti misel, da sv. Duh izhaja tudi od Sina. Gotovo je znano papežu Leonu XIII, da je njegov pravoslavni prednik in imenjak Leon III leta 809 sinodalno zavrzel in osramotil ta protievangeljski in neopravičeni dodatek: «tudi od Sina» (Filioque) in da je napisal nespremenljivo in brez kakšnega dodatka sveti simbol I in II občnega zbora na dve zborniški tablici v grščini in latinščini z opombo: To je postavil Leo iz ljubezni in zaradi varnosti pravoslavne vere. (Haec Leo posuit amore et cautela fidei orthodoxae. Glej Anastazija, prezbiterja in bibliotekarja rimskega: »Vita Leonis III« — življenje Leona III v življenjepisu papežev). A sv. Fotij, ko omenja delovanje pravoslavnega rimskega papeža Leona III proti heretikom, v znanem svojem pismu, namenjenem metropolitu Akvilejskemu v Italiji, izraža se takole: «Leon, rimski nadduhovnik, starejši in za njim tudi novi Leon sta eno in isto mislila o sinodalni in apostolski cerkvi, o svetih nadduhovnikih, ki so bili pred njima, in o apostolskih določbah; to se spozna iz tega: prvi je mnogo storil, da se zbere četrti sveti občni zbor, ko je poslal od svoje strani poslanca izmej du-

hovnikov in lastno pismo, v katerem graja in obsoja Nestorija in Evthija, in iz katerega (pisma) se spozna, da sv. Duh izhaja od Očeta, ne pa tudi od Sina. Ravno tako sodi poznejši Leon, enak prvemu glede vere in učenosti. Ta goreči gojitelj pobožnosti ni nikakor in na noben način dopuščal, da bi se vaš pravoverni nauk skrunil z barbarskim jezikom; na zahodu so, kakor je bilo v začetku rečeno, smeli v grškem jeziku slaviti, dogmatizirati Sveto Trojico. Tega pa ni samo zahteval z besedo in vkazom, ampak je tudi na nekake tablice v obliki nekakošnih stebrov napisal ter pričvrstil na cerkvenih vratih, in tako postavil vsakemu na oglede, da bi vsakemu bilo lažje ohraniti vero in odstraniti način skrivnih in praznovernih, ki skruni p avovernost naših kristjanov; in ne samo da sta ta dva sveta moža izmej tistih, ki so na zahodu svetili s pravo pobožnostjo in nepopačeno vse obvarovali, složna na zahodu, ampak tudi v drugih deželah jih je bilo zadostno število» (Pismo 5, § 3). Ker je pa še le v desetem stoletju ali v začetku enajstega vpeljan tudi v Rimu v sveti simbol vere tisti protievangeljski in nedovoljeni dodatek in ker rimska cerkev ostaja pri svojih novotarijah ter se noče vrniti k dogmam občnih zborov, vsled tega jemlje naše popolno odgovornost pred eno, sveto sinodalno in apostolsko Kristusovo cerkvijo katera se trdno drži starih določeb in v vsem varuje predano ji izročilo vere in tako se tudi pokorava apostolski zapovedi: «Dobro izročilo ohrani po svetem Duhu, kateri v nas prebiva; ogibaj se posvetnih novih besedi in preprirov napačno tako imenovane učenosti, katero nekateri obetajo in so od vere odpadli». (II. Tim. 1, 14 - 15, Tim. 6, 26).

8. Ena, sveta, sinodalna in apostolska cerkev sedem občnih zborov, je krščevala s trikratnim potapljanjem v vodi, in papež Pelagij ponavlja zapoved Gospodovo o trikratnem potapljanju; in še v trinajstem stoletju se je ohranilo krščevanje s trikratnim potapljanjem, kar jasno pričajo same potapljalnice, katere se še nahajajo ohranjene v starejših cerkvah v Italiji. Toda v poznejših časih je vpeljano in sprejeto škropljenje in oblivanje v papeževi cerkvi, katera še ostaja pri tej novotariji in tako bolj in bolj širi vkopani jez — pravoslavni pa ostanejo zvesti apostolskim izročilom in crkvenim določbam sedem občnih zborov, «in se stanovitno borijo za splošno stečevino in za očetovsko blago zdrave vere».

9. Ena, sveta, sinodalna in apostolska cerkev sedem občnih zborov, je po zgledu našega Zveličarja več kot tisoč let, na vshodu in zahodu opravljala Božjo Evharistijo s kvasnim kruhom, kar pričajo tudi sami papeževi bogoslovci, ljubitelji resnice; toda papeževa cerkev je že v 11. stoletju napravila novotarijo v tem, da je v skrivnost Božje Evharistije vpeljala in rabila brezkvasni kruh.

10. Ena, sveta, sinodalna in apostolska cerkev sedem občnih zborov, je sprejela, da se sveti darovi posvečujejo po molitvi za

klicanje sv. Duha, toda po dobroti mašnikov, kakor to trdijo stari spisi rimski in francozki; toda pozneje je rimska cerkev tudi v tem pokazala svojo novotarijo, ko je samovoljno sprejela, da se posvečevanje svetih darov zgodi z izgovarjanjem Gospodovih besedi: «Vzemite in jejte, to je moje telo, in pijte iz njega vsi, kajti to je moja kri.» (Mat. 26, 27).

11. Ena, sveta, sinodalna in apostolska cerkev sedmerih občnih zborov, držeč se Gospodove zapovedi: «Pijte iz njega vsi» (Mat. 26, 28), je obhajala vse iz sv. keliha; toda papeževa cerkev je od 9. stoletja naprej tudi v tem oziru vpeljala novotarijo, ko je svetnim ljudem vzela (odrekla) sv. obhajilo iz sv. keliha, kar je nasprotno Gospodovi zapovedi in splošni rabi stare cerkve in čemur so se protivili in to prepovedovali mnogi izmej starejših pravoslavnih rimskih škofov.

Dalje

Dva pojava na polji bogoslovja in modroslovja.

Brez dvojbe stoji v prvi vrsti katoliških univerz na odličnem mestu Universitas Gregoriana v Rimu. Družba Jezusova posvečuje nje razcvetu od prvega početka svoje najboljše moči. In komu niso zadnja desetletja prišla na uho sloveča imena skromnih redovnikov, a mož-učenjakov, kakor so bili vseobsežni Franzelin, globokoumni Tarquini, genijalni Secchi? Zgodovina te univerze je velik kos zgodovine katoliške vede. A ni nam danes na misli opisavati to zgodovino, ampak opozorili bi le radi slovenske razumnike na dva pojava iz najnovejše dobe.

Kar je l. 1873. glas okrožnice „Aeterni Patris“ poklical vse katolike na preučevanje krščanskega modroslovja, a pred vsem modroslovja sv. Tomaža Akvinskega, ki je „kakor sonce z učenostjo svet napolnil“, odzvalo se je častno število katoliških učenjakov temu glasu, dobro vedé, da jih prvopastir krščanstva ne kliče brez globokega premisleka na delo. Mej njimi pa niso bili zadnji učitelji gregorijanske univerze. S prečudno trudoljubivostjo, z gorečo unemo in mladeniškim navdušenjem so preučavali dela sv. Tomaža. Ne moremo reči, da bi bili položili večji del večletnega truda v knjige — že vrsto let so navduševali mladeniška srca za krščansko modrost, vodili jih v nje hram, in mnogo mnogo mladeničev se jih je z ljubeznijo oklenilo, a malo knjig je pričalo še o njih trudu, le ti mladeniči so bili njih — corona! Sedaj pa jih je pozval višji glas tudi na to

delo in lotili so se ga z isto neumorno trudoljubivostjo. Znan je že učenemu svetu kard. Mazzella, poprej profesor te univerze, znan že mnogim P. de Maria, P. de Mandato, a danes nam je govoriti o skromnem, ponižnem možu, ki pa mu gre ime zvezde pive vrste na obnebu pomlajenega sholatiškega modroslovja in bogoslovja. P. Billot je ime temu možu Francozu. Pred nami leže trije zvezki. Niso debeli zvezki -- tega izrednega moža izredna svojstva se ne kažejo v debelini; njega knjige ne vlačijo s seboj na stote prateži iz vseh sv. očetov, citatov iz starih sholastikov, iz vseh sodobnih učenih del, kakor je le-to dandanašnji navada. Zato se tudi današnjim učenjakom te knjige bržčas ne bodo zdele — učena dela. A kedor bi poznal moža globokoumnega; kedor bi ga motril v njega priprosti delavnici, v nizki celici, zakopanega mej knjige, kako sloni o pultu, podpira glavo in kako mu bistrice jasnega duha nepremično zrè v globoko vprašanje, hoteč je dozreti, premotriti, razjasniti, osvetliti do dna — temu bi bilo a priori jasno, da kar osnuje in nasnuje tak mož, ne more biti skrpano delo, če tudi ne vgleđa na njem onega, čemur se tako rad čudi dandanašnji svet in čemur pravi — erudicija. In zares ni fraza, ni samo antiteza, če pravimo, da pred nami leže trije skromni zvezki, a veliki; trije preprosti zvezki, a zlati! Dobé se časi debele knjige, in svet jih imenuje učene, a njih pisatelju vendar ni trebalo malone več genija, kakor ga ima častit „compiler“, in dobé se časi drobne knjigi, na videz neučene, ki pa je duh njih pisatelja moral žariti z onim ognjem, ki se le sem ter tam, a ne vsak dan, utrne o ognji večne resnice in luči nedoumne modrosti. In take knjige in suo genere nam se zde dela P. Billota — na videz neučene, a po resnici čudovite! Nam se *zde* take — odločilna sodba pa pristoji možem, ki so sami na glasu učenosti. Evo take sodbe, ki jo je prinesel „L'Osservatore Cattolico“. Pisatelj sam ni podpisán, a kedor se zanimlje za take stvari, ta brez ugibanja vé, da je le-ta sodba potekla izpod peresa možu, ki ima zbog svojega duha toliko častilcev, kolikor je imel učencev in ima znancev.

Ta učenjak torej pravi:

„P. Billot je mož visokega in globokega uma, bistveno metafizik, nedosežno jasen; poleg tega mož studija in do čista zvest uku sv. Tomaža. P. Billot je eden najlepših biserov, ki je z njimi odičena znamenita — Pontificia Universitas Gregoriana. Njegova dela so odločena, da ostanejo. V njih vlada matematiški red: korak za korakom vodi nas od gotovega in bistrrega do menj gotovega, menj jasnega, do prepornega; preprosto, a jasno in razvidno razloži prav oni nauk, ki mu mora pritegniti razum. Še enkrat pravimo: razprave P. Billota so na videz preproste, a če si jih spoznal, ne pozabi jih več, in kolikorokrat jih preučiš, vedno ti bodo všeč, vedno nove, vedno se ti pokažejo nove zveze, nove harmonije, nove lepote — dovolite mi nepretirano primero,

kakor nam preučavanje narave kaže vedno bolj red, skladje in lepota vesmira“.

Tako sodi o P. Billotu ta odlični učenjak.

Dela P. Billota obsezajo polovico dogmatskega tečaja: O trojedinem Bogu, o včlovečenju Besedi Božji, o sv. zakramentih, s prilogo o grehu kot uvodn za razpravo, o zakramentu sv. pokore.¹⁾

Kaj naj rečemo o njih? V vseh se kažejo vsa povedana izredna svojstva: vsa so preprosta, jasna in — kar je največ — nevstrašno dosledna, pa čudovito skladna. So včasih učenjaki v tem ali onem vprašanju do zobca dosledni, a kako drzne se njih posledice in pa kako neskladne z drugimi trditvami! In so včasih učenjaki, ki pretezajo logiko po Prokrustovi postelji, da bi le dosegli toli zaželeno skladje. Reci o Billotu, kar se ti zdi — njega doslednost in skladnost njegovih naukov sta velik znak resnice.

Kjer je obče toliko lepih svojstev, ocenjevalec ne more še posebej hvaliti poedinih delov, zakaj izpisati bi moral vse knjige. Vender si ne moremo kaj, da ne bi v vsaki razpravi omenili katerega vprašanja, ki je bila njega rešitev nam, če ne najbolj, pa vender posebno po godi.

V delu „De Deo uno“ nam je posebno všeč razprava: de scientia Dei in pa — kar je v zvezi z njo — de praedestinatione. „Prid', bogoslov, se les' učit'!“ Prav genijalna nam se vidi razprava de predestinatione. Dva nasprotnika ima, huda nasprotnika, katerih vsak je — armada. Vasquez in Suarez sta to vsak s svojimi. A Billot je dobro vedel, da si najprej ta dva skočita v lase. In zares, Vasquez izborno dokaže, da Suarezov nauk ni pravi; Suarez zopet, da Vasquezov ni pravi. Tedaj pa mirno reče naš mož: „Prijetelja, vrnimo se torej k sv. Tomažu, ki sta mu oba brez potrebe obrnila hrbet!“ Seveda ima tudi Billot svoje nasprotnike, a učenca-nasprotnika mislimo da nima. Morda nas je preslepila njega čudovita logika, če logika slepi?! Želeli bi si le še take razprave, prav podobne po načinu, v traktatu „de gratia efficaci“.

¹⁾ 1. De Deo uno et trino. Commentarius in primam partem S. Thomae auctore Ludovico Billot S. J. — Tomus primus complectens quaestiones de unitate essentiali. — Romae. Ex Typographia Polyglotta 1893. pag. 1—314. . . . Tomus secundus . . . de Trinitate Personarum. pag. 1—320.

2. De verbo Incarnato. Comment. in tertiam partem S. Thomae. Romae. Ex Typographia Forzani et socii. 1892. pag. 1—454.

3. De Ecclesiae sacramentis. Comment. in tertiam partem S. Thomae. Tom. prior. de sacramentis in communi, de baptismo, confirmatione et eucharistia. Romae. Ex Typ. Polyglotta. 1894. pag. 1—604. Tomus posterior. 1895. pag. 1—450.

Disquisitio de natura et ratione peccati personalis. 1894. pag. 1—130. Dobé se pa: „Al direttore del Deposito di libri. Via del Seminario. 120. Roma.“

V delu „De Deo trino“ ne moremo prečuditi se genijalno izvedeni enoti. Prečitaj samo epilogus pag. 298. et ss., in videl boš, kako naš učenjak podstavi eno razodeto načelo, a iz tega kakor iz zametka razvije celokupni tako lepi nauk o presveti Trojici. Ta enota pa je le mogoča, če kedo z našim učenjakom sledi sv. Tomaža v vprašanji „de relatione“, ki je v tej knjigi razvito od str. 70. nadalje, in čegar svojsko jezgro je zopet povzel na str. 307: „Relatio manet relatio et non vertitur in absolutum“. Imenovali bi to delo njega chef d'oeuvre, ko bi nam ne bilo tako težko še le na drugo mesto postaviti čudoviti traktat „de sacramentis.“

Kaj naj torej rečemo o zadnjem najvišjem traktatu: „de Ecclesiae sacramentis“? Podstava in temelj vsemu zopet čudovito enotnemu poslopju je nauk „de instrumentis intentionibus“; ne kakor da bi na njem slonela resnica vsake posamezne teze, ampak iz njega poteka enota celokupnega sestava o zakramentih, enota, ki je prav v tem traktatu zaman iščeš drugod. Kar se dostaje poedinih delov, je seveda že naravno posebno lep traktat „de Eucharistia“ in v njem globoki nauk „de transsubstantiatione.“

Toliko bisernih zrn smo izbrali iz del P. Billota. Koliko jih je še! Vsak bode našel še svojih posebno lepih, a nas so ta najbolj očarala. Vsak bode našel v knjigah P. Billota svojih biserov — a v tem, upamo, da bomo vsi edini z neimenovanim ocenjevalcem v „Osservatore Cattolico“ (1895. št. 180), da je P. Billot sam „eden najlepših biserov, ki je z njimi odičena — Pontificia Universitas Gregoriana!“

Dalje

D. A. U.

RAZNOTEROSTI.

Knjiga za slovenske omikance.

Apologetični razgovori so stalna rubrika v našem listu. Skušnja nas uči, da sedanje razumništvo, ki se izobraža na versko indiferentnih srednjih in višjih šolah, je polno verskih dvomov; dà, v mnogih so dvomi versko misel vže popolnomo vdušili. Katoliškega učenjaka prva dolžnost je torej, vero zagovarjati in vtrjevati z umstvenimi razlogi, kar se zgodi z apologetičnim razpravljanjem verskih resnic. Zato pa nas je tudi zelo veselilo, ko se nam je ob začetku lanskega posta poročalo iz Ljubljane, da je tamošnji velezaslužni in učeni P. Hugolin Sattnef pričel z apologetičnimi govori za krščanske može. Te govore smo nedavno dobili zbrane v posebni knjižici. Tako so govori oteti pogina. In to v resnici tudi zaslužijo. Odlikujejo se pa jasnosti in razločnosti misli. Stavki so kratki, govor, dasi mu je predmet tu pa tam visok in težak, je priprost, lahko umljiv. Dokazovanje je prepričevalno. Govornik se ozira na duh časa in verske predsojke današnjih dni. Teorija se vporablja na življenje. Sploh je govornik pokazal svojo posebno nadarjenost; hvalita ga misel in jezik. Želimo le, da bi se enaki apologetični govori, posebno o postnem času, vsako leto nadaljevali; zgodilo bi se gotovo v največo korist slovenskega razumništva. Prijateljem našega lista pa gorko priporočamo omenjeno knjižico, naj bi jo ne le sami brali, ampak tudi kar mogoče razširjali v omikanih krogih.

Čigav je bil Pestalozzi?

Masonska loža ga je oklicala za svojega. Brat Fichte, znani „Ichheits-Philosoph“, izrečno povdarja, da Pestalozzi-jevo vzgojeslovje je njih, masonov, vzgojeslovja. No, kedo bi pač tega ne razumel! Pestalozzi je sicer prav učil, da je mati prva odgojiteljica otrokova; a njegova vzor-mati, ki jo slika v svoj „Gertrud“, nima pozitivne vere; veruje sicer še v Boga, tudi pravnosti ne loči popolnoma od Boga, toda Kristusa, odrešenja, od njega vstanovljene cerkve ne pozna; Pestalozzi-jev učenec raste po vzoru Rousseau-ovega Emila. Osobnost se mora sama iz sebe od znotraj razviti, ne da bi se od zunaj, pozitivno, vplivalo na gojenca. Tako se v njem osvesti in ojači „absolutna osobnost“, kar je konečni smoter masonske vzgoje. Tako vzgojen človek dela dobro brez upa in brez nade, ne da bi se

oziral na plačilo ali na kazen; nagiblje ga edino le notranje dopadenje nad dobrim . . . Prostožidarji imajo tedaj svoje razloge, zakaj slavijo spomin Pestalozzi-jev. On je njih vzgojeslovec. Nemški prostožidarji v Napolji imajo tudi ložo, katero so krstili ne ime Pestalozzi-jevo . . .

Tako *prostožidarji*. Ali je tedaj dostojno, da se pedagog-prostožidar, tajivec Kristusov, proslavlja tudi v slovenskem jeziku? Masonske vzgoje pa vender nočemo!

Sokolstvo — znamenje, v katerem homo zmagali?!

Znano je, da oče nemških telovadcev je *prostožidar* Jahn. V društvih, kakor so nemški „Turnvereine“, italijanske „Società ginnastiche“, veje povsod masonstvu soroden duh. Dejstvo je, da prostožidarji povsod povspešujejo telovadna društva in da v mnogih takih društvih imajo vodstvo javno znani framasoni. Kaj namerjavajo? *Ljudstvo vojaško izvežbati in privaditi orožju, da je bodo o svojem času porabili za veliko socijalno revolucijo, s katero mislijo prevreči sedanji družabni red.* To namerjavajo — nič več in nič manj.

Kar se pa tiče sokolstva českega — smo li vpravičeni, kaj bolje o njem misliti? Ne vemo, zakaj! Na čelu mu stojijo vsemu svetu znani česki prostožidarji; znano je, kako se česki Sokoli bratijo s francoskimi, kateri zastopajo v Franciji najradikalniši revolucijoni směr. Znani so českil Sokolov izleti na Francosko, znani so prostožidarski pozdravi in govori, ki se slišajo o takih priložnostih . . . Na Českem hočejo vse posokoliti. „Naše prizadevanje za razvoj se prej ne sme smatrati za dovršeno, dokler vsak Čeh ne postane Sokol.“ Tako piše eden očetov českega sokolstva, dr. M. Tyrš.

Manija vseobčega posokoljenja se je od Čehov prijela tudi Slovencev. Posokoliti hočejo naši narod po deželi. Kakor da bi kmet ne telovadil celi teden! Ne, še v nedeljo, ki mu je od Boga postavljena v počitek duše in telesa, še v nedeljo vabijo ga iz cerkve in družine k telovadbi, k zabavam, k izletom, k plesom, da ga navadijo tako krvavo pridobljeni denar zapravljati!

Strah Božjo, živa vera in krščansko življenje, varčnost, — to so stebri slovenstva; sokolska srajca ne bo naroda ne časno ne večno osrečila! . . .

Pa mi se le bojimo, da se sčasoma slovenskega ljudstva ne polasti duh, ki oživlja česko sokolstvo . . . Kak duh bi bil ta, sodite n. pr. iz naslednjih stavkov, s katerimi vabi najstarejša slovenska pamet¹⁾ slovenski narod, naj se vstopi pod zastavo slovanskega sokolstva: „Ponos in *samozavest* narodova, *zaupanje*

¹⁾ „Slovenski Narod“ št. 289 l. 1895.

v samega sebe in pogum koreninijo v močatosti sokolskega duha. V vzvišeni ideji sokolskega bratstva leži naš spas, počiva zaklad *nravnosti* sokolskih društev. Bratski duh sokolski bodi *svobodomiseln* in *demokratičen* v najširšem pomenu te besede; ne poznaj *umetnih* mej mej stanom in poklicem. Sokol bodi *odkritosrčen* in *resnicoljuben*, *prisrčen* in *potrpežljiv*, Sokol spoštuj svoje sosokole.

Sokolsko srce bodi *prosto vse samoljubavi*, vse *dobičarske sebičnosti*. Plamti navdušenja za vse *dobro, krasno, plemenito*. Sokol imej *častihlepnost*, toda *zdravo in pravo*, ki *ne išče časti in dobička za se*, ampak za *procvit plemenite ideje sokolske*, za *blagor domovine in naroda*.

To so res same gole fraze — a fraze pristno *masonske*!... Lože imamo v Trstu, ložo menda v Gorici; a lože tudi v Pragi, v Zagrebu. Pa tista simpatija mej nekaterimi gospodi (tudi *masoni*) iz Prage in Zagreba pa mej nekaterimi liberalci-radikalci slovenskimi — tista simpatija?! V kratkem se bo zjasnilo...

Darovi za mlade pisatelje.

Dalje so darovali:

P. n. g.	Hroyat Pavel, župnik pri Sv. Joštu na Kozjaku f.	2.—
" "	msgr. Kofol Štefan, korar v Gorici	10.—
" "	Robič S.	1.—
" "	dr. Lesar Josip, prof. bogosl. v Ljubljani	4.70
" "	Makuc Ivan, c. kr. profesor v Belskem	1.70
" "	Hvalica Anton, dekan v Št. Petru pri Gorici.	2.—
" "	Marinič Frančišek, župnik v Kojskem	4.—
" "	Božič Anton, vikarij v Batah	1.—

Slovenskim bogoslovcem.

VII.

Otium sanctum quaerit charitas
veritatis, negotium iustum suscipit
necessitas charitatis.

Sv. Avguštin. De civ. Dei XIX.

V bogoslovnici ni slabo. Živi se bolje ko drugod in živi se brezskrbno. Gospodje ne poznajo mučnega otepanja za vsakedanji kruh. Njim je lahka zapoved Gospodnja: „Ne povprašavajte, kaj boste jeli in kaj boste pili ali s čim se boste oblačili. Iščite najprej kraljestva božjega in vse drugo Vam bo navrženo“. Vaše kraljestvo je resnica in molitev, za vse drugo skrbijo drugi: v bogoslovnici poglavarji, od doma roditelji, kateri so zdaj vže bolj radodarni, ker so svojih sinov veseli.

Veseli me, da ste tudi Vi od začetka občutili, da se Vam dobro godi. Dà, res dobro, morda nikoli bolje! To pa nima biti lenobno življenje, to ima biti tiho in samotno življenje, posvečeno učenju in molitvi. Želja in zapoved katoliške cerkve je, da naj za bogoslovce skrbijo drugi, a oni sami naj brez mnogoobraznih poslov in opravil živijo spokojno pri knjigi in altarju. Geslo duhovne odgoje mora biti toraj: „Ločeni od sveta in opravil!“ Dragi moj mladi prijatelj! Rad bi videl, da bi koj od začetka dobro razumeli in cenili to cerkveno načelo ter se dosledno po njem ravnali. Čas je kratek, treba je takoj začeti.

1. *Samotnost bodi Vam zapoved.* Zapovedana je vsem, ki iščejo resnice in hočejo duhovno živeti. Otium sanctum jo imenuje sv. Avguštin. Zlasti pa je zapovedana samotnost mladeničem duhovnim, dokler so še novinci ali vajenci. Samotnost je duša duhovnega življenja, katero se na samoti začinja, gotovi in dovrši.

Pomislite, koliko dela se Vam je napovedalo! Pred seboj imate celo knjižnico bogoslovnih knjig, ki so Vam malo ne popolnoma neznane. Kedaj boste pač proučili vse one tvarine, kako li je temeljito razumeli, ako se ne umaknete od opravil v samoto? Marsikedo si pač domišlja, da ob prvem vse ume in ve, da mu ni treba veliko razmišljati in razbirati bogoslovnih tvarin, ali to je le domišljana učenost, kateri pravi učenjaki pravijo površnost. Bogoslovec, ki ne ljubi samote, bo prav gotovo površen v znanju, naj si je še toli bistre glave.

Poleg učenja je Vaše delo molitev in spoznavanje ter spolnovanje samega sebe. — Molitev pa je doma na tihi samoti, ne

na semuju opravil in skrbi. Vtihnje naj torej v Vašem obližju in srcu nemir raznoobraznih opravil in robot, ako hočete z zbranim duhom moliti.

Spoznavanje samega sebe je prvo in najimenuitniše delo, katerega ne sme nikedo odkladati ali zalenobljati, ker vse naše znanje je prazno, ako sebe ne poznamo. Bilo bi torej res nespametno, ako bi se trudili z nauki in opravili, a sebe ne poštevali. — Toda spoznanje samega sebe ni lahko, ker je kalijo strasti. Modri nas učijo, da je vsako znanje ceneje in lože ko spoznanje samega sebe. Zato pa je treba človeku miru in samote, da s tihim pre-mišljevanjem in izpraševanjem vesti pogleda sebi na dno srca, da si tako očisti namene, vblaži duha, zgotovi značaj in voljo vtrdi. To je zdaj Vaša naloga, kateri ste dolžni ves čas in vso moč.

Na samoto torej umaknite se, kjer naj Vas nikedo ne moti. Tudi če Vam pride kedo z dobro stvarjo, ne zanimljite se ž njo, ker ne vtegnete. Vi imate sami s seboj dela čez glavo. Ako Vam porečejo, da je sila, da nedostaje drugih delavcev, da sicer dobra stvar propade, recite: „Naj se zgodi volja božja, jaz ne vtegnem in ne smem iz samote“.

Žali Bog! da včasih više cenimo opravilo ko osebo, kakor smo večkrat bolj skrbni za vse drugo na svetu ko za svoje osebno presvečenje in zveličanje. Tako se nam včasih mudijo cerkvena opravila, da je izročamo bogoslovcem, negodnim mladeničem, v škodo osebne popolnosti. To ni modro, ker posvečenje duhovne osebe je večje delo ko vsa druga opravila in ima pravico pred vsemi. Posvečenje duhovne osebe zalenobljeno v mladosti, se kaj rado za vselej odloži. Od tod imate si razlagati, da so bogoslovci včasih za vse ročni, za vse vneti in delavni, pa povsod rajše ko v bogoslovnici; a kedar dorásejo in bi imeli z vso moško silo prijeti za delo, se jim več ne ljubi. Delo je ostalo, osebe pa ni! *Melius est latere et sui curam gerere quam se neglecto signa facere.*

2. *Samotnost bodi Vam veselje.* Upam, da boste kmalu spoznali resnico: „*Cella continuata dulcescit, et male custodita taedium generat*“. Pravo veselje izvira iz srca, ako je mirno, Bogu vdano, zaljubljeno v večno resnico, vtopljeno v rajsko blaženstvo. Srce, ki se lovi za blestečimi penami posvetne radosti, je nemirno in nestanovitno kakor pene njegove sreče.

V samoti je zlata prostost duha, kajti manj ko se z ljudmi bratimo in vežemo, bolj neodvisni smo v mišljenju in izvrševanju svojih dolžnosti. Prijateljstvo je sladka vez, ki nas pa često veže, da ne moremo svobodno za zapovedanimi opravili.

V samoti vspeva sladko premišljevanje in občevanje z Bogom, ki nima nobene grenkosti. Občevanje sè svetom rodi nemir, donese grenko spoznanje, trpko prevaro, žalostne skušnje. Vsega tega ni Vam zdaj treba. Vživajte srečo in mir tihe samote, ker le *Irenagio* zbeži tudi Vam *otium sanctum*.

Ne bilo bi čudo, ako bi v današnjih nervoznih časih moji

nauki naleteli na vgovor: „Bogoslovci niso odločeni za samotno življenje ko puščavniki, marveč za družbo. Treba jim je torej občevanja, poznanja, skušnje, da ne pridejo nerodni v svet“. In res se nekaterim gospodom zelo mudi, da bi najrajše vže v dveh letih zgotovili mlade gospode, a pri tem je vendar le obkladali z raznimi strokami. Vse čednosti bi morali imeti, vse videti, vse poznati: zdravilstvo, zidarstvo, kmetijstvo, uradno poslovanje, računarstvo, politiko, socijologijo, vzgojeslovje, metodiko i. t. d. i. t. d.

Pozabili smo namreč, da v življenju velja več *eno načelo* ko cele knjige lepih teorij. Izgubili smo izpred očíj zglede svetnikov, ki so navadno premogli ubogo malo onega raznovrstnega znanja, ki diči nas „praktične ljudi“, ampak so bili navadno močje enega načela, katero so dobro razumeli in s celo dušo vsprejeli. To edino načelo je bilo vodilo njih mišljenju in delovanju, to edino načelo je bila moč, kateri se niso mogli vstavljati vsi njih protivniki,¹⁾ to edino načelo jim je bila trdna zaslomba v dvojbah in skušnjavah. V raznovrstnem in „vsestranskem“ znanju pa je mnogo več nečimernosti in površnosti ko učenosti in pobožnosti. Ne bodite torej modrejši ko svetniki, vi vihrasti sinovi XIX. stoletja!

Nočem pa, da bi prezirali katerokoli znanje, ali resnica je, da znanje nebes in zemlje je prazno znanje brez spoznanja samega sebe. Kedor pa hoče samega sebe dobro poznati in zgotoviti, mora se umakniti sè semnja vsakedanjega življenja, ker le na tili samoti se srca odpirajo.

Dobro vem, da zdanji čas mnogo zahteva od nas, ali nekatere zahteve niso opravičene, ker izvirajo iz posvetne nečimernosti. Toda, bodisi da je opravičena raznovrstnost ali temeljitost, samota Vam je zapovedana, ako se hočete za vse pripraviti in se vglobiti v cerkveno znanje in življenje. Zatorej le naglo zginite sè semnja v prijazno celico, kjer bivajo blagi duhovi sv. molitve in premišljevanja.

Bodite prepričani, da ste na pravi poti, ako se držite zgledov in svetov katoliških svetnikov, kateri so se vsi šolali in dovršili na samoti. Ko so se svetu pokazali, bili so vže popolni možje, vtrjeni značaji, vsaki sè svojo določno idejo, katero so vršili z železno vstrajnostjo. V IV. in V. stoletju n. pr. imamo polno imenitnih in veleumnih vladik, da morebiti nikoli poznej takih, toda poiščite v zgodovini, ali niso vsi prišli iz samote na častni prestol? Ravno isto pravilo najdete v drugih stoletjih: samota je šola svetnikov in velikih mož.

Tudi posvetnih veleumov šola je samota. Le vprašajte pri pravih umetnikih in pesnikih, ali jim ni samota ljubša ko družba? ali bi sploh mogli dovršiti slavna dela, ako bi se izgubljali v

¹⁾ Luk. XXI. 15.

vsakedanji družbi?! Žalostna izjema je slavljeni nemški pesnik Goethe, katerega so opravila in družba umorila.¹⁾

Tudi vojni veleumi so zgotovili svoje načrte na samoti. O Napoleonu I. pravijo, da je v mladosti ljubil samoto in da je imel polno velikih vojnih načrtov, katere si je na tihem, v mislih snoval in izpeljal.

Tudi veliki politiki se ne šolajo v založenih uradih, kjer vsakega navdaja le ena misel, da reši uloge in s tem sebe! Veliki politiki se pripravljajo na tihem in nastopajo navadno nepričakovano, da se vsi vprek vprašujejo: „Kdo je ta mož?“ —

Dandanes je premagalo nasprotno prepričanje. Kedor hoče priti vojski ali šoli ali politiki na čelo, mora imeti „odlična“ spričala od prve ljudske šole do najvišjega vseučilišnega razreda in potem veliko vaje, ali prakse. Posledica tega načela je, da so naši načelniki nič več in nič menj ko dobri uradniki, brez životvornih idej, brez razuma za umstvene težnje naroda in časa, utrujeni, površni, nepovzetni.

Ni čudo! Kedor ni v mladosti mislil in proučeval idej in potreb svojega veka, v moški dobi ne vtegne več, ker tedaj ni več čas mišljenja, ampak čas dejanja. Kdor je torej dozorel do moža brez idej in misli, mora kot mož robotiti v raznih strokah brez načrta in misli, da se mnogokrat res čudimo, kako li morejo biti visoki gospodje tako mrtvi, omejeni in malostni. Na drugi strani pa se prikažejo včasih „malovredneži“, ki niso mogli šol dovršiti, „lopovi“, ki so več let presedeli v zaporih, a ko pridejo do svobode in vpliva v občestvu, prebrnejo ministerstva, vlade, sisteme, postave in prestole. Svet se temu čudi in se pohujšuje, ali kedor gleda globeje, poreče: „To je moč ideje, zgotovljene in dozorele v samoti“.

Tako je Luter zasnoval svoje nesrečne naklepe v tihem samostanu, Mirabeau načrte za revolucijo v zaporu, nihilisti pletejo

¹⁾ Glej o njem: Alexander Baumgartner, Göthe, sein Leben und seine Werke, n. pr. str. 382 — 393. „Obwohl Göthe bis zum Jahre 1809, die Theaterdirektion und die Bergwerkscommission abgerechnet, keinen bestimmten Verwaltungskreis übernahm, konsulirte und regierte er doch zugleich mit Voigt in die verschiedensten Verwaltungszweige hinein, in Steuerangelegenheiten, Baufragen, Forst- und Militärsachen, Apstellungen von Beamten, Polizeimassregeln u. s. w. . . . So gab es im kleinen Weimar keinen Quark, in welchen Göthe seine Nase nicht steckte. Dabei legte er wohl praktischen Sinn und ein gewisses Mitgefühl für Andere an den Tag, aber auch eine unendliche Kleinigkeitskrämerei, ein herrschsüchtiges Protektionswesen und eine durch alle Schlüssellöcher dringende polizeiliche Vielregiererei. . . . Da er sich angewöhnt hatte, jedem Geschäft bis in das entfernteste Mausloch nachzugehen, und die Geschäfte in hundertfach verschlungenem Durcheinander sich kreuzten, so ist es nicht zu verwundern, wenn der Plan einer „Achilleis“ in diesem Gewirre erstickte, „Faust“ in sonst günstiger Stimmung nur um zehn Zeilen täglich voranrückte und der Dichter dabei aufseufzte: „Die Geschäfte sind polypenartig; wenn man sie in hundert Stücke zerschneidet, so wird jedes einzelne wieder lebendig. Ich habe mich indessen drein ergeben und suche meine übrige Zeit so gut zu nützen, als es gehen will.“

svoje drzne namisli v Sibiriji. „Lopovi“ so bolje poučeni o življenju narodov ko cesarski skrivni svetovalci in namestniki; zato pa imajo v politiki mnogokrat več vpliva ko vse redovito izšolano in diplomovano uradništvo.

Nikar pa ne mislite, da Vam je samotnost zapovedana le v bogoslovnici. Celó življenje katoliškega duhovnika bodi samotno, ako hoče biti vsem vse. Resnično! Kedor si hoče ohraniti svobodo besede in dejanja, neodvisnost nasproti bogatim in mogočnim, ravnodušnost v graji in hvali neuke množice, ljubi samoto. — Kedor hoče biti zbran v molitvi in premišljevanju, ljubi samoto, ker drugače bo duh njegov kmalu pust / in srce prazno, naj si bo glava še tako bistra in beseda še tako zgovorna. — Kedor hoče biti dušni pastir ali duhovni oče vsem vernikom, ljubi samoto, da ga duhovni otroci najdejo ob vsaki uri. — Kedor hoče v vinogradu Gospodnjem res delati. Ljubi samoto, ker pohajanje in shajanje ni delo.

Celo življenje bodi samotno! Ali je pa res? Nobena stvar ni draža v življenju ko tiha samota. Zlasti dandanes sta mir in samota izginila celo iz vasi, a v mestu nam je težko ukrasti si le dve celi uri samote. Tako se bo tudi Vam godilo, ko dovršite šole in začnete delo. Miru in samote ne bo več, niti po noči! Zato pa, dragi moj mladi prijatelj, privoščite si zdaj v polni meri mir in samoto — otium sanctum — dokler Vas ne pozove mej svet sveta dolžnost — necessitas charitatis.

Po teh naukih zapišite si ta - le podrobna pravila :

1. *Ostanite vedno v bogoslovnici*, kedar Vas ne zove posebno siljeno opravilo mej ljudi. Tedaj pustite srce in misli v bogoslovnici, kamor se vrnite nagloma, ko posle odpravite. Quoties inter homines fui, minor homo reddi. Prav ni, kjer se vidi bogoslovce po vsem mestu, po vseh cerkvah, društvih, shodih in zavodih! Pustite je v miru štiri leta!

2. *Nikedo naj Vas ne moti v sv. samoti*, ako nima važnih razlogov. Ne bilo bi modro, ako bi posvetni gospodje zahajali v bogoslovnico in poljubno občevali z bogoslovci. Cemu neki? Posvetna opravila naj opravijo s posvetnimi tovariši, duhovna pa z duhovniki; bogoslovce pustimo same sebi. Redovnikom je prepovedano prijateljsko občevanje celo z duhovniki, novincem pa celo občevanje s starejšimi brati. To je cerkveno, bodisi da je svetu prav ali ne.

3. *Pisem ne pisarite brez potrebe*, ker brzpotebno dopisovanje je zgolj potrata in moti mir duhovnega mladeniča. Kako nespametno ravnajo nekateri gospodje s pismi!

4. *Časopisov ne čitajte ko površno*. Časopisi so često krivi površnosti in nemira mladih čitateljev. Čas izgubljen! Kako - li naj vlada mir in tišina v duhovnih domih, ako odmevajo v njih spletke političnih strank, plamteči govori iz zbornic, poulični izgredi, pomestne kvante i. t. d.?!

5. *Odložite za zdaj posvetne knjige*, ker imate bogoslovnih

dovelj in preveč za štiri leta. Posvetne knjige prepustite posvetnim ljudem. Vaš poklic so duhovni in sveti nauki včlovečene Modrosti božje. Posvetno berilo moti molitev, vzbuja posvetne misli in želje, krade zlati čas bogoslovnim vedam. Znamenje duhovne pustobe je, ako se vidi bogoslovcem vedno po rokah povesti, romane, jezikoslovje, koledarje i. t. d. Relinque vana vanis!

Razume se samo ob sebi, da Vam ne bo mogoče živeti v tako zakritem zavetju kakor n. pr. novincem in bogoslovcem tovarištva Jezusovega. Razmere so pri nas take, da bogoslovci prav mnogo občujejo s svetom, zlasti o počitnicah. Ali vendar kedor prav hoče, skrrije se vsaj deloma radovednemu in klepetavemu svetu. V ta namen:

1. *Bodite skromni, zlasti v pogledu*, da pozabite svet in njega veličje. Pogled po svetu oživlja želje za posvetnim razkošjem, nečiste misli, nespodobne podobe, mehkobna čustva, ki so nasprotna duhovnemu poklicu. — Zvedavo pogledovanje moti pa tudi samotnost duha in srca, da ne more biti mirno in zbrano. Skromnost je zavesa, ki zakriva svet duhovnemu mladeniču; za to zaveso vlada mir in tihota, v koji vsepa čistost, zbrana molitev, gorečnost, veselje. — Treba je pa, da se vadite skromnemu pogledu in povešanju oči, ker brez vaje je doslednost nemogoča. Ne bodi Vam pa žal truda in zatajevanja za krščansko skromnost, saj Vam bo nadomestila pravo samoto, v kateri je mir, molitev, veselje.

2. *Bodite zmerni v govoru*. Pitagora je učil učence prvi dve leti: molčati. To je zdravo načelo, katero so naučitelji krščanske popolnosti sprejeli. V vseh redovih torej učijo se novinci najprej molčati in reči smem, da po molčečnosti novincev se sodi duhovno popolnost redovnikov. Sv. Tomaž Akvinski je bil v mladosti tako tih in molčeč, da so ga sošolci štelí za najbolj zatelebanega v celi šoli nazivajoč ga „nemim sicilijanskim bikom.“¹⁾ Malo besed, veliko misli; kjer pa se mnogo govori, tam je rada siromasčina doma.²⁾ Zatorej štejte besede in cenite pravilo, ki Vam zapoveduje molčečnost in zmeren ali tih govor. In silentio proficit anima devota.

Dragi moj! Samoto, katero Vam priporočam, sem imenoval *sveto* samoto — otium sanctum —, da jo dobro ločíte od mračnega samotarjenja svetožalnih ali ošabnih ali divjih ljudij, kakoršnih je dandanes vedno več. Nje vodi v samoto nevolja, obup, svojeglavnost. Svet, baje, ni vreden njih družbe, ker je malopriden. Za to so ga zapustili z grdim pogledom. Zopet drugim je svet bolnica neozdravljivih, v koji trpijo in hirajo človeški sinovi; nekaterih se poloti ošabnost, da ne marajo ljudij; včasih jih loči tudi potajeno sovraštvo od družbe, zato iščejo miru in utehe v gozdu mej zverino neumno ali mej prav surovimi in neolikanimi tesarji

¹⁾ Jovau, *Leben des hl. Thomas von Aquin*, Paderborn 1791. str. 58—64.

²⁾ *Pregov. XIV. 23.*

ali mej otroci! Takih čudakov je bilo vedno na svetu, a dandanes se nam priporočajo za najplemenitiše značaje. Ta pa ni plemenitost rodu ali kreposti, ampak plemenitost samoljubja in malosrčnosti.

Vas pa naj vpelje v samoto veselje in ljubezen, katera je Sinu Božjega zadržala v samoti čez trideset let. Njegov zgled naj Vas uči prav ceniti sveto samoto. Aristotel je rekel: „Kedor z drugimi ne obči, je ali zver ali bog.“¹⁾ Jezus Kristus je pravi Bog in pravi človek. Kot pravi Bog je ostal v samoti celih trideset let zgubljen v tistem premišljevanju, a njegovo človeško Srce je celi čas gorelo od ljubezni do človeškega rodu. To sladko Srce ga je končno izvabilo iz samote v svet, kateremu se je razodel, za kateri je delal in trpel s pokojnim srcem in neupogneno voljo. Bila je sila ljubezni.²⁾

Za tem zgledom hodite. Poklicani ste k spoznanju božje resnice³⁾ in uživanju čeznaravne milosti božje, osebno deležni božje narave⁴⁾ in oblasti,⁵⁾ zato ostanite na sv. samoti, kakor Jezus Kristus, veliki duhovnik Nove Zaveze, a srce naj celi čas plamti od ljubezni do rodnihi bratov. Tako posvečeno, očiščeno in ljubezni polno srce naj Vas o določenem času izvabi iz samote mej ljudi, da je srečno pripeljete od trudapolnih opravil in robot v prejasno samoto božje resnice in ljubezni.

Zatorej le naglo se semnja opravil in robot v sv. samoto!

Dr. Jos. Pavlica.

Teleologični dokaz za bivanje božje.

Učene knjige bereš mrko,
Zjasne li v duši mrak?
Poglej prirodo — živo črko,
Moči je višje znak.

*Ubrani spev, nebo sijajno,
In cvetje krog in krog,
Na stvarstvo stmi veličajno
In vprašaj: je li Bog?*

Anton Medved.

Uvod.

Dà, nepokvarjena pamet nam pravi, da je narava delo velikega umetnika, zelo razumnega bitja. Najneznatnejša rastlina in najmanjša živalica je umejše sestavljena in spretneje so vrejeni njeni posamezni deli, kakor najznamenitejši umotvor.

¹⁾ I. Polit. II. a med. glej v 2. 2. qu. 178. 8. 5.

²⁾ Luk XII. 50.

³⁾ Iv. XVII.

⁴⁾ 2. Petr. I. 4.

⁵⁾ Mat. XXVIII. 18; 2. Kor. XIII. 10; 1. Kor. VI. 3.

Ako opazujemo svet nepristransko, moremo se do trdnega prepričati, da je Bog vstvaril in vredil svet.

Dokaz, ki ga opiramo na red v naravi, na smoter, ki ga imajo posamezne večje ali manjše stvari, pa tudi vse skupaj: ta dokaz imenujemo teleologični dokaz. Beseda pomeni, da se dokaz ozira na smoter (finis, *τέλος*) v naravi. Pri tem dokazu se bodem kolikor mogoče opiral posebej na red, posebej zopet na smoter ali namen, ki se povsod javi v naravi; kolikor mogoče, pravim, kajti bistveno se red in smoter ne razločujeta.

Določim pa najprej, kaj umevamo pod besedo „red“ in kaj pod besedo „smoter“ ali „namen“?

Red sam na sebi ni kaka živa ali mrtva stvar, ampak samo nekaka razmera več predmetov. Naj pokažem to na sledečem primeru: Gledam vojake pri vajah; uvrščeni so v posamezne jednake oddelke; v vsaki vrsti jih je jednako število; poveljnik zapoveduje, drugi ga ubogajo, vsi na en miglej. V tem vidim red. Ko so pa vaje končane, ko je dovoljen počitek, vidim tu enega ležati, tam dva ali tri skupaj stati, ta je pokrit, oni odkrit -- ne vidim pa v tem nobenega reda. Red je tedaj nekaj določenega. Dalje vem, da morem govoriti o redu samo tedaj, ko govorim o večem številu predmetov. Red je torej enota mnogih predmetov. Če rečem, da je red soglasje ali vjemanje več predmetov, nisem povedal s tem nič drugega.

Smoter ali namen je ono dobro, po katerem teži vsako bitje pri svojem delovanju. Vzrok delovanju, ki ima kak namen, je gotovo le razumno bitje, kajti le tako si je moglo poprej napraviti sliko ali podobo celega delovanja in je torej moglo presoditi vseh ali posledice delovanja. V človeških dejanjih ni težko najti in tudi priznati smotra. Pri svojem delovanju imamo vedno kak namen pred očmi. Je li smoter res tudi v naravi — o tem pozneje; gotovo je, da ga moremo spoznati, ako je. Ako pa je, tudi ne bode moči sklepati drugače, kakor da je razum vzrok takemu delovanju. Popolnoma nemogoče namreč je, da bi katero koli delovanje doseglo določeni namen, če ni bilo delovanje že poprej vravnano.

Ako pri svojem delovanju dosežem smoter, dosegel sem tudi konec dejanja. Smoter je tedaj pri vsakem delovanju zadnji v vrsti; vendar je največega pomena za začetek dejanja. Smoter določuje način delovanju. Ako je smoter drugačen, je tudi delovanje drugačno. Zato je tudi smoter vzrok in se imenuje smoterni vzrok (*causa finalis*).

Smoter je vzrok in zato deluje že v početku ter vseskozi vravnava delovanje. Kako pa more delovati, česar ni? Smoter sicer ni že v začetku v istini, pač pa je smoter na drug način in sicer v misli ali v ideji, v pameti.

V pameti je smoter kot nekaka podoba, kot vzor, po katerem si vravnava delovanje. Dokler je smoter v pameti, ni kako

delujoče bitje, deluje le kaka sila: toda smoter določuje oni način, po katerem se mora vršiti ono delovanje. Ono notranjo podobo, vzor, pa si more napraviti le umno bitje; le tako more vraynati tudi pripomočke, da se doseže ž njimi smoter.

Prvi, ki je modroslovce opozoril na smoter v naravi, je bil Empedokles. Razlagal pa je smoter iz medsebojnega boja za obstanek. V slepi igri slučajev so nastale smoterne in nesmoterne stvari. Poslednje so se v teku časa izgubile: morale so se umakniti smoternim; tako so izmed milijard naravnih nestvorov ostali tisti, ki so „slučajno“ najbolj sposobni za obstanek.

Za Empedoklem je učil Anaksagoras, da je princip vseh naravnih prikazni: *causa finalis*. Nadaljeval je pa tako-le: vse stvari izhajajo iz prvotne materije, vredil pa jih je *νοῦς*. Razločka med to materijo in pametjo (*νοῦς*) pa ni določil. *Νοῦς* mu je nekaj *deus ex machina*.

Nasprotno je Demokritos razlagal vse iz neke absolutne potrebe spreminjanja atomov (*ἀνάγκη*). Princip vsega je imenoval *τύχη*.

Enako trdijo moderni filozofi, da se zatekamo k razlaganju iz smotra, kadar ne poznamo mehaničnih vzrokov kake prikazni; teleologična razlaga je samo nekaj *testimonium paupertatis*, znamenje, da nam nedostaja potrebnega znanja, da s tem celo povečamo nevednost, ker otemnjujemo zavest, da ničesar ne vemo. Poznamo lahko mehaničen vzrok, ne da bi poznali smotra, in narobe. Ako ogledujem stroj — lahko mi je znan njegov smoter ali namen, ne morem pa vedeti, kako je narejen. Delavec pa, ki je to ali ono kolo naredil, pozna mehaničen vzrok tega dela, a ni mu treba vedeti smotrenega vzroka. Tudi si ne moremo smoternega vzroka predstavljati. — Res je, predstavljati si moremo samo, kar ima kako prostorno razsežnost; iz tega pa sledi samo to, da smoterni vzrok ni sunek ali vtisek (*Stoss oder Druck*), ne sledi pa, da bi isti ne bil.

Mej novejšimi filozofi je Bacon pripoznal smoter, pravi pa, da se nanj ni ozirati pri naravnem opazovanju — k večemu pri metafiziki, ker ovira pamet pri iskanju mehaniških vzrokov. Bacon pripoznava, da vodi smoter k Bogu. Toda temu praktičnemu Angležu ni nič ležeče v vedi na tem; on je vnet samo za praktično korist. Razlaga iz smotra mu velja toliko, kolikor „brezkoristno“ življenje nunino. Ako pravi Bacon „korist“, s tem ne ovira našega dokaza nič. Koristno je samo to, kar je na neki gotov način vrejeno — da služi smotru. Plavut je ribi koristna, ako je tako vrejena, da more plavati riba -- to je, ako je plavut smoterna.

Te in enake hipoteze, katerih bom še nekaj pozneje navel, je kaj lahko ovreči. Rešile se bodo same, ako še natančneje govorim o smotru.

Kedar govorimo o namenu ali smotru, govorimo o njem lahko kot samem rezultatu ali kot principu.

Prvi del: ali je smoter kot rezultat?

Dà, smoter je v naravi. Da pa isti pokažem, treba mi je vzeti le par kapljic iz morja faktov. Zato pa hočem navesti najvažnejše in najočividnejše.

Najprej navajam primere za strog red, iz katerega že sledi smoter. Da je red v naravi, to spričujejo že vede, ki nas uče naravnih zakonov. Zakon je red, ki je v besedah — gledé posameznih delov — izražen; n. pr. zakon, da oslabeva svetloba v kvadratni razmeri z daljavo svetlobinega vira. Ta zakon izraža razmero posameznih delov, ki sodelujejo pri svetlobi; najprej vir svetlobi ali svetoč predmet, potem razsvetljevan predmet in daljava obeh. Razmero teh treh delov naznanja zakon! Kaj je to drugega kakor red?

Kako določen je red v solnčnem sestavu! Popolnoma nič se ne sme spremeniti hitrost bodisi katerega koli telesa, s katero se suče okoli solнца, njegova teža mora vedno ista ostati, kakor je, drugače bi se moralo vse zrušiti! Kako bi pa bili mogli tudi astronomi drugače izračunati, da mora med drugimi bivati planet Neptun, katerega dotlej še niso bili videli!

Oddaljenost naše zemlje od solнца je prav tolika, da nimamo preveč vročine, ne preveč mraza. Ko bi ne bilo solnce tako ogromno veliko proti drugim planetom, morala bi naša zemlja, ker se vse sestavje suče okolu skupnega težišča, napravljati najrazličnejša pota, in mi bi imeli za najhujšo vročino naenkrat led, za svetlobo temo, brez kacega reda. — Kako vrejeno je razdeljeno morje poleg suhe zemlje! Srednji pas je najvažnejši na zemlji, ker tukaj človek najložje razvije svoje moči. Zato je pa tudi suha zemlja razdeljena tako, da morje lahko teka od ravnila proti tečajema in nazaj, pa ne tako lahko od izhoda proti zahodu. Tako se menja mrzla in gorka voda — kar vzdržuje srednji pas v največjej razsežnosti na zemlji. Ko bi (se) morje tako lahko tekalo (strömen) proti vzhodu, ne mogla bi se zemlja tako hitro vrteti okoli svoje osi, kakor sedaj.

Zemljina os je pošev na ekliptiki: zato menjava letnih časov. Kakor je podnebje na raznih krajih različno, tako različne so tudi rastline in živali: druga hrana, druga narava.

Ali niso vesoljnemu redu primerni mogočni zakladi premoga pod zemljo? Celo v onih strahovitih pojavih iz osrčja naše zemlje, katere vidimo v ognjenikih, kaže se nam red; kajti, da se ohrani celota, da se razvije cela zemlja, mora se iz dna zemlje izločiti protivna sila plinov in privreti na prosto, ker sicer bi se morala zemlja še vse drugače pretresati in tudi razpokati, kakor se v sedanjih razmerah.

Kako očividni je red v posameznih naravnih delih! Ta

red nam kažejo vede; kemija je, ki nam še posebej kaže strogi red tudi v najmanjših delih, v najmanjših stvorih. Ta nam kaže tako natančen, tako strog red v notranjem spreminjevanju, združevanju, izločevanju, da nima človek misli in ne izraza, da bi si mogel zaznamovati kako izjemo strogega reda, kako nerednost.

Pač, glej! sledeči primer moti red v naravnem zakonu: led ni gostejši kakor voda in plava v njej. Pa prav ta izjema dokazuje tem bolje red v vesoljstvu. Kajti ko bi bil led gostejši kakor voda, moral bi se v vodi potopiti in kolikorkrat bi površje vodino zmrznilo — moralo bi se zopet potopiti na dno; tako bi se pa v globočinah rek in morja napravila neprodurna skupina in množina ledu, katere bi nikdar ne razstopili gorki solnčni žarki; na naši zemlji bilo bi že zdaj vsako življenje zatrt; zemlja bila bi le še ogromna kepa ledu!

Kako strogo vrejeno je razmerje mej kisikom in dušikom v zraku! V spajanju kisika z dušikom se razvija gorkota; kak pomen pa ima gorkota za življenje, nam je znano.

V človeških pljučih se kisik spaja z venozno, temno krvjo; ta postaja rudeča in se pretaka dalje po telesu, da je oživlja in hrani. Pljuča ga dobivajo z dihanjem iz zraka. Iz sebe pa dihamo sapo, ki je napolnjena z ogljikovo kislino, ki ni več človeku za rabo. Toda rastline rabijo to, kar je človek obrabil; rastline potrebujejo ogljikove kisline ter jo vsrkavajo vase, da jo razkrojijo in nam zopet pedajo kisik za našo rabo.

Kako naj ne občudujemo umnega vrejevalca! Enakih vzgledov bi navedel lahko še mnogo. Vender zadostujejo že ti za dokaz. Ta fakta ne morejo biti le slučaj! Kaj pa je slučaj? — *Id, quod fit praeter ordinem rerum!* Slučaj je vedno nekaj takega, kakor pravi že Aristotel, kar se prigodi le tu pa tam izjemoma. Kjer pa opazujemo redno vravnava, moramo pripoznati le neki smoter.

Ako bi bila navedena fakta slučajni, ali bi ne bilo mogoče, da bi vzduh ne imel onih delov, ki so potrebni za dihanje živalim, in onih delov, ki so potrebni rastlinam?

Ali bi ne bilo mogoče, da bi rastlinstvo ne bilo primerno za hrano živalno, ako bi bil ta red v naravi le slučajen? In rudninstvo tudi ne za hrano rastlinam? Kakor je verojetno, da so asteroidi (mali planeti med Martom in Jupitrom) nastali iz enega večjega planeta, ki je razpočil, tako bi lahko — vsled nereda — razpočili tudi drugi planeti in ponehalo bi vse delovanje, gibanje na naši zemlji.

Da bi vesoljni red nastal slučajno, tega pameten človek priznati ne more, to je protislovno. V kakej razmeri sta si red in slučaj, pokaže naj tale primer:

Vzemimo si v en žep 64 kamenčkov, vsakih 8 jednake barve. Ali je verojetno, da bi po mnogih poskusih potegnili iz žepa 9 kamenčkov zaporedoma iste barve, bodisi katere koli?

Prof. Ludwig Seidel je izračunal, da bi se moralo storiti 312290 septilijonov poskusov, da bi bil zaželini vspeh verojeten, dasi ne absolutno gotov! — Da si moremo nekoliko predočiti velikost te številke, mislimo si, da bi 1000 milijonov ljudij delalo te poskuse Vsak izmed njih bi vsako sekundo neprenehoma naredil en poskus — tako, da bi vsi skupaj v enem letu naredili 31557 bilijonov poskusov. Za imenovanih 312290 septilijonov poskusov treba bi bilo na ta način okoli 10 kvintilijonov et !! Kdor si more to natanjko predstavljati — častitam!

Res, mogoče je, da bi se poskus posrečil že v prvem četrti ure — pa povej mi kedo na gotovost izračunjeno matematično nalogo, v kateri bi enaka mogočnost ne bilo = 0. In naj bi tudi kaj veljala, vendar bi bila „nič“, ako pomislimo, da je v naravi mnogo bolj zamotanih in čudnih stvari ne samo na stotine in milijone, ampak brez števila.

To naj nas prepričuje, da vlada v naravi red. S tem redom je smoter v tesni zvezi. Ni ga reda brez smotra in smotra brez reda. In kaj je posledica tega reda? Iskati moramo vzroka temu redu, in sicer enojnega vzroka, ker je red nekaj enotnega — enota mnogih predmetov — dalje, umnega vzroka, ker more le umno bitje vravnati red — in sicer najbolj razumnega vzroka, ki je sam nevstvarjen: kajti nooen vstvarjen um ne more napraviti takega strogega reda, kakor je v naravi.

Preiskovanje tega reda nas pripelje tedaj k Bogu, kot najvišjemu vzroku tega reda

Oglejmo si sedaj v posameznih delih smoter sam, in sicer najprvo v organskih, potem v neorganičnih bitjih.

Smoter v organskih bitjih.

Rastline vsrkavajo ogljikovo kislino, ki jo ljudje izdihajo. To pa morejo razkrojiti le po vplivu svetlobe. Listi, pluča rastlinska, se tedaj vedno po najkrajšem potu obračajo proti solncu, mnogokrat s težavo, da premagajo lastno težo.

Mnoga semena imajo zato, da jih veter dalječ zanese, nekeke kožnate peruti in padajo vedno s kalico v zemljo (vrba, breza.)

Rastline, ki se počasi množijo, zato dalje časa živijo. Rastline, ki rastejo na suhih tleh, imajo mesnaté liste, ki vsrkavajo nočno roso, ali dolge korenine, da dobivajo globlje iz zemlje potrebno mokroto.

One rastline, ki so preslabe, da bi rastle same, imajo umetne ročice ali prijemalece, da se ž njimi sprijemajo drugih rastlin n. pr. vinska trta, bršlin.

Dionaea muscipula je močvirna rastlina; raste v Karolini in se živi ob žuželkah ali bolje ob onih tvarinah, ki se razkrojijo

iz mrtvih žuželk. Zato pa ima rastlina posebne priprave za lovljenje: na zelo občutljivih rudečih listih so nekaki zobci; tudi se napravlja na listih sok, ki vabi se svojim duhom žužke k sebi. Žužek vidi rudeč list in mika ga, da se nanj vsede. A gorje mu, če se vsede! List se zvije naglo in zgrabi žužka; čim bolj je nemiren, tem trdnejše ga list drži. Tako pogine žužek in njegovi ostanki pridejo v rastlino deloma po listih, deloma po koreninah, kadar padejo na tla in v njih zgrjijejo. Druge rastline, ki potrebujejo enake hrane, nabirajo vodo na svojih listih, da se v njej ujame žužek in utone. Kako umno je torej preskrbljena rastlina, da more živeti in rasti!

A rekel bi, da se moramo še bolj čuditi načinu, kako se nekatere rastline oplodijo. Mnoge imajo dvojne cvetove, možke in ženske, ki so včasih zelo oddaljeni, tako n. pr. *valisueria spiralis*, ki raste pogostoma na tleh laških kanalov, s katerimi se namakajo riževa polja. Rastlina je popolnoma pod vodo. Ko pa hoče cvesti, razvija se zvito steblo z ženskimi cveti in steguje se tako dolgo, da pride do vodne površine. Ko se je tukaj lepo razvil ženski cvet, odtrgajo se moški cveti na dnu vode od stebila, pridejo na površino, odpro se in plavajo okrog ženskih cvetov tresoč nanje svoj prah. Ko je ženski cvet tako oplojen, začne se njegovo steblo zvijati in krčiti, cvet izgine pod vodo in tukaj se razvije sad. Pri drugih rastlinah posredujejo žužki plojenje. Cvet se svojim duhom in barvo zvabi žužka k sebi, in akopravta samo medu išče, vendar so mora prašnikov dotakniti z nožicami — rastlina je tako vravnana — kateri prah prenese k ženskim cvetom. Mnogi žužki letajo samo k gotovim rastlinam in so za te vravnani n. pr. za rastline z dolgim čašnim grlom imajo žužki dolge rilčke; ko je žužek sčasoma še le dobil dalji rilček (kakor trdijo to nekateri, da je to le „Anpassung“), zakaj se ni raje grlo rastlinine čaše skrajšalo, ako sta rastlina in dotični žužek navezana drug na drugega?

Mnoge rastline so, ki ne obrode nobenega sadu, ako pridejo iz domovine v drug kraj — ravno, ker ni dotičnega žužka, ki bi posredoval plojenje n. pr. ameriška vanilija. V tem slučaju se mora zgoditi to umetnim potom: s čopičem.

Pokrili so že različne cvetove s pajčolanom, a dasi rastlini ni nedostajalo ne dežja ne solnca, obrodila ni, ker žužek ni mogel do cvetnega prahu.

Ako bi pa žužek prah prenesel n. pr. z lipe na deteljo — bilo bi to brez koristi; vemo pa, da čebela, dlje časa — celo po cel dan ostaja pri oni in isti cvetični vrsti, pri kateri je našla med.

Ako tudi priznamo, da je ta nagon žužku samemu v korist, vendar se moramo prašati: Od kod to, da je vsled tega žužkovega nagona ob jednem pomagano rastlini — da je ta nagon žužkov rastlini nu'no potreben? Odkod to, da se te potrebščine

obeh ujemajo? Ali niso cvetovi in žužki smoterno drug za drugega vravnani!?

Takih primerov bi se napisale lahko cele kujige. Oglejmo si živalstvo!

Kako si iščejo živali hrane?

Krt pokončava škodljive žuželke pod zemljo. Zato ima neprimerno močna pleča in noge lopatam podobne, pod kožo pa močne mišice, da naenkrat otrese zemljo raz sebe. Ali si je sam izbral tako nepripraven kraj za lovljenje in se še le potem vravnal?!

Morski rak se živi v školjkah, ne more pa razdrobiti njenih trdih lupin; zato čaka skrit tako dolgo, da školjka, nič hudega sluteča, odpre lupini hoteča vodo zajeti — toda v tem trenutku jej morski rak vrže kamenček notri in školjka se mora vdati.

Poljske miši odščipnejo semenom kalice, da jim ta ne vzraščajo čez zimo.

Itrčnica (Spritzfisch) živi samo o žuželkah, ki sede na vodnih rastlinah — je pa prepočasna, da bi jih ugrabila; zato pa dvigne samo glavo iz valov in na daljavo treh korakov ne zgreši svojega plena, katerega zadene s kapljico vode, da pade z rastline.

Pajek potrebuje muh, ne more pa sam nobene ujeti. Zato pa zna posebno umetnost in razprostre mrežo samo ob takih dnevih, kadar je v zraku dosti teh živalic in čaka na plen, ako tudi preje še ni nobene muhe videl.

Vsaka hrana pa ni živalim koristna. Zato si izbirajo hrano po svojem nagonu, ki jih vodi in sicer prav varno vodi. Nobena žival ne použije strupene rastline. One živali, ki žive ob travah, so prav zelo izbirčne. Nekatero rastline uživajo, drugih se pa ne dotaknejo.

Kako skrbe živali za svoj zarod?

Peščena osa (Sandwespe) napada gosenice in jih vlačí v svoje luknje. Kaj pa stori z gosenico, katero mera živo pripeljati domov? Prav v sredo vsacega živčnega vogla jo natanko devetkrat zbode; tako gosenica sicer ne pogine, pač pa se ne more ganiti. Ali je peščena osa sama prišla do tega po mnogih poskusih, kako mora ravnati z gosenico?! Ako bi se bilo izmed tisoč os vsaj eni posrečilo, o čem bi mej tem onih 999 živelo? Osa je morala koj v začetku znati svoj posel, drugače bi bil njen zarod poginil.

Neki metulj leže malo pred svojim koncem, začetkom poletja, jajčica na spodnjo stran drevesnih listov, da imajo gosenice koj kaj žreti. Te se kmalu zabubijo, so v avgustu zopet metulji, ki ležejo jajčica zopet na drevesne liste. Toda ti sedaj liste in vejico popolnoma okoli in okoli opredejo, tako da so pritrjena na vejice drevesne in da jajčica lahko prestanejo zimo.

Tukaj delajo pomladanski metulji drugače, kakor jesenski; to tedaj ni podedovanje nagona.

Kapusov belin (Kohlweissling) se hrani le z nekoliko kapljicami medu, leže pa jajčica na spodnjo stran zeljnatega lista. Ali je morda ves čas svojega zimskega spanja v bubi tako dobro v spominu ohranil, da je pred jednim letom kot gosenica zelje žrl! Gosenice zopet vse, kakor na eno znamenje, zapuste zelje in lezejo na varen kraj, kjer se zabubijo. Odkod vedo, da se zima bliža in da ne morejo na rastlinah ostati, ko vender to samo enkrat v življenju store?!

Kakih pet grobarjev (Totengräber, Käfer) vleče poginjeno miš ali slepca z velikim trudom do peščenega kraja, zlezejo pod njo in izkopljejo zemlje za $\frac{1}{2}$ črevlja, ležejo v mrhovino jajca, zagrebejo in zapuste, ne da bi videli kedaj svojega zaroda. Pa samo kakih pet hroščev, kajti inace bi imele gosenice premalo hrane, ker so jako požrešne — in zakopljejo, ker drugače bi druge živali lahko požrle mrhovino z jajci vred.

Kopna rakovica (Laudkrabbe) živi samo na suhem, leže pa jajca v morje, ker ta samo v morji godé.

Rilčkar, ki ga zovejo rhynchites cupreus, zna recelj slive popolnoma zglodati, potem napravi v kožo luknjico, da se skoro nič ne pozna, položi vanjo jajčice, zamaši s kožico luknjico in gloda še dalje recelj, da mora vsak vetrič odtrgati tako poškodovani sad.

Kukavica leže jajca v tuja gnjezda. Zakaj? Kukavica potrebuje v hrano velike, kosmate gosenice in teh mnogo. Pri tem pa more leči vsako jajce samo vsakih osem dni (6 na leto). Samica tedaj ne bi mogla toliko časa valiti, zato pa leže vsako jajce v drugo gnjezdo, vender k tiču, ki se živi o žuželkah. In sicer je vsako jajce v barvi popolnoma podobno jajcam v gnjezdu. In tuji tiči res prevzamejo skrb za vsiljenca. Odkod ve kukavica, da jej ni treba delati gnjezda? Odkod ve, da je to ali ono gnjezdo takega tiča, ki se živi o žuželkah? Odkod ve, kako barvo bo imelo prihodnje jajce?! (O tem lepa razprava v prvem letošnjem zvezku „Stimmen aus Maria Lach“: das Kuckucksei.) Kokoš pokliče svoje mlade in jim pokaže najdno hrano, ne trpi pa dolgo, ko jih zapodi od sebe; to je pa le v njihovo korist, ker se uče, tako sami zase skrbeti.

Ni mi treba razlagati, kako vodi nagon živali, da skerbé za žive mladiče, kako jim prinašajo hrane, varujejo jih in vzgajajo, dokler si ne morejo pomagati.

Oglejmo si še orožja, s katerimi se branijo živali pred sovražnikom, da se ohrani njihova vrsta (Gattung).

Bučela ima svoje želo, samo, da se ohrani njena vrsta; kajti sama pogine, kadar se posluži žela.

Sipa (Tintenfisch) ima posebno zmožnost, da spreminja barvo, kadar jo preganjajo, in sicer se ravna po svoji okolici, da je ni

moči ločiti od nje. Keller je opazoval sipo pri njenem begu. Zasedovana od morskega raka bila je bledo-rudeča; ko je pa pribežala do nekega rumenega, z rujavimi pikicami pokritega kamna (Tuffstein), postala je tako jedne barve, rumene z rujavimi pikicami, da jo je opazovalec Keller zgrešil.

Neka druga riba (Flachfisch) dela zopet drugače. Kedar se napravi na lov, pokrije se popolnoma s peskom, da je ni nič videti. Ako opazujemo natanko, vidimo pa, da se očesci polagoma dvigujeta, in zdi se nazadnje, kakor bi bila na koncu kake palčice. Ako se prikaže sovražnik, hitro potegne očesci nazaj in jih zopet izboči, ko je nevarnost odstranjena. Ako pa priplava majhna ribica ali kak drug plen, švigne bliskoma iz svojega zavetišča in popade žrtev.

Morska žaba (der gemeine Seeteufel) je 2 do 5 črevljev dolga ter ima nespodobno veliko, široko plošnato glavo in zijalo z ostrimi zobmi oboroženo žrelo. Ostalo zamazano rujavkasto telo je čudo tenko. Ta se do oces popolnoma zarije v blato. Njena prednja hrbtna plavuta ima samo posamezne trake, nezvezane in bodeče. Z enim teh, ki ima na koncu mesnat košček, začne migati in zvabi male ribice k sebi. Kadar katero zagradi, je že tudi zginila v žrelo.

Kako orožje ima n. pr. krastača, katera ne more niti bežati, niti braniti se? Tej živali je dala narava tako ostudnost in odurnost, da jo skoro vsaka druga žival pusti pri miru. Krt n. pr. ima jako dober želodec, a raje pogine lakote, kakor da bi se lotil lepe krastače.

Mnoge živali se skrčijo ali skrijejo v svoje lupine, ko jih potipljemo (polž); nekatere se potuhnejo, zvičejo, skrijejo v pesek, v luknje; tudi se spreminjajo; druge spuščajo iz sebe kakosmrđljivo ali pekočo tekočino, da se znebijo sovražnika; nekatere živalice — žužki — naredé se mrtve, ako se jih dotaknemo.

Druge živali imajo druga orožja: zajec boječnost pa hitre noge, krt dober sluh, zelena žaba spreminja svojo barvo po barvi okolice, da je ni toliko videti. Mlade jerebice se vležejo na hrbet, ako ne morejo sovražniku več uiti in drže s kremplji kak list kakor ščit nad seboj. Gnjezda in jame delajo si živali tako, da so sovražniku najmanj dostopne, ako tudi še niso sovražnika nikedar videle. Na begu najdejo živali iz daljine svoja domovanja (mravlje sto korakov daleč). Goloba lahko neseš več milj daleč v vreči, in ko ga spustiš, leti ti naravnost domov.

Vsaka žival, ki pa živi drugim v hrano, ima samo toliko orožja, da se ohrani njen rod, dasiravno sama ne more ubežati popolnem sovražniku.

Kratko življenje večine živalij se ne dá drugače razlagati, kakor iz smotra. Žival ni stroj, kateri se samo obrabi, ne, ona se vzdržuje, toda samo določen čas, potem neha rasti, peša in pogine. Ali je moč življenja onemogla od mnoge truda ali

prevročekravnega (hitzig) življenja? Prav vročekrvni tiči dosežejo večjo starost, kakor lene dvoživke; delavke in samice pri mravljah žive par let, samci pa samo par tednov; enako pri bučelah. Mnogo živalic pogine takoj, ko so legla jajčica. Zakaj ne žive vse živali tako dolgo kakor sloni, krokodili, kiti, krapi (200 let), zakaj ne vedno? Pri tako visokej starosti bi, iz mnogih zunanjih vzrokov, tako bile poškodovane, manjkalo bi jim že tega ali onega telesnega dela, ki bi se ne mogel nadomestiti — tako pa ne bi mogle doseči svojega smotra.

Vsaka žival živi le tako dolgo, kolikor je potrebno, da se rod širi — a ne za se, ampak za celoto; tudi pri človeku, ki bi moral po Darwinovi teoriji neskončno dalje živeti — je popolnoma primerno, da samo toliko časa; — drugače bi ne bilo družinskega življenja!

Smoternih vravnjav v telesu človekovem, pretakanju krvi, vredbi posameznih organov, prostem in neprostem pregibanju živcev mišic i. dr. ne bodem tukaj omenjeval. Da so smoterne, to nas uči veda.

Smoter v neorganičnih bitjih.

Mnogo teh sem že objavil v onem delu, ko sem govoril o „redu“: da ima namreč naša zemlja proti solncu tako stališče, da se menjava gorkota in vrstijo letni časi, vsled česar se na zemlji more bogato razvijati življenje. Isti smoter vidimo v razdelitvi med morjem, med zrakom in zemeljsko skorjo na našem planetu? Razdelitev posameznih delov v zraku. Razun vode, ki je pogoj življenju, ima za življenje velik pomen sol, ki se dobiva kot rudnina v zemlji ali pa raztopljena v vodah. In kako se nahaja kot rudnina na zemlji? Med takimi plastmi, ki zadržujejo vodo, da ne pride do soli, kakor sta n. pr. ilovica, mavce in drugi, anhidriti. Tako je sol v zemlji, da tako rečem, lepo spravljena in shranjena, da je voda ne raztopi. Ko bi se pa na drugi strani sol ne dala tako lahko raztapljati v vodi in bi je vzlasti v morji, pa tudi v drugih vodah ne bilo toliko, ne bi mogla razširiti se na vse strani in tako koristiti tudi rastlinam, ki je potrebujejo. Kaj zanimivo je, kako se ravna rodovitna tla, kedar pridejo vanjo razne snovi. Ko pada dež na tako zemljo, nikakor ne raztopi takih snovi, ki so rastlinam potrebne n. pr. kali, kremenčeva in fosforna kislina, ammonijak, in zato jih tlem ne odvzame. Pray nasprotno posrka dobra zemlja nase vse to, kar rabi za rastline. Ako dežuje, ako se drugače namaka zemlja ali ako se gnoji, hitro izloči zemlja in porabi zase take snovi, katerih potrebujejo rastline: ammonijak, nekatere kisline (fosforno, kremenčevo), kali. Zemeljska tla so torej smotreno tako sestavljena, da rastejo lahko na njih rastline, da dobivajo iz njih vse za življenje potrebne tvarine.

Ozračje naše zemlje je prozorno, a zatemni se toliko bolj, kolikor bolj se zgosti sopar. Kadar je oblačno, ne vidimo „prostega neba“. Oblaki pa nimajo samo namena, da omočijo suha tla in tako posredujejo oni naprestani tok vlage na zemljo, ampak zadržujejo tudi gorkoto, da ne izžariva prenašlo iz razgrete zemlje, zlasti ob severnih krajih, kamor prihaja manj solnčne toplote. Ob ravniku je ozračje prozornejše, nego li pri nas, zato izžariva po noči zelo naglo gorkota iz tal in noči so precej hladne (n. pr. v. Sahari).

* * *

Ti kratki vzgledi kažejo jasno smoter v naravi! Toda utegnili bi kedo vgovarjati: koliko zlega na svetu! Ali je to zlo tudi smoterno? Ali je mraz, ki pokonča setev, ali je nevihta, ki listje z dreves osuje, tudi smoterna? Da lev gazelo razmesari, ali je njej to smoterno? In ali so medsebojna preganjanja ljudi, — ali so strasti tudi smoterne? Mnogo jih je, ki trdijo, da svet ne more biti slabši kakor je!

Na to odgovarjamo: Absolutno popoln svet itak ne more biti, ker se razvija, ker je spremenljiv in minljiv, pač pa je vsaka stvar zase toliko popolna, da more doseči svoj smoter. V igri tudi ne morejo biti same glavne junaške vloge. Na sliki ne morejo biti samo svetle barve; mora biti svetloba in senca natančno razdeljena. Ako bi bili vsi kameni marmor, vsa drevesa palme, vse živali levi, kako dolgočasen bi bil tak svet!

In ako bi res mnogo bilo v naravi tako pomanjkljivega, kakor se nam zdi — radi tega ni še vsa narava nesmoterna, kakor tudi knjiga radi par tiskovnih pogreškov ni „slučajna“ — ampak smoterna.

Vendar so vse te „pomankljivosti“ samo deloma, na videz neko zlo, med tem pa služijo celoti. Mraz sicer vniči setev, pa tudi nešteto škodljivih žuželk; nevihta osuje z dreves slabše liste, zato se pa morejo močnejši bolj razvijati; žužki so človeku samemu nadležni, zato pa nujno potrebni gotovim rastlinam in v hrano ptičev: lev raztrga gazelo, pa kar njej škoduje, koristi njemu; nižje živali so ravno radi tega vstvarjene, da ob njih žive višje, in zakaj bi se ne smela gazela, ako je namenjena levu v živež, tudi nekoliko časa svojega življenja veseliti? Roparske zveri so bile tudi v paradižu. (Sv. Avguštin).

Primerjati pa tudi ne smemo bolečin živalin s človekovimi, ki misli na prihodnost. Miš je pod mačkinimi kremplji že omotena, žaba, ko zagleda pred seboj kačo, se ne gane, ampak plane skoro od sebe s steklenimi očmi njej v žrelo; orel vdari s kljunom svojo žrtev na glavo in jo omoti, druge zveri umore plen, ker mu pregriznejo vratno žilo, tako da je taka smrt gotovo lažja kakor da bi morala žival od slabosti giniti.

Ali bi bilo morebiti bolje, da bi živali ničesar ne občutile, da ne bi čutile smrtnih bolečin, zato pa tudi ne mogle užiti kakega veselega trenutka ves čas svojega življenja?

Prav občutenje bolečin je smoterno za življenje živalsko; bolečina uči, tako rekoč, ogibati se tega, kar je škodljivo, uči, biti opreznim, in sili poiskati si pripomočkov.

Kako bi mogli drugače mačko ali psa odvaditi, da bi ne kradla klobas, kakor s palico?

Istotako je pri človeku. Pomanjkljivost in zlo ravno vspodbujata človeka, da tem bolj razvija svoje telesne in duševne moči. Največjemu zlu je pa človek sam vzrok; pri vseh ljudstvih nahajamo bajke o zlati dobi, o paradizu i. t. d. — vse veruje, da je nekedaj bilo drugače in da je človek svojemu zlu sam kriv.

Gotovo je tedaj popolnoma, da je narava res tako vrejena, da dosega določene namene ali smotre, da moremo v mnogih slučajih te smotre naravnost pokazati, označiti in tudi dokazati. Tega tudi nasprotniki, kakor že omenjeni Anglež Bacon i. dr., ne tajijo, a radi bi vtajili — Boga.

Konec prihodnjic.

*Jos. Reisner,
bogoslovec ljubljanski.*

Kako pogubni so pesimistični nazori v slovstvu.

Novi vek se odlikuje od drugih najbolj v tem, da je zavrgel Boga: delovanje novodobnih filozofov in literatov hoče pokazati, da je Bog fikcija, krščanstvo gola izmišljotina, da sploh ni treba nikake pozitivne vere; človek je najbolj razvita žival, ki pa nimā ni proste volje, ni neumrjoče duše. Čemu torej onstrašilo od pekla, čemu vera v stare bajke judovskih ribičev!

To uči novodobna filozofija, bodi v obliki panteizma in ateizma, bodi v obliki naturalizma in materijalizma¹⁾: iz vseh onih sistem pa se je izcimila nova sistema, katerej početnik je nemški modrijan Arthur Schopenhauer. Njemu je vzor Buddha in budistična nirvana. Schopenhauer je težko pričakovani mesija, ki reši človeški rod dolgih zmot — krščanskih! On je jedini učitelj prave in neovrgljive filozofije: vsi drugi pred njim so učili zmoto in vsi drugi za njim — „zu ihm müssen sie kommen!“²⁾

¹⁾ One sisteme so si vse slične, izvirajo druga iz druge: „Mag die pantheistische Lehre auf den ersten Blick noch so ideal und poesievoll erscheinen, den Grundgedanken hat sie dennoch mit dem Materialismus gemein.“ — J. Lobmeier, Theolog in Lienz.

²⁾ Brunner. Kniffo-u. Piffologie, str. 1, 80.

Učil pa je razsvitljeni modrijan, da je svet povsem slab, tako slab, da slabši bi ne mogel biti. Vže bivanje samo je nesreča; bolje bi bilo, da bi ne bilo sveta. Ne more se torej govoriti o dobrem, o sreči in veselji, marveč samo o zlu, o revii in bolesti bivanja. Vsa bitja vzdihujejo v sponah zla, kateremu ne mogò ubežati. In če se komu dozdeva, da je dobro, sreča in veselje na svetu, je to le navidezno — v istini je vse prevara! ¹⁾

Ako torej v svetu prevladuje zlo, ako vse trpi in ječi, kje pač je vzrok vsemu zlu in trpljenju? Schopenhauer skuša rešiti logični zakon o vzroku in posledici nekako tako: Vsa bitja na svetu so objektivacije (vpredmetenje) vesoljne pravolje (Urville); pravolja pa je vže sama jako nesrečna; da bi se otresla svoje nesreče, osvedoči se v podobi sveta, v katerega izlije vse svoje zlo in trpljenje. Pravolja hrepeni večno po vresničenji, a ga ne more doseči; zato je nesrečna, zato in odtodi i je v svetu zlo in gorje, ker tudi človek hrepeni po sreči in radosti, a je ne more doseči. — Taka je teorija zveličavnih filozofov, kakor sta ateist Schopenhauer in sanjač Hartmann — taka je teorija novodobnega pesimizma.

* * *

Ni pa mogoče, da bi teorija pesimizma ostala samo v filozofičnih knjigah, kakor so „Die Welt als Vorstellung und Wille“ ali „Philosophie des Unbewussten“: teorija mora prodreti i v prakso, mora imeti i posledice — in to se doseže sè slovtvom. ²⁾ Da bi bila taka filozofija le v filozofičnih knjigah, bi se sanjačem pesimističnim smejali pametni in razsodni ljudje! Toda presadili so se nazori iz puste teorije v prijetno prakso, v slovtvu — in tu je drugače . . . „Ničesar se ne čita tako rado kakor leposlovtvene proizvode i v vezani i v nevezani obliki; posebno radi pa se čitajo pesimistični proizvodi, ker vgajajo naravi človeški, ki je bolj k slabemu nagnjena nego k dobremu, in ker je večina ljudij iz raznih vzrokov v istini nesrečna in nezadovoljna. Berò pa se one vrste proizvodi, ker se priporočajo: „Kolikrat se hvali Goethejev „Werther“, naganja se mladina, naj ga bere. Berò se vsi pesniki, vsi pisatelji, in sicer največ zato, ker jih učitelji toliko proslavljajo. V šoli se mladini ytepa v glavo, da človek ne more biti omikan, ako ne bere vsega vprek, dobrega

¹⁾ Stöckl. Philosophie. II. 531.

²⁾ Ko smo vže dovršili nalogo, dobili smo v roke spis bogoslovca J. Lobmeier-ja: „Die Ursachen der socialen Missstände und die Philosophie“; mnogo mislij je sličnih naši nalogi, zato smo dodali še nekaj citatov: Die Irrthümer einer falschen Philosophie hüllen sich in das Gewand einer schönen Prosa oder einer bezaubernden Poesie, verpesten unbemerkt den Ideenkreis des ungebildeten Lesers und führen ihn in ein Labyrinth von Irrwegen, aus dem er ohne ein Wunder der Gnade nimmer den Ausgang finden wird“.

in slabega!“¹⁾ Opazuj nekoliko slovstveno gibanje preteklega veka in sedanjega, povsodi je slično, povsodi vlada isti duh: portugalski pesnik-pesimist Anthero de Quental vjema se z norveškim dramatikom pesimistom Henrik Ibsen om. Prvi sam priznava, da naturalizem — in dosledno i ateizem in pesimizem — ki prevladuje v slovstvu, tudi Goethejev in Hegelnov, ne more zadovoljiti človeka, ker vera (Religiosität) naturalizma je napačna, je dozdevna. Drugi pa jasno spričuje v svojih dramatičnih slikah, kam pride človeštvo brez Boga t. j. ako se uvede teorija brezbožnih, pesimističnih filozofov v prakso — po slovstvu. In če pogledaš slovstvo i drugih deželâ, povsodi isti žalostni glasovi pesimizma: od Portugalske in Italije skozi Nemčijo do Norveške in Rusije.“²⁾

* * *

Pesimizem pa je pri Slovencih še mlad; zasejal se je s tujeja polja na slovensko. *Stritar* je prvi apostol idealizma-pesimizma. *Stritar* njegov glavni zastopnik. In *Stritar* šel je učiti se pesimizma v Nemčijo! Prvič je pokazal, česa se je priučil v tuji šoli, z veleznano oceno Preširnovih poezij: Preširna je proglasil pesimistom! A bolj se je razvil svoje nazore v „Zorinu“ vanj je izlil vse svoje naziranje o krščanstvu, o prosti volji, o nravi . . . In prav *Stritarja* se toplo priporoča po srednjih šolah tudi nedorasli mladini; hvali se, da ni boljšega pisatelja od *Stritarja*; da lepšega jezika še ni čulo slovensko uho — bodi: toda je li jezik pisatelju glavni smoter? Ako se mladina priuči z *lepim* jezikom tudi *grdim* nazorom — kaj pa to?

* * *

Pa zadoščaj. — *Stritarja* in druge slovenske pesimiste so ocenili vže drugi³⁾ dovolj; tu hočemo le nekoliko premotriti kako pogubni so nazori pesimistični, katerih si prisvaja mladina iz novodobnega brezbožnega slovstva. —

I. — Leposlovju glavni namen je, da podaja, kar je resnično in dobro in lepo: ta „metafizična trojica“⁴⁾ je pa združena v *Stvarniku*; iz njega izliva se tudi po stvarih.

Kako pa je pesimistično slovstvo? Pesimistom je svet „vganka brez rešenja“,⁵⁾ na kateri pahne človeka „temna roka“. „Svet je „poln britkega trpljenja“,⁶⁾ poln zlobe in zla: nič ni več

¹⁾ „*Rim. Kat.*“ I. 364.

²⁾ Stimmen aus *Maria-Saach* 1888 str. 598.

³⁾ Čitaj „*Rim. Kat.*“ I. tečaj in *Dr. Mahnič*, Dvanajst večerov!

⁴⁾ „*Rim. Kat.*“ VI. 1.

⁵⁾ *Stritar*. I. 57.

⁶⁾ *Idem*. I. 95.

⁷⁾ *Idem*. I. 57.

resničnega na njem, nič *dobrega* in nič *lepega* — vse prevara, vse slabo in grdo! Jedino resnično je pesimistom bolečina ¹⁾ in k večemu dobra jim je — žival ²⁾. Žival je zvestejša od človeka in bolj poštena — je vredna s človekom istih pravic.

Ker torej ni na svetu nič resničnega, nič dobrega in lepega, tudi ne more bivati vzrok resničnemu, dobremu in lepemu. Vzrok pa oni metafizični trojici je Bog: pesimisti torej ne morejo izpoznavati onega bitja, o katerega resničnosti spričuje vsak pogled v prečudno veseljstvo, ki je vstvaril vse „prav dobro“ ³⁾ in daje stvarstvu čarobno lepoto.

Da pa res pesimisti ne poznajo Boga-Stvarnika, svedoči skoraj vsaka stran njihovih mnogobrojnih stvorov. Zakrivajo sicer svoje brezboštvo v razne oblike: Bog jim je narava sama, katero opevajo in jo časte — boginjo veseljstva ⁴⁾; Bog jim je nevidna sila, kateri se vse pokori; Bog jim je človek sam, ki se noče pokoriti v svoji oholosti nikakemu višjemu bitju. ⁵⁾

Posebno radi pa pesimisti opevajo in obožavajo — *vsodo*: ta je ona nevidna sila, ona „temna roka“, ona nevsmiljena boginja, katerej se je moral pokoriti sam poganski Zen: vse, kar se zgodi, zgodi se nujno. ⁶⁾ Človek nima nikake moči, da bi se branil nevidne sile, ker „mi vemo, da se ne moremo vstavljati svoji — vsodi. Naša volja — prazno domišljevanje“. ⁷⁾ Kam vodi tak nazor v slovstvu, ni pač težko vganiti: Boga ni, prostosti človeške volje ni — človek, kak si, od kod in kak je tvoj zadnji smoter?

2. — Človeku glavni smoter je ljubezen do Boga in bližnjega: to unemaj leposlovje v človeku.

Toda če ni Boga, čemu bi ga ljubil? Ljubezen mora imeti svoj predmet, ki bodi resničen in dober in lep: ta trojica je nerazdružljiva, ako hoče človek ljubiti zares. Združena pa je ta trojica v Bogu, ki je najpopolnise bitje: v Bogu se najpopolnise izraža pojem o resničnem in dobrem in lepem; njega se torej mora popolno ljubiti. Če pa Boga vže ljubimo radi one metafizične trojice, moramo ljubiti i stvari Stvarnika-Boga; in čim popolnisa je stvar, tem bolj jo moramo ljubiti; najpopolnisa stvar pa je človek, torej njega imamo ljubiti najbolj: in to je ljubezen do bližnjega.

¹⁾ Idem: „... Bolečina je resnica, Edine nje tajiti ni mogoče“. — I. 96.

²⁾ Prim. *Schopenhauer*.

³⁾ Gen. I. 31.

⁴⁾ Tako uči filozofija panteistična in naturalistična.

⁵⁾ Čitaj: *Brunner*. Kniffo- u. Piffologie.

⁶⁾ *Schopenhauer*: „Alles was geschicht, geschicht nothwendig“. — *Brunner*. Kniffologie str. 52.

⁷⁾ *Dr. Jos. Vošnjak* v svojih „Pobratimih“.

Vse drugače pa uče pesimisti. Njim je bog vesoljna pravolja, ki pa je sama vže neizmerno nesrečna; in večno hlepeča po uteli pojavlja se pravolja v raznih oblikah, pojavlja se tudi v obliki ljubezni. Toda kaka li je ljubezen pesimistov? Če jim je svet poln zla in zlobe; če je „vsa poštenost in blagost v človeku le navidezna“¹⁾ in se vsakedo razodene preje ali kasneje, da je v svojem pravem bistvu — hudobnež; če vlada povsodi sovraštvo in zavist; če ti pesimist poje: „Skrbi zase, pusti brata“²⁾; kakšna pač je ljubezen pesimistov? Turgenjev-u je ljubezen „demonška sila, katera vse ovire stera, proti koji ni mogoče nič narediti, proti kateri so vsi razumovi in uravni zakoni zastoj“³⁾. To pa je vže spolna ljubezen⁴⁾, ki se pojavlja v človeku kot sila nepremagljiva in kot demonška moč. Ta moč pa se javi najbolj v pisateljih in pesnikih, ker v njih se skuša pravolja najbolj vpredmetiti (objectivieren). Pesnik čuti v sebi neko silo, ki ga tira do kake osebe; oseba pa se mu umika navadno — in pesnik je nesrečen, je „pravi mučenik človeškega rodu, ker vzame nase vse naše gorje“⁵⁾. Ali torej ne ljubijo i pesimisti svojega bližnjega? Bêri li romane, novele in novelice, pesni in pesnice njihove: iz vsakega umotvora bije ti naproti ljubezen! In kako čuteče, kako nežno-ljubeče je to pesimistično srce posebno proti nežnemu spolu! Povzdiga se nežni spol v tretja nebesa, kjer se venča z vencem božanstva; ženska je vsakemu romanopiscu in erotičnemu pesniku vzor, do katerega se mora povzdigniti — i moč. In pesnik, ako ne ljubi, ni pravi pesnik; kedo bi torej očitati mogel pesimistom, da ne poznajo onega nežnega in blagega čuta, ki se zove ljubezen?

Toda čitaj količkaj pazljivo novodobne romane in pesni, pa sôdi nekoliko umniše, prepričaš se hitro, kje tiči vzrok ljubezni novodobnih pesimistov: njim ni do ženskega spola kot takega, tudi ni jim mnogo do ženske enakopravnosti z moškimi; njim je do tega, da v gode počutkom.⁶⁾ Zato pa priporoča apostol pesimistov-materijalistov tetragamijo⁷⁾; uči, da ni treba zakona; ženska čast je sicer potrebna, ako hoče ženska živeti srečno, toda njena vrednost je samo relativna, ne absolutna⁸⁾; ženska

¹⁾ „*Rim. Kat.*“ I. 371.

²⁾ *Stritar*: Sreča, Poezija in Preširen.

³⁾ „*Rim. Kat.*“ I. 329.

⁴⁾ Druge ljubezni sploh ne poznajo naši lepoverni pesimisti!

⁵⁾ *Stritar*. V. 83.

⁶⁾ „... Im Privatleben gilt der unbeschränkteste Individualismus, das *laissez faire*“ unseres ledernen Manchester-Liberalismus, freie Concurrenz, ist eine Forderung des Fortschrittes, das Duell ein Tribut an den Anstand, die Vergehen bezeichnet man als Fehlritte . . . alle strengen Ideen sollen aus der Welt verbannt sein, um das *egoistische Herz ohne Vorwurf alle „noblen Vergnügen geniessen zu lassen“*. — *J. Lobmeier*.

⁷⁾ *Brunner*. Kniffologie, str. 174.

⁸⁾ „... hat zwar grosse Wichtigkeit für das weibliche Glück, aber ihr Wert ist doch nur ein relativer, kein absoluter, über das Leben u. seine

naj se vklene v starodobno sužnost, kjer služi pohotnosti moževi; ženska je (Schopenhauerju) neestetičen spol; ni sposobna ni godbe, ni poezije, ni druge umetnosti — ženska je polčloveško bitje.¹⁾

Taka je ljubezen pesimističnih filozofov do nežnega spola, in pač drugačna ne more biti ljubezen pesimističnih leposlovcev. Res, v slovstvu si skušajo ohraniti dobro ime pri ženskah, znajo se jim dobrikati in laskati ter je slepiti;²⁾ toda pomisli nekoliko in sôdi trezніше smer pesimističnih romanov in pesnij, pa koj spoznaš, kak je smoter njihov — kaka njihova ljubezen.

Kako dijametralno nasprotno tej je ljubezen krščanska! „Ona je potrpežljiva, je dobrotljiva; ni častiteljna, ni hudobna, ni ošabna; ne išče svoje koristi, ne misli hudega . . . vse pretrpi, vse veruje, vse upa, vse prenese . . .“³⁾ Taka je ljubezen, katero poraja vera v Boga. Ona ne pozna nikake sebičnosti, nikakih podlih namenov: poglej mladeniče, kako zapuščajo domovino in domačine, pa gredo v divje kraje, da rešijo — duše nevernikov! Glej deve, ki se žrtvujejo v cvetu let za bližnjega v večno in časno srečo človeštva — iz same ljubezni! Da bi vstvarili apostoli pesimizma vsaj jeden zavod, ki bi se tako žrtvoval za človeštvo, morebiti bi se ne branili dolgo, pokloniti se načelom njihovim: da bi *obrajalo take sadove pesimistično slovstvo*, pripočali bi je povsodi in iz srca radi. —

3 — Leposlovje vzgajaj, vspopolnuj človeka: dvigaj ga do vzorov nadzemskih, do vzorov večnih.

Iz krščanske ljubezni torej se poraja ono žrtvovanje za bližnjega, ona nesebičnost, ono *krepostno življenje*,⁴⁾ ki unema in dviga človeka više in više do večnih vzorov: take junake in junakinje imeti bi moralo i slovstvo; kajti slovstvo je tudi del vzgoje⁵⁾; dà, glaven del je slovstvo pri vzgoji mladine: kakor-

Zwecke hinausliegender“. *Parerga* I. 388. — Sicer pa je Schopenhauer često pokazal, kako je treba ženske ljubiti: ohrustal je neko Marquet, da jej je moral plačevati poškodnino; „in Italien hat er nicht bloss das Schöne, sondern auch die Schönen genossen . . . wie hätte er sonst über dies Capitel (der Geschlechtsliebe) schreiben können?“

¹⁾ *Schop. Lexicon.* 460.

²⁾ „Veselo obličje, sladak

In gibčen jeziček imamo,

Prav dobro se hliniti znamo,

Da lože slepi se bedak“. — A. P. „*Saeculum*“.

³⁾ *I. Kor.* 13. 4—7.

⁴⁾ „V kreposti kaže se ljubezen prava“. — A. P. — „*Sonetni venec*“.

⁵⁾ „Die Poesie macht eines der Mittel der Volkserziehung aus: Gott gebe, dass ich im Leben nur einen kleinen Theil zur Erreichung dieses Endzweckes beitragen möchte“. — *Zukovski: Zeit- u. Lebensbilder v. Janssen*, 99.

šno slovstvo, takošna mladina; ker slovstvo je hrana duševna — slovstvo omike pogoj.

Toda kako hrano daja naši mladini pesimistično slovstvo? Boga ne izpoznava in zakonov nima nikakih radi neproste volje; človek je le igrača v oblasti skrivnih sil; vse je človeku sovrážno in človek sovražen vsemu; sploh vse zlobno in slabo: kaka hrana pač mora biti tako naziranje za duh človeški? Človek vže res ne ve, kaj bi počel, kedar bere pesimističen roman!') Kri mu vre močnejše, srce mu stiskajo neznaní čuti, ves je nekako otožen in pobit; radost izginja in ostaja tuga, mrzlotá, obupnost; življenje se začne človeku studiti, najboljša se mu zdi — smrt. Vzrok pa takemu stanju je po filozofiji pesimistov pravolja: ona izliva v svet zlo in gorje; ona hoče tudi, da se otrése človek čim preje svetovnega zla in gorja in se vrne v pravoljo — v nirvāno. Zato pa se pojavlja pravolja v *obupu*, ki tira pesimista v smrt: obup drvi ga v brezдно brez rešne poti, ker sovražén mu je svet, preganja ga vse in vse mu je grenko.²⁾ Ni čuda torej, da sili pesimist v deželo pozabljivosti in popolne nevednosti — v nirvāno (Verwehung).

Najkrajša pot do smrti pa je — *samovmor*: v vsakem pesimističnem romanu mora biti samovmor ali vsaj prostovoljna smrt — bodi v boji, bodi kje drugje. In prav dosledno je to: če ti je svet „seminarium omnium malorum possibilium“³⁾; če že čutiš v sebi vesoljno gorje; če z druge strani ni Boga, ni nikaškega večnega plačila ali kazni, ker slabo in dobro je isto, in nrvanost, krepost, nadzemski smoter človekov je „... dim nad streho, senca, nične sanje, prikazen — eine Enttäuschung“;⁴⁾ če „bolečina je resnica“⁵⁾ jedina: išči si torej sreče drugje ali pa končaj si življenje! Zakaj bi živel nesrečno življenje in obupno? Bodi junak“ — in konec je vsemu: . . . Nič ne deje, da si vničiš sè samovmorom dobro, katerega nisi gospodar; da delaš proti volji božji — kedo se zmeni za voljo božjo in božjo pravico in tudi za lastno voljo: vse je — nič!

Če pa je človek vže tako boječ, da si ne upa sprožiti krogle v glavo, kaj bi začel tedaj? Do življenja mu ni mnogo, a to življenje hoče vendar *uživati*, kolikor je mogoče: vrže se v na-

1) „Wenn man diese Romane liest, so erschrickt man nicht nur über die Immoralität ihres Inhaltes, sondern auch über die Immoralität der Verfasser . . . Welch' einen verderblichen Einfluss muss das nicht auf die ganze Literatur und auf den Sinn für Kunst und Moral haben . . .“. *Zukovsky*: ibidem.

2) *Dr. Mahnič*. Dvanajst večerov, 174, 182.

3) *Stöckl*. Philosophie, II. 533.

4) „*Rim. Kat.*“ I. 366.

5) *Stritar*, I. 96.

6) „Es zeigt von Muth u. Willenskraft, wenn ein Mensch sich aufrafft und sich den Tod gibt, um das gedachte Übel von sich abzuwälzen“. — *Stöckl*, Phil. III. 114.

ročje materijalizmu.¹⁾ Zato pa vidiš, da se v pesimističnih romanih najbolj opeva mesenost in podlost; in vrhunec vsega romana je, da se dovrši čin podlosti, kateremu sledi vmor ali samovmor. Pesimist, vže sit vsega drugega, išče si slednjič utehe v pohotnosti. Toda često mu je i tu pravolja nemila: pot se mu zapira do nasladnosti, tedaj pa se pojavi zadnji čin zlobne pravolje: človek znori ali pa se vmori.²⁾ V to pa pomore človeška volja sama, ker um mu ni dovolj močan, da bi se protivil spačeni volji. Popačila pa se je volja od krivih nazorov v slovstvu, od nazorov pesimističnih; ker taki nazori vmore v istini prostogibanje voljinih pojavov.³⁾ Ali niso žalostni dovolj taki nazori, ali ni še žalostniše, da jih je slovstvo prepolno? Slovstvo, ki bi imelo vspopolnjevati človeka, vzgajati in dvigati ga do večnih vzorov, do življenja nadzemskega: to slovstvo vničuje v človeku vsak blag čut, slabi mu um in voljo, *vmori ga duševno in telesno*; iz tega slovstva pije učeča se mladina mamljiv strup v lepi posodi poezije in sploh leposlovja.

Sicer pa pesimistični leposlovci sami uče, da tako mora biti: človek živi, kakor ti ljubo — po nagnenju; če pa tega ne moreš, končaj nesrečno življenje in preseli se — v nirvano. Kedo bi se neki upiral oni sili, ki jo zovejo svetohlinci hudo nagnenje in spolno strast? „Greh, vem, a jaz ne morem pomagati“⁴⁾ In morebiti si se protivil oni strasti, si jo skušal vkrotiti, kakor veli nam Bog in uči sv. Cerkev — „in vendar biti moglo ni drugače!“⁵⁾

Umljivo torej, zakaj se vršè samovmori: nujno (fatum) je vse to — tako mora biti. Zato pa prav dosledno toži slovenski pesimist:

„Čemu li človek se na svet rodi,
Da kakor rosna kaplja v solncu mine?
Kaj pa je treba bilo, kaj sveta?“⁶⁾

¹⁾ „Jene grosse Masse, die im herzlosen Kampfe ums Dasein erlegen ist, fühlt eben auch den Trieb nach Glück u. Wohlergehen im Herzen, und in atheistischer Weltanschauung befangen, strebt sie gleichfalls den Himmel auf dieser Erde an.“ — J. Lobmeier.

²⁾ Goethejev „*Werther*“ in novodobni zaljubljenici, katerim se noče vdati deva nevmiljena: njim je vže stari epikurejec zapel:

„... Vixi, cras vel atra
Nube polum Pater occupato
Vel sole puro ...“ — *Horacij*.

³⁾ „Eine Lehre, die keine Erlösung vom Bösen u. Übel möglich sieht, als die gänzliche Vernichtung des Willens, ist *trostlos*; sie schlägt den Willen todt, um ihn zu erlösen.“ — Tako obsoja celò učenec Schopenhauerjev svojega mojstra. — *Brunner*. Kniffologie, 233.

⁴⁾ *Stritar*, I. 308.

⁵⁾ *Idem*. I. 83. — Prav po nauku pesimistov-ateistov: „Der Mensch stehe von Natur aus unter der Herrschaft der Nothwendigkeit.“ — *Stöckl*. Phil. I. 124.

⁶⁾ *Idem*, I. 112.

In ker ne ve človek, čemu se je rodil, in tudi ne ve, čemu je svet, zatorej:

„Roditi se ne — najbolje
Človeku je to; če pride na svet,
Pustiti hitro ga spet —
To pak je za prvim najbolje“¹⁾

Toda je li Bogu vse jedno, kak je nravni svetovni red? Pesimisti sami vedo, da, če je Bog, mora biti i nravni red: zatorej mora nehati Bog. Leposlovci prikrivajo sicer tajeje Boga v razne oblike; a poslušaj učitelja, in učenca spoznaš! Pesimistični filozofi povedo kar odkrito: „Največi predsodek pri ljudeh je — pravi de la Metrie — vera v Boga.“²⁾ Za njim so slično modrovali vsi apostoli ateizma; a vse je prekosil Schopenhauer: „V istini pa ni niti duha, niti snovi, pač pa je mnoga nezmysel in blodnja na svetu!“³⁾ — Teoretični ateizem pa se spremeni v praktični: človek deluje, kakor bi ne bilo Boga. In to stran ateizma znajo pesimisti posebno lepo slikati: oblečejo ga v lepo obleko romana ali okrase ga s čarobnim svitom poezije — vse pesek v oči, da ne zapazi čitatelj, kaj prav za prav namerja pesimist-ateist. In prav to je pogubno neizkušeni mladini: ker sama ne ve, kedaj se vlovi v nastavljene mreže, iz katerih se otme prav težko. Knjiga je slična prijatelju: če je prijatelj dober, zdravih načel in trdnega značaja — srečen oni, ki je našel takega prijatelja! Če pa je prijatelj slab, nenraven in sprijenega mišljenja — varuj se ga, da te ne okuži . . . Toda težko se spozna dobrega prijatelja in težko tudi slabega; a še težje se loči dobra knjiga od slabe: strup pije mladina in sama ne ve, kedaj ga pije in kje. Ali ni to prava zlobnost in sovrašstvo do človeštva — pravi pesimizem?

Pa pesimistom ne smeš zameriti; pesimist je le prikazen vesoljne pravolje; ona dela ž njim in ga vodi; ako je zloben, kaj mu hočeš — „sirota ne more drugače!“⁴⁾ Morebiti sami pesimisti ne vedo, da izlijajo svoj strup na nedolžni papir, s katerega ga uživa potlej neizkušena mladina! O da bi mladina spoznala strup, predno ga užije! A mladina ne ve, kaj vse tiči v pesimističnem slovstvu: *razum* zapira se resnici in polni se s zmotami in blodnjami; *volja* odvrča se od dobrega in vstvarja za podlo življenje; odtuja se *domišljija* lepim in vzvišenim vzorom in grdi se z gnusnimi podobami; in *srce*, [posoda blagih čustev, preminja se v po-

¹⁾ Stritar po Sofokleju.

²⁾ Stöckl. Gesch. der Phil. I. 378.

³⁾ „In Wahrheit aber gibt es weder Geist noch Materie, wohl aber viel Unsinn und Hirngespinnthe in der Welt.“ — Brunner, Piffologie, 345.

⁴⁾ Stritar, VI. 310.

sodo strastij in v središče burnega življenja ¹⁾, ki spravi človeka v zgoden grob — *duša in telo* trpi od pesimističnega slovstva. ²⁾

4. — Mišljenje bodi čisto in zdravo; za vzore vzvišene bôri se; dobro delaj na vse strani; v sodbi in v mnenji bodi prost ³⁾: take nazore ôci in razširjaj slovstvo.

Toda ali res ni boljšega slovstva nego je pesimistično? Mora li povsodi gospodovati ona filozofija, katero je Jean Paul primerjal severnemu morju, kjer ni solnca in ptic? ⁴⁾ Ali se mora res poezija ponižati tako globoko — v blato človeških strastij, kakor so jo ponižali i naši pesimisti? ⁵⁾ Žukovsky je bil tudi pesnik, a kako drugače je sodil on o poeziji ⁶⁾ in kak smoter je odkazal pesnikom samim! Zakaj bi ga ne posnemali i slovenski leposlovci, zakaj hodijo rajši na Nemško učit se pesimističnih nazorov? Pač, i na Rusko hodijo iskat si vzorov: *Turgenjev* je novodobnim pesimistom pravi velikan na slovstvenem polji, nedosegljiv pisatelj! ⁷⁾ A prav ta pisatelj — kake blodnje ima po mnogobrojnih spisih: fanatizem mohamedanski mu je s krščanstvom iste veljave; kar je nadnaravno, mu je deveta briga; ljubezen mu ni vez, ki druží človeka in ga osrečuje, ona mu je demonska sila, mu je rabelj, veriga, ki vklepa ljudi v večno nesrečo; sreča in mir najde se samo v lenobi in dvomu; in „za nekaj *tednor najbolj neumne mladosti* bi ne dal samo svojega imena, ampak tudi slavo resničnega genija, ako bi bil. A kaj bi delal? Nepretrgoma po deset ur bi tekal s puško v roci za divjimi petelini . . .“ ⁸⁾

¹⁾ «Der verkappte, blinde, launischlaute Bube,
Der alte Junker Riesenzwerg Cupido,
Sonettenprinz, Herzog gekreuzter Arme,
Gesalbter Fürst des Ach- und Wehgeschreis,
Der Müssiggänger Herr und Missvergnügten,
Monarch der Hosenlätze, Schach der Mieder,
Alleinbeherrscher. Generalfeldmarschall
Der Ehestandspolizei — ach armes Herz“.

Shakespeare. „Was ihr wollt!“

²⁾ Prim. *Patiss*, Briefe über Geistesbildung, 214.

³⁾ Primerjaj geslo ruskemu pesniku Žukovskemu: „Reinheit der Gesinnung, ernstes Ringen nach den edelsten Gütern, Wohlthun so viel man vermag; Unabhängigkeit des Urtheikes und freie Meinungsäusserung gegen Jedermann . . .“ — *Zeit u. Lebensbilder v. Janssen.* 100.

⁴⁾ *Ibidem.* 216.

⁵⁾ Čitaj *Stritarja* in *Aškerca!*

⁶⁾ „Dem ird'schen Aug' die Heiligkeit des Lebens
In ihrem ganzen Himmelsglanz zu zeigen:
Dies ist die Pflicht des Dichters und die Weihe!“

— *Janssen. Z. u. L.* 93.

⁷⁾ Seveda v pesimizmu in ateizmu ga prekosi malokedo — lahko se meri z vsemi pesimisti in ateisti!

⁸⁾ „*Rim. Kat.*“ I. 328.

Pač čisto je tako mišljenje in zdravo, kaj ne da! In čitaj pesimiste od prvega do zadnjega — od portugalskega Anthero de Quental do norveškega Ibsen-a — povsodi dobiš slične blodnje, slične neumnosti. Take blodnje pa so pesimistom vzori, za katere bôri se človek: junaka posnemaj, ki je zavrzel Boga in se valja v blatu pohotnosti, dokler se sledujoč ne vmori. Misli je najti sreče v ateizmu in materijalizmu, kamor so ga zvalili ¹⁾ pesimisti, toda kaj je našel? — Smrt v valovji ali s kroglo v glavi: ²⁾ pesimisti pa se mu k večjemu še nekoliko nasmehnejo. ³⁾

Pač čudno je res, da se vrže toliko mladih ljudi v naročje pesimističnim nazorom! Kaj dobrega li ima pesimizem, kaj lepega in vzvišenega? ⁴⁾ Pa mogoče, da deluje na skrivnem za človeštvo, v proyspèh omike? — Človeka odtuja Bogu in sprijazni ga z vsodo; srečo mu vstvarja v *podlem življenji*; napaja ga z večnim *sovraštvom* do vsega dobrega in svetega, a vzgaja v njem *ljubezen do sebe* in *živali* ⁵⁾; povišuje ga in vzbuja v njem *oholost* ⁶⁾ in neizmerno *sebičnost*: take in slične dobrote deli čitateljem pesimistično slovstvo. In naj se še tako trudijo pesimisti, da bi prikrili svoje nazore o človeštvu, o ljubezni do Boga in bližnjega sè zaveso leposlovja: ne morejo vbraniiti, da bi ne gledalo izza lepega pregrinjala sovraštvò, sebičnost, strast in oholost.

Pa poréčeš: saj vem, kaj je dobro in kaj je slabo — tudi pesimistične knjige imajo poleg slabega nekaj dobrega! Vsaj jezik je prekrasen — čitam radi jezika, in lep jezik mi pač ne bo škodoval! — No, seveda: kar človeka božka, kar mu vgaja, ono rad čita bodi v lepem ali slabem jeziku; ker človeška narava je vže taka, da se nagiblje rajša k slabemu nego dobremu ⁷⁾.

Pa zopet vgovarjaš: človek mora prosto presojsati knjige, in prostega naziranja mi ne more vbraniiti nikedo! Tako šibak tudi nisem še, da me vznemiri vsaka sapica, ki zapihlja od pesimistične strani! Človek mora biti samostojen in soditi mora po pameti! Lehko bere, ne da bi se navzel krivih nazorov! Prav. Toda ali

¹⁾ „Sucht nur die Menschen zu verwirren,
Sie zu befriedigen ist schwer.“ — Faust.

²⁾ „Mein Eidam ist der Tod, der Tod mein Erbe.“ — Shakespeare, „Leare“.

³⁾ „Lahko, hčerka, bi še živa bila,
Da v valovje nisi mi skočila...“ — *Aškerc*, 29.

⁴⁾ „In bunten Bildern wenig Klarheit,
Viel Irrthum und ein Fünkchen Wahrheit,
So wird der beste Trank gebräut.“ — Goethe, Faust.

⁵⁾ Zato pa pesimist bolj ljubi žival nego svojega bližnjega: Schopenhauerju (in Stritarju) je njegov pes — „dimidium animae“, a ljudje so mu „bipedes, Canaillen, Schurken“!

⁶⁾ „Ich möchte mit Christus sagen: Ich lehre die Wahrheit und bin die Wahrheit.“ — Hegel v Berlinu 1820. In za njim Schopenhauer: „Zu mir, zu mir nur müssen sie kommen!“

⁷⁾ „... video meliora proboque,
Deteriora sequor...“ — Ovidij.

veš tudi, *kje* tiči strup, ali veš, *kaki* nazori so ti pogubni? ¹⁾ Ali ne boš i ti sovražil sveta, če ti poje pesnik :

„Ti ne poznaš, o mati, svéta ;
Sovrašstvo, laž in strast povsod !
V trpljenje zemlja je zakleta,
V gorjé zaklet človeški rod . . .“ ²⁾

Ali se ne boš jezil i ti nad samostanskim predstojnikom, če ti nezadovoljen menih kliče v svet :

„Ah, pesen, ta pesen se znana mi zdi,
Čuj, ko o svobôdi se li ne glasi ?
O nadeji pač pokopani,
O zlati svobôdi prodani“ ³⁾

Pač lepi so nazori *leposlovja* pesimističnega ! „Namesto žarnih idej večne resnice — povsodi le *dvom* in ciničen *posmeh* resnici ; namesto božje previdnosti — *esoda* ; namesto povzdigajočega upa — *obup* ; namesto kreposti in mravstvene jakôsti — *neodoljiva strast* ; namesto krščanske prizanezljivosti — *droboj* ; namesto vdanosti v božjo voljo — *samormor* ; namesto zakonske zvestobe — *prešestvo* ; namesto *pravega in lepega, povsodi laž in grdoba, povsodi blato*“ ⁴⁾

Pa saj se mora brati — ponavljajš mi znova — vse, ker živimo v času prosvete ; ⁵⁾ in poznati se mora tudi vse : dobro in slabo, lepo in grdo, vzvišeno in podlo, vero in nevero — da ne zaostanemo ! Toda znano je, da je čitanje duševna hrana ; kaka hrana pa koristi ? Ali ješ morebiti tudi strup, da spoznaš nasprotje dobrih jedil ? In če je to neumnost — zakaj ni še večja neumnost, da se duh mori sè strupom duševnim ? ⁶⁾

Pa kaj poreko, ako ne bereš vseh romanov in pesniških proizvodov ? Ne boš smel pokazati se v omikani družbi, če nisi čital

¹⁾ „Der Fluch der Zeit : der Tolle führt den Blinden“ — *Shakespeare*, „*Leare*“.

²⁾ *Stritar* I. 81. In naš *Stritar* hoče biti po vsem tem še idealist : blaženi ideali !

³⁾ *Aškerc*. Balade in romance, str. 25. — Tu je obupen menih, vklenjen v okove samostanskih obljub ; drugjè na pijò menihi in grešè — prav po receptu materijalistov ! Kako srečni smo Slovenci, da imamo tako *vzorne* pesnike !!

⁴⁾ „*Rim. Kat*“ I. 430.

⁵⁾ Španski filozof Balmes pravi : „Jetzt könnte niemand mehr, ohne den guten Ton zu verletzen, der Schule des 18. Jahrhunderts angehören ; muss nothwendig von dem Spiritunalismus eines Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Cousin zu sprechen wissen u. de Sensualismus eines Desbutt-Tracy, Cabanis, Condillac u. Locke verwerfen, wenn man nicht für zurückgeblieben in der Erkenntnis der philosophischen Doctrinen gelten will“.

⁶⁾ Prim. *Patiss* S. J. Briefe etc. 188 ss.

Zole, Turgenjeva, Heine-ja, Goethe-ja? — Ne, onih naj bi bilo sram, ki se hvalijo, da so čitali tako gnusobo, take nestvore bolne domišljije človeške! Sicer pa reveži ne vedo, da se slabi s takimi spisi um in volja, da se grdi spomin in srce — da vse otrpne za vzvišene ideje, za življenje, ki bi vredno bilo bitja kakor je človek!

A ne hvali se le načel brezverških, polasti se čitatelja pesimističnih knjig kmalu tudi neka ošabnost, noče več ubogati nikogar, začne si domišljati nekako velikost in zidati si zlate gradove — začne sanjati z odprtimi očmi. — Prebudivši se pa iz sanj začuti v sebi neko praznoto — poloti se ga vesoljno gorje: čuti se poklicanega, bodi pesnik ali pisatelj, da mora svoje — sanje i drugim oznanjati in razlagati. Če pa ne gre — vsoda je kriva vsega, tudi njegove nesreče in svetožalja. — Napóji se za mladosti svoje strupe pesimističnega — in prav tak svetobolec boš!¹⁾ Zaman si boš iskal veselja v vedi in umetnosti; ves trud brez radosti in tolažbe — ker trud je brez smotra: Boga ni, za koga deluješ in čemu veruješ? Človeštvo je tebi sovražno in ti sovražen njemu, kako se boš žrtvoval za bitja, katera bi rad vničil? O pač nesrečen si v istini, ti ubogi, sanjavi ateist-pesimist! Toda kedo li je kriv tvoje nesreče? Saj je človek vendar vstvarjen zato, da doseže kolikor toliko smoter svoj — srečo! Sicer pravi vže pesnik:

„Popolne, neskaljene sreče
Pod solncem ne včaka zemljan!“²⁾

Toda kje je vzrok tvoje *popolne nesreče*? Je li človek res ves v oblasti vsode, kakor trde pesimistični filozofi in leposlovec? — Poglej najprej v svoje — srce: preišči je dobro, in vzrok najdeš vsej svoji nesreči. —³⁾

* * *

Toda če je Bog in po njem krščanstvo vzrok vsega zlega, blasfemuje Voltaire,⁴⁾ in če isti Voltaire kriči obupno na smrtni postelji: „Zapuščen sem od Boga in ljudij!“⁵⁾ če celo idealist Schiller žaluje po starih olimpskih bogovih, želeč si prvotnih časov

¹⁾ Prim. „*Rim. Kat.*“ I. 397.

²⁾ Sim. Gregorčič; in prav tako Schiller:
„Des Lebens ungemischte Freude
Ward keinem Irdischen zutheil.“

³⁾ „O Mensch, du wirst gequält von Weltschmerz,
Du wolltest die Welt aus den Angeln heben,
O greife zuerst in dein eig'nes Herz,
Dann wird sich das Andre schon alles geben.“

Dr. Mahnič, Dvanajst večerov, 107.

⁴⁾ *Stöckl*, *Gesch. der Phil.* I. 352.

⁵⁾ *Idem*, *ibidem* I. 351.

— časov brez krščanstva; dalje če je človek produkt vzgoje,¹⁾ kakor trdi Helvecij, in če so vse strasti nujne in torej opravičene, kakor uči isti filozof in za njim Schopenhauer; če je zatajevanje nestvor, in podlost največa dolžnost, kakor hoče pokazati isti Helvecij; ali če pravi nam panteizem, da „plačilo za dobra dela je nezasluzeno, kazen za slaba dela je krivična; nrvnost ni nič drugega kakor — secundum naturam vivere;“²⁾ in če se mora po nauku materijalističnem „ideja o Bogu, o ljubezni do Boga in bližnjega umikati naravi in poltni ljubezni“³⁾ ali kakor pravi pohotnež J. Offray de la Mettrie, da je najvišje dobro človeku — nasladnost in pohotnost;⁴⁾ ali če je največe dobro denar — vse drugo pa hmera — kakor se izraža neki učenec Schopenhauerjev;⁵⁾ če slednjič pesimist Hartmann sè Schopenhauerjem trdi, da je vse zelo slabo, da je treba torej čim preje vničiti življenje, ki ne daja človeku nobenega veselja in nikake sreče:⁶⁾ ali bi ne bilo najbolje, da si i ti sprožiš kroglo v glavo in se vrneš v — nirvāno?!? Kedo neki bi živel v tej „kohlpechraben-schwarzen pessimistischen Nacht“;⁷⁾ ako je — „alles Lüge, alles Hohlheit, alles Fratze“!?!⁸⁾ Zalostno!

Le en izhod nam je še odprt iz pesimističnega pekla: odstraniti moramo vzrok, iz katerega izvira pesimizem — brezboštvo: javno mnenje je za naših časov brezbožno, brezbožna je vzgoja in šola. V brezbožni šoli pa se vzgaja ona sila, ki grozi streti altar,⁹⁾ vničiti vse dobro in vzvišeno. Treba je torej preroditi vsega človeka; to se zgodi pa z *dobrim slovstvom in z versko šolo. Pustite pesimistične nazore in brezbožno filozofijo, pa vrnite se v pozitivno krščanstvo* — in vmiri se vam srce, razvedri se um, strah v grozno bodočnost mine in sreča posije iznova po zemlji.

Anton Plesničar,
bogoslovec goriški.

¹⁾ *Idem*, ibidem I. 370.

²⁾ *Dr. Lampe*. Ali je Bog? str. 208.

³⁾ *Idem*, ibidem 193.

⁴⁾ *Stöckl*. *Gesch. der Phil.* 378.

⁵⁾ *Janssen*. *Z. u. L.* 214.

⁶⁾ *Dr. Lampe*. Ali je Bog? 202.

⁷⁾ *Stimmen aus Maria-Laach*. 1888 str. 570.

⁸⁾ *Ibidem*, str. 573.

⁹⁾ Kaj je prav za prav nihilizem, kaj anarhizem? Posledica je ateističnih in pesimističnih nazorov, ki so nakopičeni v slovstvu. —

pusti: smejo menjavati barvo kakor kameleon — vse se spregleda, vse se pozabi. Res krščansko! A na nas stikajo vsako malost; dovolj ena sama nepremišljena beseda in — gorje nam; nasproti nam ne velja zapoved krščanske ljubezni! Sicer pa upamo, da so se vender preverili, da nismo taki «c. kr. katoličani», kakor se nas je pitalo in kakor nas je imenoval pred leti neki visok gospod tam nekje na H. . . . . Bog jim odpusti! Mi pa bomo z Božjo pomočjo ostali tisti, kakor dozdaj. Mi umremo za stvar, ki jo zagovarjamo. C. kr. katoličanstvo zna sicer marsikaj prinesiti; mnogim je prava molzna krava. A za nas — ni bilo in ne bo!

G. A. v Z. — Veseli nas nezrečeno, da se tudi Hrvatje poprijemljete «Rimskega Katolika». Ne sije vam svitla luč katoliškega načela, skrivate jo pod merik. In ker vas ne obseva ta luč, ni tudi ognja v vas. Torej pogumno in čvrsto! Skrajn čas je, da se vzdramite. Saj jih imate mej seboj — prostovidarje; zdaj vender ne boste pomišljali, je-li vera *tudi* pri vas vže v nevarnosti!? «U boj! u boj!»

Res značilno!

«Slovanski Svet» je nedavno pisal:

«Sedanji «Slovanski Narod» se svojimi konfuznimi nazori, tercijski «Slovenec» se svojim škofovskim lakajstvom — kako bi mogla ta dva lista zadostiti slovenskim razumnikom? Onim, ki hočejo kaj več, kaj boljšega vedeti o političnih vprašanjih nego le slab posnerek iz židovskih listov? Kogar zanima osebi prepri ali pikantne domače novice, kdor ne čuti v sebi potrebe o slovanstvu zvedeti več nego o Culukafrih, ta bode lahko z njima izhajal; komur je pa na srečo resnost in istinitost, oklene naj se, dokler nimamo *velikega glasila*, ustrežajočega našim potrebam, poleg «Edinosti» — «Slov. Sveta». On nam nadomešča liste in revije, in da ni njegov obseg večji in bogatejši, krije so le naše žalostne razmere.»

No, zakaj «Slov. Svetu» ne vgraja «Slovenčev» tercijski list in škofovsko lakajstvo, to se pač lahko razume; a značilno za bližnjo bodočnost slovensko je, da se upa dunajski radikalec najstarejši «slovenski pameti» tako drzovito očitati konfuznost nazorov ter vže žugati mu z «velikim glasilom». «Slov. Svet» vže ve, zakaj govori tako oblastno: za njim stoji večina slovenskih akademikov, in to je velesila — zapomnite si dobro! Mi smo vže opozarjali, da radikalstvo se na Slovenskem rapidno razširja in vjačuje; kakor se zdi, bomo v kratkem dobili radikalen dnevnik. Nekedaj vsemogočni, nezmisljivi «Narod» metajo vže med staro šaro! «Starca» se vže hlače tresejo. Čuti, da mu bode kapitulirati. Treba mu bo misliti na grevengo in povrat. V kratkem doživimo fazijo naših liberalcev z radikaleci. Ako je sploh še kaka bistvena razlika mej njimi?!

Pozor na dijaštvo!

Ker so naša višja šolska oblastva «Rimski Katolik» dejala na indeks in nam ni vže mogoče dijaštvo svartiti pred volki v ovčji obleki, ki je od vseh stranij zalezujejo in speljujejo v revolucijo, se nam bo vsaj dovolilo, da opozorimo gospode profesorje, stariše in druge odgojevatelje, naj za skozbrog z bistrim očesom pazijo, ker, kakor se zdi, se zopet začenja lov na našo šolsko mladež. Pred dvema letoma se je posrečilo na sled priti tajnim dijaškim zavezam na Českem. V imenitno pravdo českih «omladinistov» so bila zapletena imena tudi slovenskih dijakov. Grof Bädeni je izpustil iz zapora zle duhove; in ti so, iz hvaležnosti, vže zopet začeli rovat. Husitska dijaška društva z radikalnimi listi se znova snujejo. Česko dijaštvo kar nori za Husa in njegove nauke. Znani prostozidarji, kakor je dr. Podlipný, podpirajo in vodijo dijake. Dovolj en sam pogled v zopet oživljeni «Časopis pokrokového studentstva», da se prepričaš, kako antikristijansko, socialistično-rudečkarsko je česko akademsko dijaštvo! Ta duh veje v českih dijaških, posebno furalnih društvih. . . . . Nalogo, posrejevati med českim in slovenskim dijaštvom, je prevzel «Slovanski Svet», kateri, opisavši radikalno gibanje v českem dijaštvu, povprašuje: «*In na Slovenskem!*»

Mi vemo kaj pomenijo te besede. . . . . Da, pazite na Slovenskem, dokler ne bo prepoznano! Teži nas še marsikaj, kar bi radi povedali. . . . Pa drug pot.

OBSEG

I. zvezka „RIMSKEGA KATOLIKA“

Metafizično ozadje političkih metamorfoz : I. Pomen našega vprašanja. — II. Politika ni uravstveno in versko indiferentna. — III. Vsoda tako zvanih srednjih strank. — IV. To resnico potrjuje zgodovina. — V. Katoliški liberalizem. — VI. Prihodnost verskih in političkih strank v Evropi. V Avstriji	str. 1
Naša bodočnost : 1. Zakaj se gre ? — 2. Ali smemo upati ? — 3. Nreša bodočnost — v naših in božjih rokah	„ 16
Osnovni zakoni estetike in lepe umetnosti : Uvod. — Lepota : nje subjektivna stran. — Nje objektivna stran. — Odgovarja se onim, ki stavijo lepoto le v telesnost	„ 26
Apologetični razgovori : Vprašanje o spočetku krščanstva. — Zgodovinski razlogi proti Renanovemu nazoru	„ 40
O novejšem hrvatskem leposlovju : August Senoa	„ 47
Vničeno življenje : Iz zapisnikov ponosrečenega študenta	„ 65
Časopis	„ 72
Zakaj Avstrija ni katoliška ? Vzbujajmo katoliško zavest !	„ 79
Odgovor vesoljnega Patrijarha na rimska vabljenja	„ 85
Dva pojava na polji bogoslovja in modroslovja	„ 90
Raznoterosti : Knjiga za slovenske omikance. — Čigav je bil Pestalozzi ? — Sokolstvo — znamenje, v katerem bomo zmagali ?! — Darovi za mlade pisatelje	„ 94

Priloga.

Slovenskim bogoslovcem VII.	„ 1
Teleološki dokaz za bivanje božje : Uvod. — Prvi del : ali je smoter kot rezultat ? — Smoter v organskih bitjih. — Smoter v neorganičnih bitjih	„ 7
Kako pogubni so pesimistični nazori v slovstvu : 1. — Leposlovju glaven namen je, da podaja, kar je resnično in dobro in lepo : ta «metafizična trojica» je pa združena v Stvarniku ; iz njega izliva se tudi po stvarih. — 2. — Človeku glavni smoter je ljubezen do Boga in bližnjega ; to anemaj leposlovje v človeku. — 3. — Leposlovje vzgajaj, vspopolnjuj človeka : dvigaj ga do vzorov nadzemskih, do vzorov večnih. — 4. — Mišljenje bodi čisto in zdravo ; za vzore zvišene bori se ; dobro delaj na vse strani ; v sodbi in v mnenji bodi prost : take nazore uči in razširjaj slovstvo	„ 19

